จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

พระราชนิพนธ์

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาคที่ ๒๔

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานรับพระราชทานเพลิงศพ

หม่อมเจ้า จงกลนี วัฒนวงศ์

ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๐๘

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

พระราชนิพนธ์

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาคที่ ๒๔

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานรับพระราชทานเพลิงศพ

หม่อมเจ้าจงกลนี วัฒนวงศ์

ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๐๘

B.E. 2508 (1965)

Season's Greetings

and

best wishes for the New Year

ขอให้ทรงหายดี เป็นกำลังช่วยพวกเราต่อไป.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] สิรินธร จุฬาภรณ์

พระตำหนักจิตรลดา

วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๐๙

ท่านหญิงคะ,

พรุ่งนี้เขาก็ไปออสเตรเลียแล้ว ใจหม่อมฉันก็นึกเป็นห่วงท่านหญิงมาก รักษาองค์ดีๆ พะคะ อย่าทรงออกกำลังมากเกินไป. หมู่นี้หม่อมฉันยุ่งตลอดเวลา แทนที่ใกล้จะไป จะได้พักผ่อนมากๆ ถ้าไม่ธุระวุ่นตลอดเวลาหม่อมฉันก็คงจะไปเยี่ยมท่านหญิงแล้ว. พระเจ้าอยู่หัวก็ทรงเป็นห่วงท่านหญิงเช่นเดียวกัน

ขอให้ท่านหญิงหายเร็วๆ.

สิริกิติ์.

ภูพิงคราชนิเวศน์.
วันที่ ๙ เมษายน ๒๕๐๗.

ท่านหญิงคะ:

หม่อมฉันขอถวายพรวันประสูติ ให้ทรงหายประชวร และทรงสำราญทุกๆ อย่าง. ที่นี่ดอกไม้สวยจริงมาก เพราะเราคอยนั่งดูแลคนสวนให้รดน้ำต้นไม้ทุกๆ วัน. ยิ่งเห็นต้นไม้สวย หม่อมฉันยิ่งคิดถึงท่านหญิงมาก ดีใจมากที่คุณพิศวาส(?)เล่าว่า ท่านหญิงทรงสบายขึ้นมากแล้ว ทั้งพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชินี(?) ทรงฝากรับสั่งถึงท่านหญิง ทุกๆ คนที่ได้เห็นความสวยงามของภูพิงค์ ก็ต้องนึกถึงท่านหญิงทั้งนั้นคะ

ต้องสมัยเขาทำถือเป็นลูกศิษย์ของท่านหญิง อย่างเคร่งครัด เดินดูแลพรรณสวน รดน้ำให้ไม้ตลอดเวลา หม่อมฉันคิดให้เขาเอาดอก carnation สีต่างๆ ไว้แยะ เพราะเอามาจากฝรั่ง ได้งดงามมาก(?) ออกเต็มบ้าน กลิ่นหอมทั่วไปหมดเลยคะ

อากาศที่นี่หนาวที่สุด(?) ... แต่ ดีกว่าสำหรับท่านหญิงกว่ากรุงเทพฯ(?)

รักและคิดถึงท่านหญิง

สิริกิติ์

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าหญิงจงกลนี วัฒนวงศ์ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กำหนดงานวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ศกนี้ พระตีรณสารวิศวกรรม อุปนายกผู้อำนวยการสภากาชาดไทย ได้แจ้งแก่เจ้าหน้าที่กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ว่า สภากาชาดไทย ได้รับมอบหมายจาก หม่อมเจ้าหญิงจงกลนี วัฒนวงศ์ ให้เป็นเจ้าภาพจัดการพระศพของท่าน จึงประสงค์จะขออนุญาตพิมพ์หนังสือเรื่องจดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาคที่ ๒๔ เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานนี้ กรมศิลปากรยินดีอนุญาตให้พิมพ์ได้ดังประสงค์

หนังสือนี้ เดิมอยู่ในหอพระสมุดหลวง ต้นฉบับเป็นอักษรพิมพ์ดีด มีอยู่ ๑๐ เล่ม กำหนดเล่มละ ๑ ปี คือตั้งแต่ปีฉลู จุลศักราช ๑๒๓๙ (พ.ศ. ๒๔๒๐) ถึงปีกุน จุลศักราช ๑๒๔๙ (พ.ศ. ๒๔๓๐) ขาดปีเถาะ จุลศักราช ๑๒๔๑ ไป ๑ ปี ปรากฏในบานแผนกบางเล่มของหนังสือนั้นว่า กรมหลวงปราจิณกิติบดีตรัสสั่งให้คัดขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ครั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานหนังสือในหอพระสมุดหลวงมาเป็นสมบัติของหอพระสมุดสำหรับพระนคร ซึ่งได้เปลี่ยนมาเป็น

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ในบัดนี้ หนังสือนี้จึงได้ตกมาเป็นสมบัติของหอสมุดแห่งชาติด้วย เห็นได้ว่าหนังสือนี้ต้องเป็นพระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อย่างแน่นอน

ที่ว่า "ต้องเป็นพระราชนิพนธ์" ก็เพราะปรากฏในภาคต้นๆ ที่หอสมุดฯ ได้จัดให้พิมพ์มาแล้วนั้น ได้ทรงไว้เป็นคำสามัญ ไม่มีราชาศัพท์เลยจนถึงหน้า ๑๘ ในภาคที่ ๕ ต่อแต่นั้นไป เข้าใจว่ารับสั่งให้ผู้อื่นจด จึงใช้ราชาศัพท์ เช่น "เสด็จพระราชดำเนิน" "ทรงพระราชนิพนธ์" เหล่านี้เป็นต้น แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีสำนวนพอเป็นเครื่องสังเกตได้ว่าเป็นพระราชนิพนธ์ คือตรัสสั่งให้อาลักษณ์หรือผู้หนึ่งผู้ใดจด เช่นตรัสเล่าว่า "บ่ายไปศาลเจ้า และข้ามไปดูงานวัดนิเวศน์ ย่ำค่ำกลับ" ผู้จดก็เติมราชาศัพท์ลงไปว่า "บ่าย *เสด็จไป* ศาลเจ้า และข้ามไป *ทอดพระเนตร* งานวัดนิเวศน์ ย่ำค่ำ *เสด็จ* กลับ" (หน้า ๑๔ ภาค ๗) แต่ที่ยังสังเกตได้อยู่ว่าเป็นพระราชนิพนธ์นั้น ก็เพราะมีคำบางคำ หรือโดยมากที่ผู้รับรับสั่งให้จดลืมเปลี่ยนหรือเติมราชาศัพท์ลงไปให้สมบูรณ์ เช่น "องค์มนุษย์ถวายเรื่องพระพุทธรัตน์" คำว่า "องค์มนุษย์" คือ "พระองค์เจ้ามนุษยนาคมาณพ" ซึ่งเป็นพระนามเดิมของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส และเช่นคำว่า "ถ้าสมเด็จกรมพระ *ฉัน* ก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ใน *พระองค์*" คำว่า "*ฉัน*" เป็นคำแทนพระนามพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ตรัสหมายพระองค์เอง และผู้รับ รับสั่งให้จดลืมเปลี่ยน แต่คำว่า "*พระองค์*" เป็นคำที่ผู้รับ รับสั่งได้เปลี่ยน

แล้ว ซึ่งความจริงถ้าทรงจดลงเองก็คงจะเป็นว่า ถ้าสมเด็จกรมพระ ฉัน ก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ในฉัน หรือถ้าผู้รับ รับสั่งจะไม่ลืมเปลี่ยนก็คงจะเป็นว่า "ถ้าสมเด็จกรมพระ *พระองค์* ก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ใน *พระองค์*" ดังนี้เป็นต้น จึงเห็นได้ว่า ในตอนหลังๆ มาตรัสสั่งให้ผู้อื่นจด แต่ก็ยังคงถือเป็นพระราชนิพนธ์อยู่

หนังสือนี้ ถ้าได้อ่านแต่เฉพาะวันหนึ่งๆ จะเห็นได้ว่า ไม่ค่อยได้เรื่องราวอะไรนัก เพราะพูดถึงเรื่องโน้นนิดเรื่องนี้หน่อย ข้อความไม่ติดต่อกัน แต่ถ้าอ่านไปหลายๆ วัน จะเห็นว่าล้วนมีข้อความติดต่อเกี่ยวโยงถึงกันตลอด ย่อมอำนวยประโยชน์ให้แก่นักอ่านหลายจำพวก โดยเฉพาะผู้ที่จะได้รับประโยชน์อันยิ่งใหญ่จากหนังสือเล่มนี้มี ๒ จำพวก คือ

จำพวกที่ ๑ นักประวัติศาสตร์ จะมองเห็นคุณค่าของหนังสือนี้อย่างแท้จริง เมื่อเขียนพงศาวดารประเทศไทยในยุคนี้ เพราะพระราชกิจรายวัน วันละเล็กละน้อยนี้ เป็นต้นเหตุให้รู้ถึงเรื่องใหญ่ๆ เช่น การออกพระราชบัญญัติ กฎหมาย หรือราชการแผ่นดินอื่นๆ อันปรากฏอยู่ในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้น ยิ่งกว่านั้น ในปีใดถ้าไม่มีการออกหนังสือราชกิจจานุเบกษา เช่นในปีมะโรง จุลศักราช ๑๒๔๒ และปีมะเมีย จุลศักราช ๑๒๔๔ ก็ไม่อาจทราบได้ว่าใน ๒ ปีนั้นได้มีราชการตามกระทรวงต่างๆ อย่างไรบ้าง จะต้องค้นหาเรื่องที่ต้องการทราบด้วยความลำบากยิ่ง ทั้งอาจไม่ได้เรื่องราวตลอดและเป็นหลักฐานเพียงพอ แต่อาจค้นหาได้ในหนังสือนี้

จำพวกที่ ๒ นักศึกษาทางการเมือง เมื่อได้อ่านหนังสือนี้แล้ว จะมองเห็นรัฐประศาสโนบายทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับต่างประเทศและเป็นการภายใน ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงนำประเทศไทยหลีกลัดเกาะแก่งและมรสุมแห่งการเมืองมาด้วยความลำบากยากเย็นเพียงไร สมควรเป็นทิฏฐานุคติของนักการเมืองในชั้นหลังได้เป็นอย่างดี

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันนี้ ได้ตีพิมพ์ติดต่อกันมาแล้วรวม ๒๓ ภาค ภาคที่ ๒๓ ซึ่งเป็นภาคที่พิมพ์ครั้งหลังสุด ได้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าทัศโนภาศ เกษมสันต์ เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๘ ภาคที่พิมพ์ครั้งนี้ เป็นภาคสุดท้ายนับเป็นภาคที่ ๒๔ หวังว่าท่านที่ได้รับแจกหนังสือนี้คงพอใจทั่วกัน

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลราศีทักษิณานุปทาน ซึ่งสภากาชาดไทย ได้จัดบำเพ็ญอุทิศแด่ หม่อมเจ้าหญิงจงกลนี วัฒนวงศ์ และให้พิมพ์หนังสือนี้แจกเป็นกุศลสาธารณประโยชน์ ขออำนาจกุศลทั้งนี้จงเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ หม่อมเจ้าหญิงจงกลนี วัฒนวงศ์ ซึ่งสิ้นชีพิตักษัยไปแล้วนั้น ทรงประสบแต่อิฏฐคุณมนุญผล เสวยทิพยสมบัติในสัมปรายภพ สมดังเจตจำนงของเจ้าภาพทุกประการเทอญ.

กรมศิลปากร

๒ กันยายน ๒๕๐๘

หม่อมเจ้าจงกลนี วัฒนวงศ์ ท.จ.ว., ป.ม.

ประสูติ วันเสาร์ ที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๒

ถึงชีพิตักษัย วันอังคาร ที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๘

คำนำ

ของอุปนายก ผู้อำนวยการสภากาชาดไทย

ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าจงกลนี วัฒนวงศ์ สภากาชาดไทยในฐานะผู้รับมรดกและผู้จัดการศพตามพินัยกรรมของท่าน ได้ดำริจัดพิมพ์หนังสือเพื่อเป็นอนุสรณ์ถวาย และเพื่อระลึกถึงพระคุณที่ได้ทรงมีแก่สภากาชาดไทยเป็นเอนกประการ เห็นว่าจดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในรัชกาลที่ ๕ ภาค ๒๔ ซึ่งเป็นภาคสุดท้ายยังไม่เคยมีการพิมพ์ขึ้น เป็นการเหมาะที่จะจัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ จึงได้ขออนุญาตต่อกรมศิลปากร และก็ได้รับอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ นอกจากหนังสือเล่มนี้ยังมีตำราอาหารซึ่งหม่อมเจ้าจงกลนี วัฒนวงศ์ ทรงเรียบเรียง และพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเชื้อ วัฒนวงศ์ หม่อมแม่ของท่านมาครั้งหนึ่งแล้ว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ เห็นว่าเป็นหนังสือที่มีประโยชน์มาก ถ้าได้นำมาพิมพ์อีกครั้งนอกจากจะเป็นการเทิดเกียรติของท่านผู้ทรงเรียบเรียงแล้ว ยังจะให้ความรู้แก่ผู้ที่สนใจอีกด้วย

ประวัติที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ หม่อมเจ้า จงจิตรถนอม ดิศกุล ทรงเขียนประทาน ท่านผู้หญิงประยงค์ สนิทวงศ์ฯ ช่วยเขียนเพิ่มเติมสำหรับตอนท้าย และพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่น

พิทยลาภพฤฒิยากร ทรงพระกรุณาตรวจแก้ สภากาชาดไทยขอจารึกพระคุณของท่านที่ได้กล่าวพระนามและนามมาแล้วไว้ ณ ที่นี้

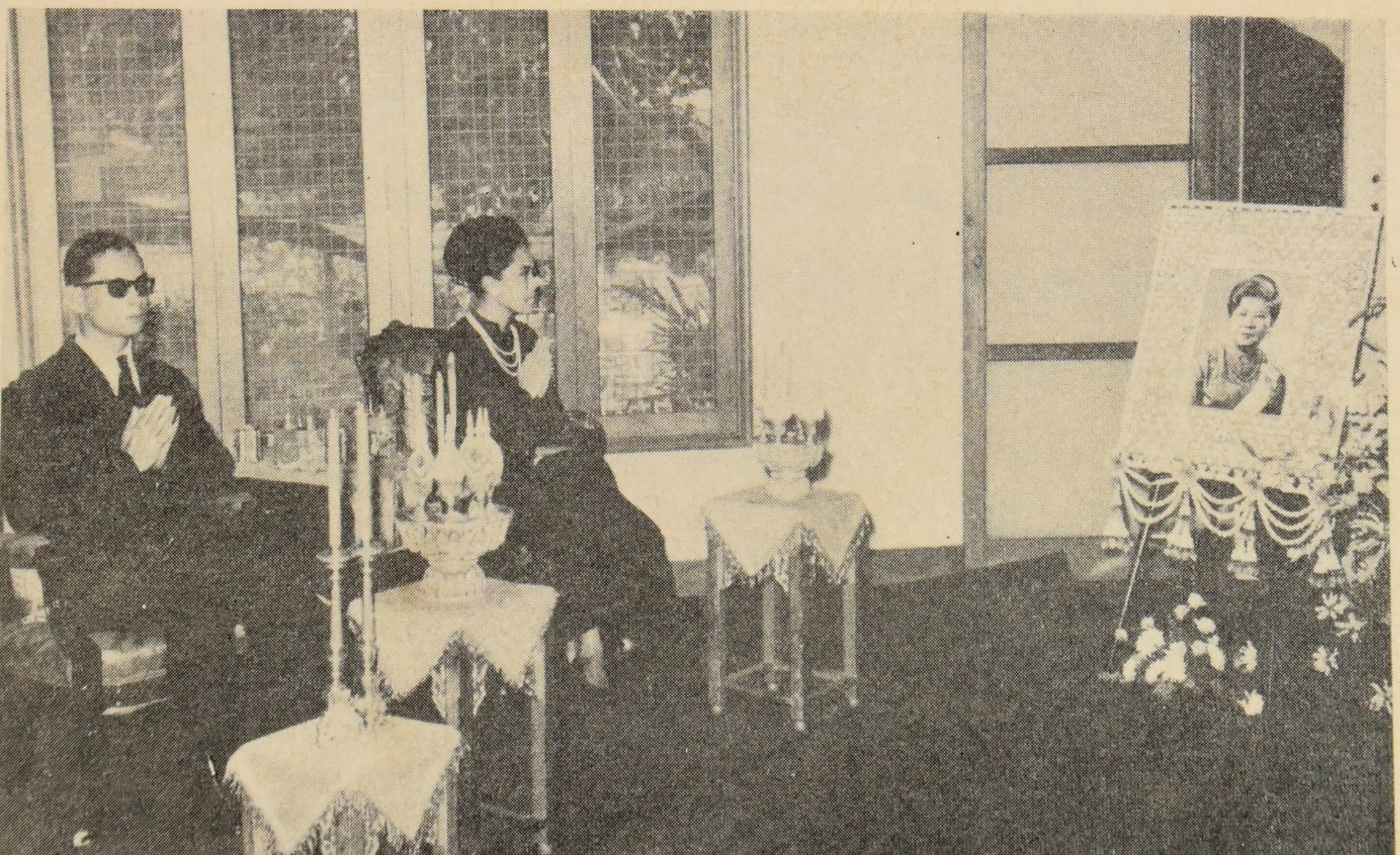
หม่อมเจ้าจงกลนี วัฒนวงศ์ ได้ทรงประกอบกุศลกรรมอันดีงามตลอดเวลาในขณะดำรงพระชนม์อยู่ ขอกุศลกรรมดีที่ได้ทรงประกอบมานี้ จงเป็นผลสนองให้ท่านได้ประสบสันติสุขในสัมปรายภพโดยสมบูรณ์ เทอญ.

(พระศีรณสารวิศวกรรม)

วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๐๘

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
เสด็จพระราชดำเนินทรงวางพวงมาลาที่หน้าโกศศพ
และประทับบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทาน ณ วังซอยสามมิตร ถนนสุขุมวิท

ประวัติ

หม่อมเจ้าหญิงจงกลนี วัฒนวงศ์

ท.จ.ว. ป.ม. รัตนาภรณ์ ชั้นที่ ๓

หม่อมเจ้าหญิงจงกลนี วัฒนวงศ์ ประสูติเมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๒ ทรงเป็นพระธิดาในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงศ์ศิริพัฒน์ และหม่อมเชื้อ วัฒนวงศ์ เป็นมารดา ทรงมีเจ้าพี่ร่วมมารดา ๓ องค์ คือ

๑. หม่อมเจ้าชายสุวัฒนวิสัย วัฒนวงศ์ ประสูติ พ.ศ. ๒๔๓๙ ถึงชีพิตักษัยแต่ยังทรงพระเยาว์

๒. หม่อมเจ้าชายเกรียงไกรมรุพล วัฒนวงศ์ ประสูติ พ.ศ. ๒๔๔๑ ถึงชีพิตักษัยขณะทรงศึกษาอยู่ ณ ประเทศอังกฤษ

๓. หม่อมเจ้าหญิงสุวคนธ์ประทุม วัฒนวงศ์ ประสูติ พ.ศ. ๒๔๔๔ ถึงชีพิตักษัยแต่ยังทรงพระเยาว์

ทั้ง ๔ องค์นี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระนาม และยังทรงมีเจ้าน้องต่างมารดาอีก ๓ องค์ คือ

๑. หม่อมเจ้าชายตรีอนุวัตน์ วัฒนวงศ์ ประสูติ พ.ศ. ๒๔๕๗ ถึงชีพิตักษัย พ.ศ. ๒๔๙๑ หม่อมนุ่มเป็นมารดา

๒. หม่อมเจ้าหญิงรัตนกมล วัฒนวงศ์ ประสูติวันที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ หม่อมชุ่มเป็นมารดา

๓. พันโท หม่อมเจ้าชายวัฒนานุวัตร วัฒนวงศ์ ประสูติวันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ หม่อมนุ่มเป็นมารดา

รวมพระโอรสและพระธิดา ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงศ์ศิริพัฒน์ จึงมี ๗ องค์

ในบรรดาพระโอรสธิดาของหม่อมเชื้อนี้ ต่างเรียกมารดาไม่เหมือนกัน หม่อมเจ้าสุวัฒนวิสัย เรียกหม่อมมารดาว่า "คุณเช้อ" หม่อมเจ้าเกรียงไกรมรุพล ทรงเรียกหม่อมมารดาว่า "คุณหมา" หม่อมเจ้าหญิงสุคนธ์ประทุม เรียกว่า "คุณแอ้" ส่วนหม่อมเจ้าหญิงจงกลนี เรียกว่า "คุณแมะ" จึงทำให้กรมขุนมรุพงศ์ฯ ทรงเรียกชื่อหม่อมเชื้อตามลูก ๆ จนเมื่อประสูติหม่อมเจ้าหญิงสุคนธ์ประทุมซึ่งพอตรัสได้ก็เรียกหม่อมมารดาว่า "คุณแอ้" เสด็จพ่อก็ทรงเรียกตามลูกจนติดพระโอฐ แม้จนเมื่อกราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็ทรงเรียกว่า "แอ้" เสมอ จนภายหลังเมื่อ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง มีพระราชดำรัสถึงหม่อมเชื้อก็ทรงเรียกว่า "แอ้" ด้วย ทั้งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสาตรศุภกิจ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรง-ราชานุภาพ ก็ทรงเรียกอย่างคุ้นพระโอฐว่า "แอ้" เช่นกัน เพราะทั้ง ๒ พระองค์ทรงรักใคร่สนิทสนมกันมาก การเรียกเช่นนี้เป็นมาโดยมิได้เปลี่ยนแปลงจนกรมขุนมรุพงศ์ฯ สิ้นพระชนม์

ในที่นี้เห็นควรจะต้องเล่าทางสายสกุลวงศ์ของ เจ้าจอมมารดาบัว ซึ่งท่านเป็นเจ้าจอมมารดาของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงศ์ศิริพัฒน์ ต้นราชสกุล "วัฒนวงศ์" เจ้าจอมมารดาบัว ท่านเป็นธิดาคนที่ ๓๐ ของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อยคืนเมือง) ซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นโอรสของพระเจ้ากรุงธนบุรี ตามที่ทราบกันมาท่านมีความฉลาดกว่าบรรดาเจ้านครทั้งหลาย เจ้าจอมมารดาบัว ได้เป็นพระสนมเอกในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ มีพระราชโอรสและธิดา ๕ พระองค์

๑. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชายเฉลิมลักษณเลิศ ประสูติ เมื่อวันอังคาร ที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๙๘ สิ้นพระชนม์เมื่อพระชันษาได้ ๒ ปี

๒. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชายศรีสิทธิธงไชย ประสูติ เมื่อวันศุกร์ ที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๐๐ ในรัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่น แล้วเป็นกรมขุนสิริธัชสังกาศ ได้ทรงราชการงานเมืองเป็นเสนาบดีกระทรวงพระคลัง เป็นอธิบดีศาลฎีกา เป็นราชเลขานุการฝ่ายกฎหมาย สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ พระชันษา ๕๔ ปี ทรงเป็นต้นราชสกุล ศรีธวัช

๓. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าหญิงอรไทยเทพกัญญา ประสูติ เมื่อวันอาทิตย์ ที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๐๒ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๙ พระชันษา ๔๗ ปี

๔. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชายวัฒนานุวงศ์ คือพระบิดาหม่อมเจ้าหญิงจงกลนี ประสูติ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม

พ.ศ. ๒๔๐๖ ในรัชกาลที่ ๕ ได้รับสถาปนาเป็นกรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน์ ได้เป็นนายพลตรีราชองครักษ์ เป็นอัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีส แล้วเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่า มณฑลปราจีนบุรี ถึงรัชกาลที่ ๖ ได้เลื่อนขึ้นเป็นกรมขุนมรุพงศ์ศิริพัฒน์ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๖ พระชันษา ๖๑ ปี ทรงเป็นต้นราชสกุล วัฒนวงศ์

๕. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชายดำรงฤทธิ์ ประสูติเมื่อวันเสาร์ ที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๐๗ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๐๙ พระชันษา ๒ ปี

ส่วนหม่อมเชื้อ วัฒนวงศ์ นั้น มีเชื้อสายสกุล "บุนนาค" ด้วยหม่อมเป็นธิดาพระยาราชพงศานุรักษ์ (ชม บุนนาค) และคุณหญิงสวาดิ พระยาราชพงศานุรักษ์ เป็นบุตรพระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค) ซึ่งเป็นน้องร่วมมารดากับสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) พระยามนตรีสุริยวงศ์เป็นบุตรสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) และเจ้าคุณหญิงเป้ามารดานั้นเป็นธิดาสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ (ทัต บุนนาค) ส่วนคุณหญิงสวาดิ มารดาหม่อมเชื้อนั้นเป็นธิดาพระยาอิศรานุภาพ (เอี่ยม บุนนาค) ซึ่งเป็นบุตรสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ (ทัต บุนนาค) เช่นกัน

หม่อมเชื้อ มีพี่น้องร่วมมารดา คือ

๑. คุณหญิงประชุม ภรรยา พระยามนตรีสุริยวงศ์ (เชียร) เป็นพี่

๒. หลวงวิชิตสุรไกร (ไชยะมงคล) เป็นน้อง

เมื่อกรมขุนมรุพงศ์ศิริพัฒน์ ได้รับพระบรมราชานุญาตให้เสด็จกลับจากราชการต่างประเทศ เพื่อมารับราชการในพระราชอาณาจักร ใน พ.ศ. ๒๔๓๘ กรมขุนมรุพงศ์ฯ ได้เสด็จไปขอหม่อมเชื้อต่อเจ้าคุณคลี่ และเมื่อเจ้าคุณคลี่ยอมถวายแล้ว พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงศ์ศิริพัฒน์ ก็เสด็จไปประทับที่หอเสวยบ้านสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ ซึ่งได้ตกเป็นมรดกของเจ้าคุณคลี่แล้ว ในการที่หม่อมเชื้อได้เป็นหม่อมห้ามของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมขุนมรุพงศ์ศิริพัฒน์นี้ เจ้าคุณคลี่ท่านได้ยกสมบัติให้อย่างมากมาย ต่อมาได้ทรงย้ายมาประทับที่วังข้างวัดสุทัศน์เทพวราราม ภายหลังได้ทรงปลูกวังใหม่ขึ้นที่ตำบลมักกะสันแล้ว กรมขุนมรุพงศ์ฯ ท่านได้ถวายวังเดิมที่ข้างวัดสุทัศน์ฯ รวมทั้งตำหนักและโรงเรียนที่ได้ทรงสร้างไว้ในวังนั้น ให้เป็นโรงเรียนในรัชสมัยรัชกาลที่ ๖ เพื่ออุทิศส่วนกุศลถวายสนองพระเดชพระคุณในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับไว้แล้วจัดตั้งเป็นโรงเรียนสตรี พระราชทานนามว่า "โรงเรียนเบญจมราชาลัย" ปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

ตามที่เล่ามานี้ แสดงให้เห็นว่า หม่อมเจ้าหญิงจงกลนี วัฒนวงศ์ มีประยูรญาติมากทั้งฝ่ายสกุล ณ นคร และสกุล บุนนาค ซึ่งเป็นสกุลวงศ์ที่ใหญ่ทั้งสองฝ่าย

พระโอรสและพระธิดาของหม่อมเชื้อ วัฒนวงศ์ ชันษาสั้นทั้ง ๓ องค์ ดังปรากฏว่า หม่อมเจ้าชายสุวัฒนวิสัย ถึงชีพิตักษัย

เมื่อพระชนมายุราว ๘ ขวบ หม่อมเจ้าชายเกรียงไกรมรุพล ได้เข้าไปอยู่ในพระราชวังดุสิต รับใช้ตามเสด็จออกพร้อมกับหลานเธอในรัชกาลที่ ๕ ทรงอยู่ในพระอุปถัมภ์ของพระวิมาดาเธอ ต่อมาได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ส่งไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษ และได้ไปถึงชีพิตักษัยที่ประเทศอังกฤษ หม่อมเจ้าหญิงสุวคนธ์ประทุมนั้นทรงมีพระชนม์อยู่มาได้รวม ๓ หรือ ๔ ขวบ ก็ถึงชีพิตักษัย คงเหลือแต่หม่อมเจ้าหญิงจงกลนีองค์เดียว ซึ่งเมื่อยังเยาว์ไม่ทรงแข็งแรง มักประชวรแม้เล็ก ๆ น้อย ๆ ก็เป็นเสมอ จึงต้องมีแพทย์ประจำอยู่ใกล้ชิดตลอดมาจนเจริญชันษา อนามัยจึงค่อยปกติ

การศึกษาของหม่อมเจ้าหญิงจงกลนี ในเบื้องต้นได้จ้างครูมาสอนที่วัง ต่อมาได้ไปศึกษาพิเศษตามโรงเรียนและครูที่มีชื่อบางแห่ง แต่ไม่ได้เรียนจนมีการสอบไล่เป็นชั้นๆ ในเรื่องการศึกษานี้ พระบิดาและมารดาได้เป็นห่วงมาก เพราะมีพระธิดาเหลือองค์เดียว ทั้งอนามัยก็ไม่สู้แข็งแรง จึงไม่ยอมให้ไปเรียนเป็นประจำ แม้จะมีความประสงค์ถึงการอยากเรียนก็ไม่เป็นผลสำเร็จ แต่ก็ได้รับการอบรมในหน้าที่การปกครองเป็นแม่บ้านและกิจการอื่น ๆ จากพระบิดาและมารดาเป็นอย่างดี จนพระบิดาสิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๖ หม่อมเจ้าหญิงจงกลนีมีชันษาได้เพียง ๑๔ ปี จึงทรงขาดจากการเรียน แต่ก็ได้ทรงค้นคว้าหาความรู้จากตำรับตำราหรือไม่ก็ทรงศึกษาจากท่านที่มีความรู้บางคน โดยเห็นว่าต่อไปจะต้องปกครองตนเอง เพราะหม่อมมารดาก็มีอายุมากแล้ว

ในที่สุดหม่อมเชื้อ วัฒนวงศ์ ก็ถึงอนิจกรรมลง หม่อมเจ้าหญิงจงกลนี ต้องปกครององค์เองและรักษาทรัพย์สมบัติตลอดมา ในระยะหลังนี้ได้ทรงมีมานะศึกษาหาความรู้ยิ่งขึ้น ดังเช่น เรียนภาษาอังกฤษและหนังสือที่เกี่ยวกับความรู้ต่าง ๆ ตลอดจนความรู้ทางพระศาสนาก็สนพระทัยมากอยู่ เพราะมีนิสัยรักการศึกษาตั้งแต่อยู่ในความดูแลปกครองของผู้ใหญ่แล้ว อาศัยที่มีความเฉลียวฉลาดรอบคอบมีปฏิภาณดี จึงมีความรู้รอบตัวประกอบกิจการงานด้วยตนเอง เจริญรุ่งเรืองตลอดมา ได้ทรงเปิดร้าน "สุคนธาลัย" เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ ข้างตำหนักถนนสุรวงศ์ โดยไม่โปรดอยู่เฉย ๆ ทรงทำน้ำอบไทย แป้งร่ำ แพรเพลาะห่มนอน เสื้อเด็กอ่อน และกางเกงแพร ขายหารายได้เป็นค่าใช้จ่าย เพื่อให้การศึกษาพระญาติและเด็กที่อยู่ในพระอุปการะด้วยเป็นอย่างดี

เมื่อสงครามอินโดจีน พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้สมัครเป็นสมาชิกอาสากาชาด เข้ารับการอบรมวิชาพยาบาล และช่วยปฏิบัติงานให้แก่ทหารบาดเจ็บที่มาพักฟื้น ต่อมาได้ร่วมทำการประดิษฐ์สิ่งของกับคุณหญิงถวิล ศรีเสนา และแนะนำสมาชิกอาสากาชาดใหม่ ๆ ให้ทำและเย็บสิ่งที่เป็นเครื่องใช้สำหรับเด็ก และใช้ในบ้าน ที่กองอาสากาชาดทุกอาทิตย์ เพื่อจำหน่ายนำเงินมาบำรุงสภากาชาดไทย จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งเริ่มประชวรจึงได้ยุติ นอกจากนั้นยังได้ทรงเอื้อเฟื้อช่วยเหลือวงศ์ญาติทั้งสกุล ณ นคร และสกุล บุนนาค ใครเจ็บไข้ก็ได้รับมารักษาที่วังเสมอ ส่วนน้องและหลานของ หม่อมเชื้อ วัฒนวงศ์ หม่อมเจ้าหญิงจงกลนี ก็ได้ช่วยเหลือตามควรแก่การ และ

โดยที่ไม่ประมาทต่อความเจ็บไข้ จึงได้ขอให้นางสาวสลับ ควรแสวง นางพยาบาลมาอยู่ด้วยเป็นประจำ ภายหลังมาได้สร้างวังขึ้นใหม่ที่ซอยสามมิตร ถนนสุขุมวิท ส่วนที่วังเก่าก็จัดทำผลประโยชน์อย่างอื่นต่อไป นับว่าเป็นผู้มีปัญญาจัดการทรัพย์สมบัติให้งอกงาม และรู้จักใช้เงินให้เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ และการพระศาสนาเป็นอันมาก

ในรัชกาลปัจจุบัน หม่อมเจ้าหญิงจงกลนี ได้มีโอกาสฉลองพระเดชพระคุณตามความสามารถของท่านหลายอย่าง จนเป็นที่พอพระราชหฤทัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ดังนี้

ตรา	ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ	วันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๓
	ทุติยจุลจอมเกล้า	วันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๐
	ตติยจุลจอมเกล้า	วันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๕
เหรียญ	เหรียญรัตนาภรณ์ชั้นที่ ๓	วันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๑

หม่อมเจ้าหญิงจงกลนี วัฒนวงศ์ ได้ทรงบำเพ็ญกุศลอันเป็นประโยชน์แก่สาธารณชนมากมาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. พ.ศ. ๒๔๖๖ บริจาคเงิน ๖,๐๐๐ บาท สร้างตึก "วัฒนวงศ์" ให้โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์สภากาชาดไทย

๒. พ.ศ. ๒๔๗๓ บริจาคเงิน ๒,๐๐๐ บาท ติดไฟฟ้าถวายภายในวัดนางชี ในคลองบางหลวง จังหวัดธนบุรี

๓. พ.ศ. ๒๔๗๖ บริจาคเงิน ๑,๕๐๐ บาท ติดพัดลมถวายในโบสถ์วัดบุบผาราม จังหวัดธนบุรี

๔. พ.ศ. ๒๔๘๒ บริจาคเงิน ๕,๐๐๐ บาท สร้างกุฎิพระสงฆ์ ๘ ห้อง พร้อมทั้งเครื่องใช้ภายใน ถวายวัดอนงคาราม จังหวัดธนบุรี

๕. พ.ศ. ๒๔๘๒ บริจาคเงิน ๑,๐๐๐ บาท ตั้งทุนมูลนิธิฌาปนกิจศพวัดไตรมิตร

๖. พ.ศ. ๒๔๘๔ บริจาคเงิน ๖,๘๐๐ บาท สร้างกุฎิวัดบุบผาราม จังหวัดธนบุรี

๗. พ.ศ. ๒๔๘๔ บริจาคเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท ตั้งทุนจงกลนีให้มูลนิธิวัดราชประดิษฐ์

๘. พ.ศ. ๒๔๘๕ บริจาคเงิน ๑,๐๐๐ บาท ตั้งทุนฌาปนกิจวัดหัวลำโพง

๙. พ.ศ. ๒๔๘๙ ยกที่ดิน ๓๐ ไร่ ถนนราชปรารภ ให้เป็นมูลนิธิ "จงกลนีนิธิ" เก็บดอกผลช่วยค่าเล่าเรียนแก่นักศึกษาแพทย์ที่ขาดแคลน ต่อมาได้จัดการขายที่ดิน และสร้างบ้านให้ชาวต่างประเทศเช่า ปัจจุบันมูลนิธิได้เจริญขึ้นมีมูลค่าประมาณ ๒๐ ล้านบาท จากเงินรายได้นี้ ได้ประทานทุนการศึกษาในประเทศให้

แก่นักศึกษาแพทย์จนสำเร็จการศึกษาหลายคน เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๕ จนถึงปัจจุบัน และยังประทานทุนช่วยเหลือพิเศษ แก่นายแพทย์บางคนให้ไปศึกษา ณ ต่างประเทศด้วย

๑๐. พ.ศ. ๒๔๙๐ บริจาคตึกแถว ๑๘ ห้อง ริมถนนศิริพงษา หน้าโรงเรียนเบญจมราชาลัย ราคาประมาณ ๒ ล้านบาท ถวายวัดมกุฎกษัตริยาราม

๑๑. พ.ศ. ๒๔๙๐ บริจาคเงินค่าอาหารพระถวายวัดอนงคาราม, วัดราชประดิษฐ์, วัดหัวลำโพง วัดละ ๓๐๐ บาท เป็นรายเดือนตลอดชีพ

๑๒. พ.ศ. ๒๔๙๙ สร้างศาลามรุพงศ์ สำหรับตั้งศพให้วัดมกุฎ-กษัตริยาราม รวมทั้งเครื่องใช้ในการตั้งศพพร้อม เป็นเงิน ๓ แสนบาท

๑๓. พ.ศ. ๒๕๐๐ บริจาคเงิน ๔๕๐,๐๐๐ บาท สร้างตึกผ่าตัด "จงกลนีอุทิศ" ให้โรงพยาบาลสมเด็จ ณ ศรีราชา สภากาชาดไทย

๑๔. พ.ศ. ๒๕๐๒ บริจาคเงิน ๓๐,๐๐๐ บาท ให้ห้องคนเจ็บไข้โรงพยาบาลประสาท พญาไท

๑๕. พ.ศ. ๒๕๐๕ บริจาคเงิน ๕,๐๐๐ บาท ช่วยนักเรียนขาดแคลน

๑๖. พ.ศ. ๒๕๐๕ บริจาคเงิน ๕,๐๐๐ บาท ให้โรงพยาบาลปัญญาอ่อน

๑๗. พ.ศ. ๒๕๐๕ บริจาคเงิน ๒๐,๐๐๐ บาท ตั้งทุนมูลนิธิช่วยพระสงฆ์ที่อาพาธวัดอนงคาราม และบริจาคสมทบรายปี ๆ ละ ๒,๐๐๐ บาท

๑๘. พ.ศ. ๒๕๐๕ บริจาคเงินปีละ ๑,๐๐๐ บาท เป็นค่าเลี้ยงเด็กลูกคนป่วยโรคเรื้อน โรงเรียนจิตต์อารีจังหวัดลำปาง

๑๙. พ.ศ. ๒๕๐๕ บริจาคเงิน ๓๐,๐๐๐ บาท เขียนเพดานปิดทองโบสถ์วัดธาตุทอง

๒๐. พ.ศ. ๒๕๐๖ บริจาคเงิน ๒๗,๐๐๐ บาท ซื้อตู้เย็นสำหรับเก็บเลือดให้บริการโลหิต สภากาชาดไทย

๒๑. พ.ศ. ๒๕๐๖ บริจาคเงิน ๒๐,๐๐๐ บาท ให้ห้องสมุดโรงเรียนเบญจมราชาลัย

๒๒. พ.ศ. ๒๕๐๖ บริจาคเงิน ๒,๐๐๐ บาท ให้โรงเรียนราชประชาสมาสัย

๒๓. พ.ศ. ๒๕๐๖ สร้างตึกศัลยกรรม ๔ ชั้น ให้โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย ๑ หลัง ราคา ๕ ล้านบาท จากเงินทุนของมูลนิธิจงกลนี

๒๔. พ.ศ. ๒๕๐๗ บริจาคเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท ตั้งทุนวัดพระเชตุพน

๒๕. พ.ศ. ๒๕๐๘ บริจาคเงิน ๕๐,๐๐๐ บาท ให้สภากาชาดไทย เป็นเงินทุนหมุนเวียน สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการใช้ไตเทียมแก่คนไข้อนาถา และซื้อเครื่องอุปกรณ์สำหรับการนี้

โดยที่หม่อมเจ้าหญิงจงกลณี วัฒนวงศ์ ได้บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ดังกล่าว โดยเฉพาะในครั้งสุดท้ายที่สร้างตึกศัลยกรรม ๔ ชั้นให้สภากาชาดไทยในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ราคา ๕ ล้านบาท จากเงินทุนของมูลนิธิจงกลนี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข จึงได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ให้เป็นเครื่องหมายแห่งการประกอบคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน **เครื่องราชอิสริยาภรณ์ประถมาภรณ์มงกุฎไทย (ป.ม.) เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๗**

สำหรับสภากาชาดไทย ได้ถวายเหรียญกาชาดสมนาคุณชั้นที่ ๑ เมื่อวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๕ และถวายตำแหน่งผู้อุปการคุณกองอาสากาชาด เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๐๘

คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล ได้ถวายการแต่งตั้งเป็นองค์อุปการกิตติมศักดิ์ของคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล พร้อมกับถวายเข็มสมนาคุณ เมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๑

หม่อมเจ้าหญิงจงกลนี วัฒนวงศ์ ได้เริ่มประชวรกระเสาะกระแสะด้วยโรควักกะพิการมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้มีแพทย์จากโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ไปถวายการรักษาอยู่ตลอดเวลา ประชวรต้องประทับรักษาองค์อยู่ที่วังหลายครั้ง แล้วก็หาย เสด็จออกไปในงาน

ต่าง ๆ ตลอดจนปฏิบัติงานถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เป็นการส่วนพระองค์ได้ โดยเฉพาะท่านมีความคิดเห็นในการตบแต่งสถานที่ ตบแต่งดอกไม้ และสวนได้สวยงามเป็นพิเศษ ได้ฉลองพระเดชพระคุณในการรับรองราชอาคันตุกะจากต่างประเทศ ณ พระที่นั่งบรมพิมานหลายครั้ง เริ่มตั้งแต่ครั้งแรก เมื่อเจ้าหญิงอเล็กซานดรา แห่งเค้นท์ เสด็จเมื่อเดือนกันยายน ๒๕๐๒ จนถึงเดือนพฤศจิกายน ๒๕๐๖ ซึ่งเจ้าฟ้าหญิงมาร์เกรเธอ มกุฎราชกุมารีแห่งเดนมาร์กเสด็จ และได้มีส่วนช่วยในการตบแต่งสถานที่ และสวนดอกไม้ ที่พระตำหนักภูพิงคราช-นิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่ ในการที่ได้ฉลองพระเดชพระคุณเป็นการส่วนพระองค์เป็นประจำ จึงได้รับพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานความคุ้นเคยเป็นพิเศษ อาทิเช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินเสวยพระกระยาหารกลางวันที่วังซอยสามมิตร ถนนสุขุมวิท เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๐๗ เวลา ๑๓.๐๐ น. เมื่อเสด็จ ฯ กลับพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เวลา ๑๕.๓๐ น. แล้ว ก็ได้เสด็จพระราชดำเนินกลับพระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ โดยรถไฟพระที่นั่งเมื่อเวลา ๑๘.๐๐ น. ระหว่างประชวรต้องประทับรักษาองค์อยู่ที่วังสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมที่วังซอยสามมิตรหลายครั้ง บางครั้งสมเด็จพระเจ้าลูกเธอก็ได้เสด็จด้วย อาการประชวรในตอนหลังมีโรคแทรก ต้องเสด็จไปประทับอยู่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๗

ณ ตึกธนาคารกรุงเทพ เมื่อสมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงทราบ ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมถึงโรงพยาบาล ยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าราชการในราชสำนักฝ่ายในผลัดเปลี่ยนกันไปดูอาการเช่น ท้าวโสภานิเวศน์ ซึ่งเป็นข้าราชการฝ่ายในและยังเป็นญาติทางสายสกุล ณ นคร นอกจากนี้ก็ยังมีบุตรธิดาของเจ้าคุณอุเทนเทพโกสินทร์ หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ และท่านผู้หญิงประยงค์ ภายหลังอาการทรุดลงต้องเติมโลหิตบ่อย ๆ และยังต้องเปลี่ยนไตเทียมในการรักษาพยาบาล นับว่าเป็นบุญกุศลของท่านที่ได้ทำไว้อย่างมากมาย จึงไม่มีอะไรขาดตกบกพร่องให้เป็นที่ต้องร้อนใจ นอกจากนายแพทย์และพยาบาลซึ่งถวายการรักษาอย่างพรั่งพร้อมแล้ว ยังมีผู้อื่นทั้งพี่น้องต่างวังได้พากันไปเยี่ยมไม่ได้ขาด เอาใจช่วยให้ได้มีชีวิตอยู่จนเปิดตึกจงกลนี

วันเปิดตึกจุมภฏพงษ์บริพัตร ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ วันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๐๗ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินประกอบพิธีเปิดตึกแล้ว ได้เสด็จพระราชดำเนินไปที่ตึกธนาคารกรุงเทพเพื่อทรงเยี่ยมหม่อมเจ้าหญิงจงกลนี นำความปีติปลาบปลื้มในพระมหากรุณาธิคุณเป็นอย่างยิ่ง

วันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ เวลา ๑๖.๐๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดตึก ซึ่งพระราชทานนามว่า "ตึกจงกลนี วัฒนวงศ์" ได้มีพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ

และประยูรญาติของหม่อมเจ้าหญิงจงกลนี มาร่วมในงานนี้เป็นอันมาก หลังพิธีแล้วได้เสด็จพระราชดำเนินขึ้นทอดพระเนตรบนตึกหม่อมเจ้าหญิงจงกลนี เป็นคนไข้คนแรกนอนอยู่บนเตียงในห้องรอคอยเฝ้า ได้เสด็จ ฯ เข้าไปประทับในห้องรับแขกเสวยพระสุธารสพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ เมื่อเสวยเสร็จแล้ว จึงเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมหม่อมเจ้าหญิงจงกลนี ได้ประทับพระเก้าอี้และทรงมีพระราชดำรัสด้วย ก่อนเสด็จพระราชดำเนินกลับ ได้พระราชทานพรแก่หม่อมเจ้าหญิงจงกลนี ผู้ต้องนอนเฝ้าอยู่ตลอดเวลา จึงเป็นกาลสุดท้ายที่ได้มีโอกาสเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ นั้น ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเยี่ยมอีกหลายครั้ง ถึงแม้จะประทับอยู่ที่พระราชวังไกลกังวลหัวหิน แต่เมื่อมีงานพระราชพิธีต้องเสด็จ ฯ กลับพระนคร ก็ทรงหาโอกาสเสด็จ ฯ มาเยี่ยมทุกครั้ง ถึงแม้จะเป็นเวลาอันสั้นเพียงครึ่งชั่วโมง เมื่อทรงทราบว่าอาการหม่อมเจ้าหญิงจงกลนีทรุดมาก ยังได้เสด็จพระราชดำเนินโดยเฮลิคอปเตอร์ไปกลับในวันเดียวกันจากหัวหิน เพื่อทรงเยี่ยมเป็นครั้งสุดท้าย เมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๐๘

อาการประชวรของหม่อมเจ้าหญิงจงกลนีทรุดมาก จนเหลือความสามารถของนายแพทย์ หม่อมเจ้าหญิงจงกลนี ถึงชีพิตักษัย เมื่อวันอังคาร ที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๘ เวลา ๒๑.๐๐ นาฬิกา

เมื่อความทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททั้งสองพระองค์ ว่าถึงชีพิตักษัย จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ทุกอย่าง ได้เชิญศพไปสรงน้ำที่วังซอยสามมิตร ถนน

สุขุมวิท พระราชทานโกศราชวงศ์เป็นเกียรติยศ เมื่อศพตั้งที่แล้ว พระราชทานไตรสดับปกรณ์ และสวดอภิธรรมตลอด ๗ วัน

เมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับจากพระราชวังไกลกังวล หัวหิน ในวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๐๘ ในวันรุ่งขึ้นวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๐๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสัตมวาร พระราชทานศพหม่อมเจ้าหญิงจงกลนี ณ วังซอยสามมิตร ถนนสุขุมวิท ทรงวางพวงมาลาที่หน้าโกศศพ พระสงฆ์ ๗ รูปสวดพระพุทธมนต์จบมีพระธรรมเทศนากัณฑ์ ๑ พระ ๔ รูปสวดธรรมคาถา แล้วพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม แล้วจึงเสด็จพระราชดำเนินกลับ วันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๘ เวลา ๑๐.๓๐ น. โปรดเกล้า ฯ ให้เลี้ยงพระสงฆ์ ๗ รูปที่สวดพระพุทธมนต์แต่วันก่อน แล้วพระสงฆ์ ๑๐ รูปสดับปกรณ์ เป็นเสร็จพิธี

ในการบำเพ็ญกุศล ๕๐ วัน ในวันที่ ๑๙ และ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๐๘ และ ๑๐๐ วัน ในวันที่ ๗ และ ๘ กันยายน ๒๕๐๘ ก็ได้พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ และเสด็จพระราชดำเนินทั้ง ๒ พระองค์ทรงวางพวงมาลาที่หน้าโกศศพ และประทับบำเพ็ญพระราชกุศล พระราชทานในการพิธีตอนบ่าย ในวันที่ ๑๙ กรกฎาคม และวันที่ ๗ กันยายน ๒๕๐๘ ทั้ง ๒ วัน นับว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้า ฯ นอกจากนั้นยังมีสภากาชาดไทย เจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ซึ่งได้รับอุปการะจากหม่อมเจ้าหญิงจงกลนี ญาติมิตร ได้บำเพ็ญกุศลถวายทุกสัปดาห์ ๆ ละ ๒ วัน แม้จนเลย ๑๐๐ วันแล้วก็ยังมีผู้บำเพ็ญ

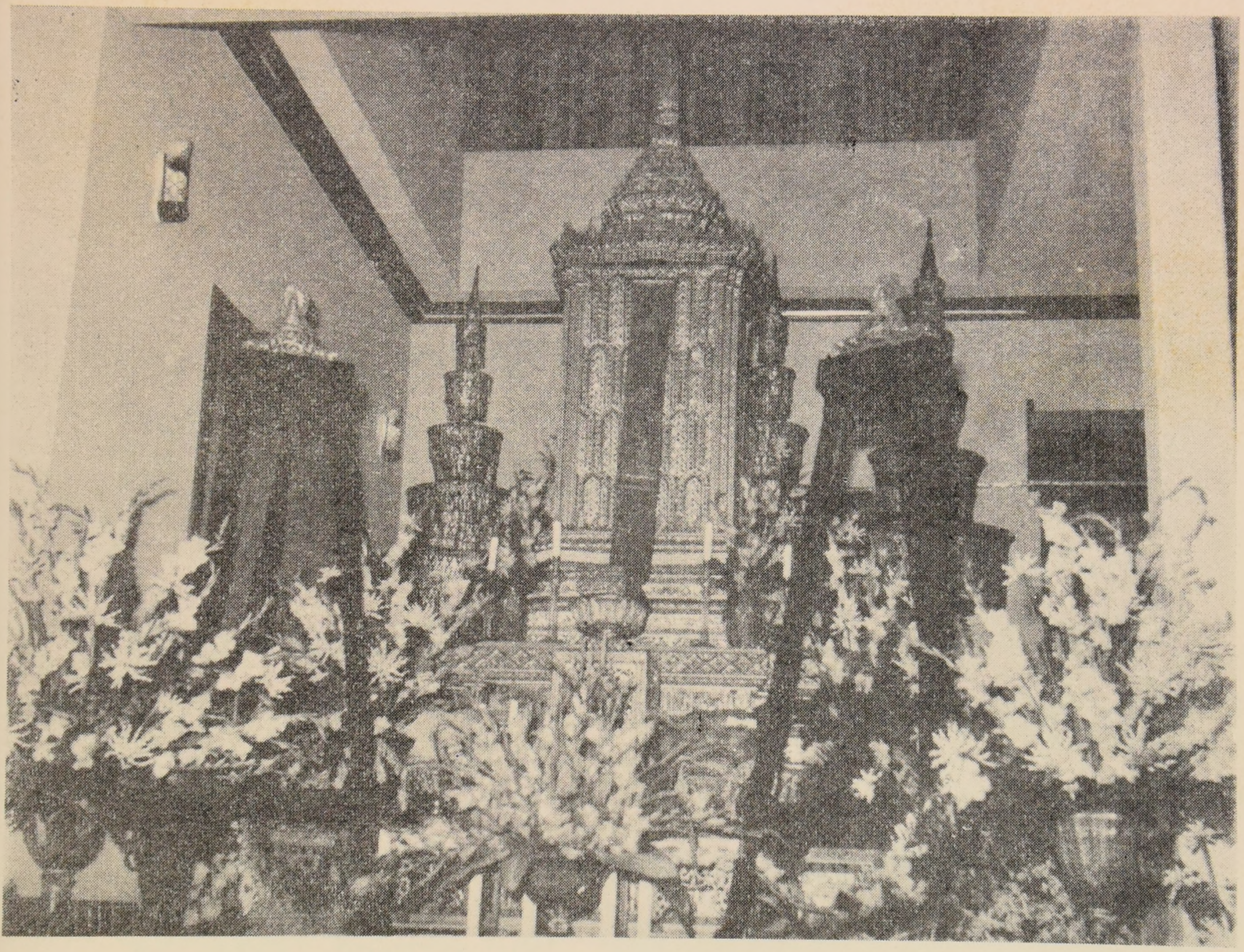

พระบำราศนราดูร นำเครื่องราชอิสริยาภรณ์ประถมาภรณ์มงกุฎไทย
มาถวายที่ตึกธนาคารกรุงเทพ ระหว่างประชวรหนัก
เมื่อวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๗

กุศลถวายเฉพาะสวดพระอภิธรรมทุกคืนวันอังคาร จนถึงวันรับพระราชทานเพลิงศพ ซึ่งได้รับพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์โดยตลอด

หม่อมเจ้าหญิงจงกลนี ได้ทรงทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินเป็นส่วนใหญ่ให้แก่สภากาชาดไทยเป็นมูลค่ารวมทั้งสิ้นประมาณ ๔๐ ล้านบาทเศษ โดยมีเงื่อนไขให้สภากาชาดไทยจ่ายเงินเลี้ยงชีพให้แก่ผู้อยู่ในพระอุปการะ บำรุงวัด และมูลนิธินักเรียนขาดแคลน กับขอให้สภากาชาดไทยเป็นผู้จัดการศพตามสมควรแก่เกียรติและฐานะฉะนั้น สภากาชาดไทยผู้เป็นทายาทจึงเป็นผู้จัดการในงานพระศพโดยตลอด

หม่อมเจ้าหญิงจงกลนี ได้ทรงประกอบกุศลกรรมที่ดีมาตลอดเมื่อมีพระชนม์อยู่ มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ มีความเมตตากรุณาต่อพี่น้อง และเป็นมิตรที่ดีของบรรดาญาติมิตรและบุคคลทั่ว ๆ ไป ได้กระทำกิจที่ควรกระทำทุกอย่างในชีวิตอย่างสมบูรณ์ผลแห่งคุณงามความดีที่ได้สร้างและประกอบมา ขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของท่านได้ไปสู่สุคติในสัมปรายภพ เทอญ.

โกศศพหม่อมเจ้าจงกลนี วัฒนวงศ์ ณ วังซอยสามมิตร ถนนสุขุมวิท

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

พระราชนิพนธ์

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

วัน ๔ ๑๑ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า สมเด็จกรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช โปรดให้เจ้า-พนักงานจัดการทั้งปวง ที่จะได้เชิญพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอออกมาไว้หอธรรมสังเวชตามธรรมเนียม

อนึ่ง สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพาหุรัดมณีมัย ซึ่งทรงพระประชวรพระโรคเจือด้วยโทษพระเสมหะเรื้อรังมานานนั้น โปรดให้แปรสถานออกมาประทับอยู่ที่พระที่นั่งจักรีองค์ตะวันออกแต่เวลาเช้านี้

เวลาเที่ยงแล้ว สมเด็จกรมพระภาณุพันธุวงศ์ และพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ผู้น้อย และเจ้าพนักงานเข้าทางประตูพรหมศรีสวัสดิ เข้าไปขึ้นบนพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร ด้านทางพระมหามน-เทียร แล้วสรงน้ำพระศพ แต่ไม่ได้เสด็จออก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสรงน้ำหลวง เจ้าพนักงานทรงเครื่องพระศพตามขัตติย-ราชประเพณี แล้วเชิญพระศพลงพระโกศลองใน เชิญลงบันไดทาง

ด้านพระมหามนเทียร เชิญขึ้นบนยานมาศสามคาน พระโกศมณฑป ประกับนอก มีคู่แห่แตรสังข์กลองชนะเครื่องสูงคู่เคียงอินทร์พรหม แห่ออกจากพระบรมมหาราชวัง ทางประตูพรหมศรีสวัสดิ เชิญขึ้นบนหอธรรมสังเวช ตั้งแว่นฟ้า ๓ ชั้น รายด้วยเครื่องสูงตามประเพณี มีกลองชนะประโคมทั้งกลางวันกลางคืน ๑๐ คู่ จ่าปี่จ่ากลองแตรสังข์ พระสงฆ์สวดอภิธรรม ๑๖ รูป กว่าจะได้พระราชทานเพลิง เมื่อพระศพขึ้นที่แล้ว โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จทรงทอดผ้าไตร ๖๐ ผ้าขาว ๑๐๐ พับ พระสงฆ์สดับปกรณ์ตามธรรมเนียม

วัน ๕ ๑๒ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

ไม่มีอันใด ไม่ได้เสด็จออก

วัน ๖ ๑๓ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

ไม่มีอันใด ไม่ได้เสด็จออก

วัน ๗ ๑๔ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

ยังไม่ได้เสด็จออก

วัน ๑ ๑๕ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จหอธรรมสังเวช พระวิเชียรมุนีถวายเทศนาเป็นเทศน์เวร จบแล้วเสด็จขึ้น รับสั่งเรื่องการพระเมรุกับสมเด็จกรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช

วัน ๒ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑

วันนี้เป็นวันสวดมนต์สมัยสัตวารที่ ๑ นับแต่วันสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอสิ้นพระชนม์มา เวลาทุ่มเศษ เสด็จหอธรรมสังเวช ทรงจุดเทียนนมัสการ พระพรหมมุนีถวายศีลแล้ว พระพรหมมุนี พระครูฐานานุกรม ๑๕ รูป สวดมหาปัฏฐาน จบแล้วทรงทอดผ้าไตรพระพรหมมุนีฐานานุกรม ๑๐ รูป รายของหลวงสดับปกรณ์ และโปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ทรงทอดผ้าไตรรายเจ้าภาพ ราชาคณะฐานานุกรม ๕ รูปสดับปกรณ์ส่วนเจ้าภาพ แล้วบรรพชิตฝ่ายญวนขึ้นสวดกงเต๊ก แล้วสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายเทศนา ทรงทอดผ้าไตรสดับปกรณ์ และทรงประเคนเครื่องกัณฑ์เทศน์ แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๓ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๒

เวลาเช้า ๕ โมง โปรดให้เลี้ยงพระที่หอธรรมสังเวชก่อน เวลาบ่าย ๑ โมงเศษ เสด็จออกประเคนบริขารของหลวง ๑๐ โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ทรงประเคนรายเจ้าภาพ ๕ พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาแล้ว มีสดับปกรณ์รายร้อยของหลวง ๑๐๐ ของเจ้าภาพ ๑๐๐ แล้วบรรพชิตฝ่ายญวนสวดกงเต๊ก และมีเทศนากัณฑ์เจ้าภาพกัณฑ์หนึ่ง เสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่อัฏวิจารณศาลา ทอดพระเนตรกงเต๊กประเดี๋ยวหนึ่ง เสด็จขึ้น เวลาค่ำไม่มีอันใด

วัน ๔ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๓

เวลาเกือบทุ่มเศษ เสด็จออกขุนนางตามธรรมเนียม พระ

มนตรีพจนกิจนำใบบอกหลวงกรุงศรีบริรักษ์ว่า ด้วยมีตราให้ไปจัดการยกแดนพระวัดไชโย เมืองอ่างทองนั้น ครั้น ณ วัน ๑ ๗ ค่ำ ได้พร้อมพระยาหัถการบัญชาช่าง ขุนเทพพยากรณ์โหร พระยาอ่างทอง อาราธนาพระสงฆ์สวดมนต์ วัน ๒ ๗ ค่ำ เวลาเลี้ยงพระสงฆ์เวลาเช้า ๕ โมง ๓๕ นาที ยกเสาแดนพระพุทธรูปใหญ่เสา ๘ วา รวมทั้งเสาตะเกียบสูงแต่พื้นดิน ๑๐ วา ขอถวายพระราชกุศลฉบับ ๑ กับใบบอกพระไชยบูรณ์ ปลัดเมืองพิษณุโลกว่า เจ้าหมื่นไวยวรนารถมาถึงวัน ๗ ๗ ค่ำ ไดจัดรับรองและจัดเครื่องสังเวยให้เจ้าหมื่นไวย-วรนารถ บวงสรวงหน้าวัดพระชินราช แล้วจัดบายศรีให้เวียนเทียนพระชินราช มีการสวดมนต์ การเล่นสมโภชพระชินราชตามธรรม-เนียม ณ วัน ๑ ๗ ค่ำ เจ้าหมื่นไวยวรนารถออกจากเมืองพิษณุโลกเวลาเช้า ๕ โมงเศษ

พระวิจารณอาวุธอ่านบอกพระยาสุรินทรภาไชย เมืองเพชรบุรีว่าโปรดพระราชทานไทยธรรมออกไปทำพิธีแรกนาหลวงหน้าเขาพระพนมขวด ณ วัน ๔ ๗ ค่ำ พระสงฆ์ ๗ รูปสวดมนต์โรงพิธีหน้าเขา ณ วัน ๕ ๗ ค่ำ เวลาเช้าเลี้ยงพระ เวลาเช้า ๔ โมง ๔๒ นาที พระยาสุรินทรภาไชยจับหางไถแรกนาหลวงเสร็จแล้ว

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ ตรัสอยู่จน ๒ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วัน ๕ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนาง หลวงเสนาภักดีนำใบบอกพระจันทรสุริยวงศ์เมืองมุกดาหาร ๒ ฉบับ ๆ หนึ่ง

ว่า พระยาราชวรานุกูลเกณฑ์คน ๒๙๕ คน ช้างม้าโคต่างสาตราวุธไปเข้ากองทัพ ได้แต่งราชบุตรและผู้ช่วยคุมไปเข้ากองทัพ คนตายในที่รบ ๒๓ ตามระยะทาง ๗๖ คน รวม ๙๙ คน ภายหลังพระศรีเสนามีหนังสือเกณฑ์คน ช้าง ๑๐ โคต่าง ๒๐๐ ไปเข้ากองทัพกรมหมื่นประจักษ์และให้ซื้อข้าว ๑๕๐๐ ถัง ได้แต่งคนคุมช้างม้าไปแล้ว จัดซื้อข้าวสารเหนียว ราคา /—/๒ ๑๕๐๐ ถัง เงิน ๕ ๗/๒—/ ส่งไปแล้ว ภายหลังมีตราให้จัดซื้อข้าวขึ้นฉางไว้ ๑๕๐๐ ถัง ในปีนี้ฝนแล้งราคาข้าวขึ้นถังละ /๓—/ ซื้อไว้ ๑๕๐๐ ถัง เงิน ๑๘ ๑๕/—/ รวมเงิน ๒ ครั้ง ๒๘ ๒/๒—/ ได้จ่ายให้ข้าหลวงกองพระยามหาอำมาตย์ ๗๕๐ ถัง คงเหลือ ๗๕๐ ถัง อีกฉบับหนึ่งว่า พระจันทรสุริยวงศ์จัดได้เงิน ๒ /—/ พระไกรสรราชเมืองหนองสูง ๑๐/—/ พระอมรฤทธิธาดา เมืองพารุกากรภูม ๑๐/—/ อุปฮาดเมืองสองคอนดรภูง ๑๐/—/ พระรัฐากรบริรักษ์นายกอง ๑๐/—/ ท้าวโพธิสาร ๕/—/ ท้าวสุริยนายกอง ๕/—/ รวม ๔ ๑๐/—/ ให้ท้าวเพี้ยคุมลงมาสมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชในการพระราชพิธีลงสรง กับสำเนาใบบอกพระศักดาเรืองฤทธิ์ ปลัดเมืองตากว่า หลวงรามนายด่านไชยมีบอกส่งรูปพรรณผู้ร้ายซึ่งฝ่ายอังกฤษส่งมา ว่าผู้ร้าย ๘๐ คน ปล้นเผาเรือนในแขวงอังกฤษ กองด่านสืบจับได้อ้ายผู้ร้ายเงี้ยว ๓ คนมาถาม รับว่าอยู่เมืองมรแมน โกจิมองเงี้ยวเป็นหัวหน้า มีเพื่อนเป็นพระ ๕ รูป กับพวกเงี้ยวอีกรวม ๘๐ คน มาปล้นที่เมืองเชียงใหม่ครั้งหนึ่ง ในแขวงเมืองมรแมนสองครั้ง เมื่อ

ปล้นครั้งหลัง สู้เจ้าของและโปลิศไม่ได้แตกไป อ้ายเงี้ยว ๓ คน พระ ๒ รูป กับพวกจะไปหาเจ้าอธิการวัดเมืองเมียวดี พวกกองด่านล้อมจับได้ ๓ คน นอกนั้นหนีไปได้ แล้วนายด่านสืบได้ความว่าพวกเมืองตื่นจับพระ ๒ รูปได้ ส่งไปเมืองเชียงใหม่ แต่พวก ๕๐ คนหนีไปได้ บัดนี้ฝ่ายอังกฤษมีหนังสือมาขอตัวผู้ร้ายไปชำระ (โปรดให้ส่งไปตามสัญญาคนข้ามแดน)

พระวิจารณอาวุธอ่านบอกพระวิชิตภักดีศรีสุรสงครามเมืองตะกั่วป่า ว่าจัดได้ต้นไม้ทองหนักต้นละ /๑ / ๖ ต้น เงินหนักต้นละ /๑ / ต้น เทียนพนม ๑๐๐๐ เล่ม ผ้าขาว ๒๔ ศอก ๑๐๐ พับ ผ้าแดงเทศ ๕๐ พับ ผ้าลายยำมราต ๒๐๐ ผืน ผลจันทน์เทศหนัก ๒๔ / / จีน อำพันแดงหนัก ๓๐ ๓/ / จีน เสื่อขาว ๑๐๐ ผืน ให้กรมการนำเครื่องราชบรรณาการ เข้ามาขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวาย

เสด็จขึ้นประทับออฟพีศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๖ ฯ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๕

วันนี้เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนางตามธรรมเนียม หลวงเสนาภักดีนำใบบอกพระไกรสิงหนาท เมืองภูเขียว ๒ ฉบับ ฉบับหนึ่งว่าพระยาสุริยวงษา พระยาประทุมเทวาธิบาล มีหนังสือให้เอาเงินส่วยจัดซื้อกระบือไปส่ง จึงจัดส่งไปราคาตัวละ ๕/๑ / ๗ กระบือ เงิน ๑ ๑๐/ / เมืองกระเษตรสมบูรณ์ ๒ เงิน ๘/๒ / ส่งกระบือไปหนองคายแล้ว อีกฉบับหนึ่งว่า เร่งเงินแทนทองคำส่วย เงิน ๗ / / คิด ๑๔

หนักแทนทองคำ ๑๐/ / ให้พระศรีวรวงศ์ผู้ว่าที่อุปฮาดคุมลงมาส่ง กับใบบอกพระยาประทุมเทวาธิบาล เมืองหนองคาย ๒ ฉบับ ฉบับหนึ่งว่าเอาเงินส่วยเมืองหนองคายเมืองขึ้น รวม ๒๕๙ ๓/๑ / จัดซื้อข้าวเปลือก ข้าวเจ้า ๑๐๐ เกวียน ๓๔ สัด ราคาเกวียนละ ๕/ / เงิน ๒๕ ๓/๓ / ยังไม่พอจ่าย จัดซื้ออีก ๑๐๕ เกวียนๆ ละ ๗/ / เงิน ๓๖ ๑๕/ / ๒ ครั้งเงิน ๖๑ ๑๘/๓ / ข้าวเปลือกข้าวเหนียว ๔๖๐ เกวียน ๓๔ สัด ราคาเกวียนละ ๓/ / เงิน ๖๙ /๓ / รวมข้าว ๖๖๕ เกวียน ๖๘ สัด เงิน ๑๙/๒ / จ่ายให้กองทัพใช้เงิน ๑๕๗ ๒/ / รวม ๒ ราย เงิน ๑๗๘ ๑/๒ / เกินเงินส่วย ๒๘ ๑๘/๑ / และพระยาประทุมท้าวเพี้ยจัดข้าว ๒๔๔ เกวียน ๘๙ สัด พริกเกลือและอื่น ๆ ราคา ๑๓ ๑๐/๓ / และกรมหมื่นประ-จักษ์ทรงใช้การทัพ ๓๐ ๑๖/๒ /๒ กับเงินจ่ายเกินที่เก็บจากไพร่ส่วย ๒๘ ๑๘/๑ / รวม ๗๓ ๕/๓ /๑ ขอพระราชทานทูลเกล้า ฯ ถวาย ฉบับที่ ๒ ว่าท้าวเพี้ยไพร่เมืองหนองคาย ซึ่งแบ่งไปเป็นเลขเมืองกมุทาไสย ไม่สมัครอยู่เมืองกมุทาไสย ขอกลับมาเมืองหนองคาย กรมหมื่นประจักษ์ตัดสินให้มาตามสมัคร จึงส่งคำตัดสินลงมา

พระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนหลวงอภิบาลประเพณี เป็นพระอภิบาล หัวหน้าตระลาการ นา ๘๐๐ ขุนอักษรสมบัติเสมียนตรา เป็นหลวงกิจการกลจักร เจ้ากรมเรือกลไฟ ฝ่ายพระราชวังบวร นา

๔๐๐ หมื่นฉลากชลาสินธุ์ เป็นขุนบริรักษ์สรรพการ ปลัดกรมเรือกลไฟฝ่ายพระราชวังบวร นา ๒๐๐

พระยาศรีสิงหเทพนำ พระยาพิไชย อธิปไตยพาหิรเขตรราชนิเวศน์สมันตารักษวิบุลยศักดิ์อรรคมนตรี พิริยพาห ข้าหลวง ๑ พระยาพิไชยชาญฤทธิ์ที่ ๒ หลวงรามรักษา ปลัดกรมล้อมพระราชวัง นายรองพลพันมหาดเล็กผู้ช่วย ๒ พระอภิบาลประเพณี ตระลาการศาลต่างประเทศ ๑ พระอุดนพิศดาร ๑ หลวงจงรักษราชกิจล่าม ๑ กราบถวายบังคมลาไปราชการเมืองนครเชียงใหม่ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๗ ฯ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๖

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนาง หลวงเสนาภักดีนำใบบอกหลวงกะแหงพลล้าน ปลัดเมืองชัยนาท ว่าตำแหน่งหลวงพรหมภักดี ยกกระบัตรว่างอยู่ ขอพระราชทานขุนพิพิธอักษรพรรณ เป็นหลวงพรหมภักดี ยกกระบัตร แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นข้างใน

วัน ๑ ฯ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๗

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนาง หลวงเสนาภักดีนำใบบอกหลวงจินดารักษ์ พระเกรียงไกรกระบวนยุทธ ปลัดเมืองฉะเชิงเทรา ๒ ฉบับ ๆ หนึ่ง ขอพระราชทานจีนแก้วน้องหลวงพิสุทธิ์จีนชาติ เป็นขุนสมานจีนประชา อีกฉบับหนึ่งอำแดงทิมภรรยาจีนเพิ่ม บุตรขุนสมานจีนประชา ขอพระราชทานที่เขตพระ

อุโบสถวัดสมานเพิ่มนคร กว้าง ๗ วา ยาว ๑๒ วา เป็นที่วิสุงคามสีมา แล้วนำจีนแก้วเผ้าถวายน้ำตาลทราย $\frac{/\text{๕}}{/}$ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟพีศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นข้างใน

วัน ๒ ฯ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๘

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกหอธรรมสังเวช ทรงจุดเทียนนมัสการ พระเทพโมลีฐานานุกรมเปรียญ รวม ๑๕ รูปสวดมนต์ แล้วทรงทอดไตรของหลวง ๑๐ ไตร โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทรงทอดผ้าไตรของเจ้าภาพ ๕ ไตร แล้วบรรพชิตฝ่ายญวนสวดกงเต๊กและมีเทศนากัณฑ์หนึ่ง เวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๓ ฯ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๙

เวลาเช้า ๕ โมง โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเสด็จออกไปทรงประเคนที่หอธรรมสังเวช พระสงฆ์ที่สวดมนต์เมื่อคืนนี้รับพระราชทานฉัน เวลาบ่ายเสด็จออกหอธรรมสังเวช ทรงประเคนบริขารพระสงฆ์ ๑๐ รูป โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทรงประเคนของเจ้าภาพ ๕ รูป พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา แล้วบรรพชิตฝ่ายญวนสวดกงเต๊ก แล้วมีสดับปกรณ์ของหลวง ๑๐๐ ของเจ้าภาพ ๑๐๐ มีเทศนากัณฑ์เจ้าภาพกัณฑ์หนึ่ง แล้วเสด็จขึ้น เวลาบ่าย ๓ โมงวันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

วัน ๔ ฯ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๐

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนาง หลวงเสนาภักดีนำใบบอกหลวงจินดารักษ์ข้าหลวง พระเกรียงไกรกระบวนยุทธ

ปลัดเมืองฉะเชิงเทราว่า ณ วัน ๕ ๆ ๑๔ ๖ ค่ำ ได้ชักศพขุนสมานจีน-ประชาเข้าโรงทึมวัดสมานเพิ่มนคร ได้นำผ้าขาวพับ ๑ ร่ม รองเท้า ๑๐ สำรับ ของหลวงทำบุญ ครั้น ณ วัน ๑ ๆ ๑ ๖ ค่ำ เวลาบ่าย เชิญหีบศิลาหน้าเพลิงตีศิลาจุดเพลิงเผาศพขุนสมานจีนประชาแล้ว ขอถวายพระราชกุศล ครั้น ณ วัน ๖ ๆ ๑๔ ๖ ค่ำ ได้ชักศพพระวิเศษภูไชยเข้าโรงทึม วัดบี่ตุลาธิราชรังสฤษดิ์ ได้นำผ้าไตร ๒ ผ้าขาว ๓ ร่ม รองเท้า ๓๐ สำรับ บังสุกุลมีเทศน์ ครั้น ณ วัน ๑ ๆ ๑ ๗ ค่ำ ได้เชิญหีบศิลาหน้าเพลิงตีศิลาจุดเพลิงเผาศพพระวิเศษภูไชย เสร็จแล้วขอถวายพระราชกุศล เสด็จขึ้นประทับออฟฟีศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นข้างใน

วัน ๕ ๆ ๑๑ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง หลวงเสนาภักดีนำใบบอกพระยาพิไชยสุนทร เมืองอุทัยธานี ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่า นายด่านตำบลหนองหลวงพบคนทำเงินแดง ๕ คนกับเครื่องมือ จับได้อ้ายเจียมคนหนึ่ง อีก ๔ คนหนีไปเมืองมรวดี ได้ถามปากคำ อ้ายเจียมรับเป็นสัตย์ ซัดอ้ายพัน อ้ายพุ่ม อ้ายคด อ้ายพรม ซึ่งหนีไปเมืองมรวดี เครื่องมือ มีเงินแดงยังไม่ได้มีตรา ๕ บาท ทองแดง ๖ ก้อน เหล็กตราพระจอมเกล้า ๗ ตรา ปราสาท ๒ ราชวัติ ๒ ตราจักร ๔ เครื่องมือต่าง ๆ ๒๒ ภายหลังนายด่านแม่กลาเมืองมรวดีมีหนังสือมาขอตัวอ้ายเจียมกับกระบือ ๗ กระบือไป ได้มีหนังสือบอกไปและ

ให้ส่งตัวผู้ร้ายอีก ๔ คน ถ้าได้ความประการใดจะบอกมา อีกฉบับหนึ่งว่า พระยาพิทักษ์ทวยหารเมืองปทุมธานีขอเช่าป่าไม้ แม่วงแม่เปน ได้ทำสัญญาเสร็จแล้วส่งลงมารัติไฟตามธรรมเนียม แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟพีศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นข้างใน

พระยาภาสกรวงศ์ ผู้ว่าการแทนเสนาบดีว่าการต่างประเทศกราบบังคมทูลว่า พระยานครไชยศรี ขอพระราชทานกลับเข้ามารับราชการในกรุงเทพ ฯ เพราะตัวป่วยไข้ โปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้ว

วัน ๖ ๆ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๒

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนาง หลวงเสนาภักดีนำใบบอกหลวงเขตตานุรักษ์ข้าหลวง พระยาอุตรการโกศลเมืองพิไชย ว่าด้วยจำนวนข้าวสาร ข้าวกล้อง ข้าวเปลือก ที่ส่งขึ้นไปและจัดซื้อ เมืองพิไชยรวมข้าวสาร ๔๐ ถัง ข้าวกล้อง ๑๐๑ เกวียน ๔๖ ถัง ๑๐ ทะนาน ข้าวเปลือก ๕๒๒ เกวียน ๙๐ ถัง ได้จัดซ้อมเป็นข้าวสาร ๑๓๒) ๘) ๑๔) ส่งไปเมืองฝาง เมืองน้ำปาด เมืองตรอน ข้าว ๓ อย่าง ๒๖๖) ๙๙) ๐) จ่ายที่เมืองพิไชยข้าวสาร ๘๑) ๘) ๑๔) ถัง ข้าวเปลือก ๓) ๘๘) ๘) ยังคงฉางข้าวสาร ๑๐๐ ข้าวเปลือก ๑๙๑) ๒๐) ๐) ฉบับ ๑ กับใบบอกหลวงวิจารณสาลีข้าหลวง พระไชยบูรณ์ปลัดเมืองพิษณุโลกว่า จ่ายข้าวสารกองทัพอีก ๓) ๘๕) ๑๘) ยังคงฉางเมืองพิษณุโลกข้าวเปลือกราษฎรยืม ๘๕) ๐) คงฉาง ๔๖๕) ๙๙) ๘)

๕๗๕)　　　　　　　　　　๓)　　　　　　　　๐)
รวม ๘๔)　ข้าวกล้อง ๑๐)　ข้าวสาร ๔๔)　ชำระเร่งเงินค่าข้าว
๘)　　　　　　　　　　๑๘)　　　　　　　　๑๗)

ที่ราษฎรยืมได้เงิน ๗/ ๑/๑ ๗๐๐ ให้กรมการคุมลงมาส่งฉบับ ๑ กับใบบอกพระยาวิเศษไชยชาญเมืองอ่างทองขอที่เขตพระอุโบสถวัดอิฐ บ้านแขก เมืองอ่างทอง กว้าง ๑๕ วา ยาว ๒๐ วา เป็นที่วิสุงคามสีมา ฉบับ ๑ พระยาศรีสิงหเทพ นำแม่ทัพนายกองที่ไปราชการด้วยเจ้าหมื่นไวยวรนารถ ๒๘ นาย เจ้าเมืองกรมการที่ไปราชการทัพกลับมา ๗ นาย กรมการเมืองสิบสองจุไทย เมืองหัวพันทั้งหกรวม ๑๔ เมือง คน ๓๔ คนเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เจ้าหมื่นไวยวรนารถทูลเกล้า ธงและสาตราวุธเครื่องใช้ของฮ่อที่เก็บได้ในค่าย และสรรพเครื่องบริโภคใช้สอยของคนในแขวงสิบสองจุไทยและหัวเมืองทั้ง ๖ ถวายเป็นตัวอย่างด้วย เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นข้างใน

วัน ๗ ฯ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
　　๑๓

ไม่ได้ออกขุนนาง

วัน ๑ ฯ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
　　๑๔

ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

วัน ๒ ฯ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
　　๑๕

เวลาค่ำมีการสวดมนต์สัตวารที่ ๓ ที่หอธรรมสังเวช ไม่ทรงสบาย โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จไปบำเพ็ญพระราช

กุศล ไม่เสด็จพระราชดำเนิน มีการทั้งปวงเหมือนวันก่อนทุกอย่าง

วัน ๓ ๆ๑ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้าวันนี้มีการเลี้ยงพระที่หอธรรมสังเวช และมีการอื่นๆ เหมือนกัน แต่ไม่ได้เสด็จออกบำเพ็ญพระราชกุศล ไม่ทรงสบายพระบาท

วัน ๔ ๆ๒ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

วัน ๕ ๆ๓ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

ยังไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

วัน ๖ ๆ๔ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลา ๒ ทุ่ม เสด็จออกขุนนาง หลวงเสนาภักดีนำใบบอกพระภิรมย์ราชา ข้าหลวง พระยาอุตรการโกศล กรมการเมืองพิไชย ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่า ด้วยโปรดเกล้า ฯ พระราชทานโกศเครื่องสูงกลองชนะหีบศิลาหน้าเพลิง สิ่งของไปพระราชทานเพลิงศพพระยาพิไชย กับพระราชทานเงิน ๓๐/—/ ให้ขลิบภรรยาพระยาพิไชยทำบุญนั้น ได้นำไปพระราชทานแล้ว วัน ๓ ๆ๓ ๗ ค่ำ เวลาเช้า ๓ โมง เจ้าหมื่นไวยวรนารถ และข้าหลวงกรมการแห่โกศพระศพ พระยาพิไชย ไปเข้าเมรุ ได้นำผ้าไตร ๑๐ ผ้าขาว ๒๕ พับ ร่ม รองเท้า ๓๐ สำรับ เงินปลีก ๑๐/—/ ของหลวงพระราชทานมีเทศนาบังสุกุล ทิ้งทาน มีการ

เล่น หนัง หุ่นจีน ละคร ดอกไม้เพลิง ๓ วัน ๓ คืน วัน ๕ ๆ๕ ๗ ค่ำ พระภิรมย์ราชาตีศิลาหน้าเพลิงเผาศพพระยาพิไชย เสร็จแล้วขอถวายพระราชกุศล อีกฉบับหนึ่งว่า ณ วัน ๓ ๆ๓ ๗ ค่ำ ได้ชักศพพระยาธรรมวิจารณ์เข้าเมรุ ได้นำผ้าขาว ๒ พับ ร่ม รองเท้า ๓๐ สำรับ ของหลวงพระราชทานทำบุญแล้ว วัน ๕ ๆ๕ ๗ ค่ำ ตีศิลาหน้าเพลิงพระราชทานเพลิงเสร็จแล้ว กับใบบอกพระกำพุชภักดี ผู้ว่าที่พระพิทักษ-บุรทิศว่า ณ วัน ๗ ๆ๙ ๕ ค่ำ ชักศพ พระพิทักษบุรทิศเข้าโรงทึมแล้วนำไตร ๑ ผ้าขาว ๒ พับ ร่ม รองเท้า ๓๐ สำรับ ทำบุญ ครั้น ณ วัน ๒ ๆ๑๑ ๕ ค่ำ ตีศิลาหน้าเพลิงเผาศพเสร็จแล้ว แล้วนำพระกำพุช-ภักดีผู้ว่าที่พระพิทักษบุรทิศ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายน้ำตาลทราย /๕ / ทูลถวาย

พระยาศรีสิงหเทพนำพระยาสุโขทัย ๑ พระตรอนตรีสิน ผู้ว่าที่พระศรีสงคราม ปลัดซ้ายเมืองพิไชย ๑ หลวงวิเศษ ผู้ว่าที่พระตรอน-ตรีสิน ๑ ซึ่งไปราชการทัพกลับลงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และนำ พระราชพินิจจัย กรมมหาดไทย หลวงสุนทรพิมล กรมพระคลังมหาสมบัติ กราบถวายบังคมลาเป็นข้าหลวงไปชำระความวิวาทด้วยจับน้ำสุราเมืองอ่างทอง

พระยาพิพัฒนโกษา กราบถวายบังคมลาไปเป็นข้าหลวงรักษาเมืองนครไชยศรี

พระราชทานสัญญาบัตร เจ้าหมื่นไวยวรนารถ เป็นเจ้าพนัก-งานใหญ่ผู้บัญชาการยุทธภัณฑ์ กรมยุทธนาธิการ ๑ นายจ่ายวดเป็น

เจ้าพนักงานที่ ๒ ผู้บัญชาการยุทธภัณฑ์ที่ ๑ หลวงสิทธินายเวร เป็นผู้บังคับการกรมทหารหน้า ๑ พระองค์เจ้านันทวัน เป็นเมเยอ ในกรมทหารรักษาพระองค์ ๑

แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟพีศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นข้างใน

วัน ๗ ๕ฯ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำแล้วออกขุนนาง หลวงเสนาภักดี นำบอกหลวงรามสิทธิสร ยกกระบัตรเมืองลพบุรี รายงานน้ำฝนต้นข้าวในราศีพฤษภ

แล้วเสด็จขึ้นออฟพีศ ประทับท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรี โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ที่จะไปอยู่พระอารามหลวงเข้ามา คือพระราชานุพัทมุนี ๑ ฐานา ๑ พระสามประโยค ๑ อันดับ ๔ รวม ๗ รูป ซึ่งจะไปอยู่วัดโมลีโลกยาราม พระเมธาธรรมรศ ๑ ฐานา ๑ อับดับ ๕ รวม ๗ รูป ไปอยู่วัดพิชัยญาติการาม พระปรากรมมุนี ๑ ฐานา ๑ อันดับ ๕ ไปอยู่วัดราชโอรสาราม พระญาณโพธิ ๑ อันดับ ๖ รวม ๗ ไปอยู่วัดอัมพวันเจติยาราม เมืองสมุทรสงคราม พระครูอุดมบัณฑิตย์ ๑ อันดับ ๘ รวม ๙ ไปอยู่วัดศรีสุริยวงศ์ เมืองราชบุรี พระครูวิริยกิจการี ๑ อันดับ ๕ รวม ๖ ไปอยู่วัดอภัยทามริการาม รวมพระราชาคณะ ๔ พระครู ๒ ฐานานุกรม ๔ อันดับ ๓๓ รวม ๔๓ รูปเข้าไป ทรงประเคนผ้าไตรสลับแพร เครื่องบริขารต่าง ๆ เป็นอันมาก แต่พระราชาคณะ ๔ รูป ทรงประเคนผ้าไตรเนื้อดี บริขารต่าง ๆ เป็นอันมาก แต่พระครู ๒ รูป ทรงประเคนผ้าไตรแต่ฐานา ๔ รูป โปรดให้เจ้านายทรงประเคนบริขารพอสมควร ทรงประเคน

จีวรสบงกราบพระแด่พระสงฆ์อันดับ ๓๓ รูป โปรดให้เจ้านายประ-เคนบริขารเล็กน้อย พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา โปรดพระราชทานกบี่ยวัตถุให้พระเมธาธรรมรศ พระญาณโพธิ ราคาองค์ละ ๓/—/ สำหรับซ่อมกุฎิ แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๑ ๆ ๖ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนาง หลวงเสนาภักดีอ่านบอกพระยานุภาพไตรภพ เมืองนครเสียมราษฎร์ ว่านายชื่นผู้เป็นที่พระภักดีภูวนารถบุตร กราบถวายบังคมลาอุปสมบท ฉบับ ๑ กับใบบอกหลวงวิเศษภักดี กรมการเมืองพนมศก ว่า ณ วัน ๒ ๆ ๙ ๖ ค่ำ ได้ชักศพพระยาพนมพินิจเข้าโรงทึม แล้วนำผ้าไตร ๒ ผ้าขาว ๕ พับ ร่มรองเท้า ๕๐ สำรับ ของหลวงบังสุกุล ครั้น ณ วัน ๕ ๆ ๑๕ ๖ ค่ำ เชิญหีบศิลาหน้าเพลิงเผาศพพระยาพนมพินิจ เสร็จแล้วขอถวายพระราชกุศล

กรมมหาดไทยนำขุนสมานจีนประชา กราบถวายบังคมลาออกไปรักษาราชการบ้านเมือง

พระวิจารณ์อาวุธ อ่านบอกพระยาประสิทธิสงคราม ผู้ว่าราชการเมืองกาญจนบุรี ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งถวายพระราชกุศลเผาศพพระนินนะภูมิบดี เมืองลุ่มสุ่ม อีกฉบับหนึ่งว่า ตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองลุ่มสุ่มว่างอยู่ ขอพระราชทานหลวงปลัดเมืองลุ่มสุ่มเป็น พระนินนะ-ภูมิบดี ต่อไป แล้วนำหลวงปลัดเมืองลุ่มสุ่ม เฝ้าถวายขี้ผึ้งหนัก ๓๐ ชั่งจีน แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟพีศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๒ ๆ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาทุ่มเศษเสด็จออกบำเพ็ญพระราชกุศลสัตวารที่ ๔ ที่หอธรรมสังเวช มีการทั้งปวงเหมือนคราวก่อน แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๓ ๆ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชออกไปบำเพ็ญพระราชกุศลหอธรรมสังเวช มีการทั้งปวงเหมือนคราวก่อน

วันนี้เวลาบ่ายพระยาภาสกรวงศ์นำใบบอกหลวงพิษณุเทพและศุภอักษรเจ้ามหินธรเทพเมืองนครหลวงพระบาง ซึ่งให้นายแก้วเขมรลูกจ้างมองซิเออปาวีถือลงมา ความในใบบอกและศุภอักษรว่า เดิมเจ้าหมื่นไวยจับบุตรท้าวไลยเมืองไลยซึ่งกระด้างกระเดื่องลงมา และเจ้าหลวงพระบางแต่งให้พระยาลาว ๓ คนคุมไพร่กองละร้อยไปรักษาเมืองงอย เมืองขวาบ้านเพียพันธุรโพไสย ณ วัน ๔ ๆ ๗ ค่ำ พระยาเชียงเหนือซึ่งรักษาเมืองงอยแต่งคนขึ้นไปหาพระยาเมืองขวาซึ่งตั้งอยู่น้ำอู คนไปถึงน้ำอูบ้านหาดสาได้พบฮ่อประมาณ ๖๐–๗๐ คน ล่องเรือ ๔ พวกไทไลพระมาไล่พ้นราษฎรแตกตื่นลงมา ราษฎรบ้านต่อ ๆ มาเห็นราษฎรแตกมาก็แตกตื่นมาอีกถึงเมืองงอย พวกเมืองงอยก็แตกเป็นอันมาก พระยาลาวที่รักษาเมืองงอยคือพระยาเชียงเหนือพระยานาใต้ห้ามไม่ฟังจะสู้รบน้อยตัว จึงตามครัวมาสกัดอยู่เมืองชื่น ข้าหลวงและเจ้าหลวงพระบางรู้ความ จึงแต่งพระยาเชียงใต้ พระยาเมืองแพนคุมคน ๘๐ ล่วงหน้าไป แล้วให้เจ้าอุปราชพระยาลาวท้าวขุนคุมไพร่ร้อยไป เจ้าหลวงพระบางแต่งเจ้าราชสัมพันธุ์ขึ้นไปต้อนคนสมทบ

กองเจ้าอุปราชอีก เจ้าอุปราชยกไปวัน ๓ ๆ ๑๐ ๗ ค่ำ ครั้นวัน ๕ ๆ ๑๒ ๗ ค่ำ ได้รับหนังสือเจ้าอุปราชส่งหนังสือฮ่อว่า ท้าวไลยถึงเจ้าหลวงพระบางสองฉบับ ว่าเจ้านายจับลูกมา ขอให้มีความกรุณาขอโทษเสีย ครั้นวัน ๖ ๆ ๑๓ ๗ ค่ำ ได้รับหนังสือเจ้าอุปราชอีกว่า ฮ่อประมาณพันเศษกับไทไลยยกมาถึงบ้านสบวัน ใต้เมืองงอย จะสู้รบก็น้อยตัว จึงแต่งคนไปเจรจากับอ้ายคำหุ้มบุตรท้าวไลยว่า ให้พักอยู่บ้านสบวัน คำหุ้มกับฮ่อไม่ยอม หลวงพิษณุเทพข้าหลวงได้มีหนังสือไปขอกองทัพเมืองน่าน ๑๐๐๐ คน ครั้น ณ วัน ๗ ๆ ๑๔ ๗ ค่ำ คำหุ้มมีหนังสือมาว่า ท้าวไลยจัดได้เงิน ๑๐๐๐๐ คำ ๑๐๐๐ ม้า ๔๐ จะมาให้เจ้าหลวงพระบางไม่ทำอันตรายใด ๆ ในค่ำวันนั้นราษฎรตกตื่นมาก ครั้น ณ วัน ๑ ๆ ๑๕ ๗ ค่ำ ย่ำรุ่งราษฎรร้องว่าเจ้าอุปราชแตกฮ่อมา ราษฎรขนของลงเรือล่องมาหลายร้อยลำ เจ้าอุปราชถอยทัพกลับมา ข้าหลวงเห็นราษฎรแตกตื่นมาก จึ่งถอยมาอยู่ฟากน้ำโขง เจ้าอุปราชเจ้าราชสัมพันธุ์กับข้าหลวงต้อนคนได้ ๑๕๐ คนเศษ ไปรักษาเมือง นอกนั้นหนีระส่ำระสายไป เจ้าหลวงพระบางเห็นไพร่พลหลบหนีจวนตัว จึงแต่งพระสงฆ์ไป ๒ รูป ให้ไปพูดกับคำหุ้มบุตรท้าวไลย ๆ แต่งคนมากับพระสงฆ์แจ้งความกับเสนาบดีว่าจะมาดี จะขอเข้ามาหลวงพระบางพรุ่งนี้ ณ วัน ๒ ๆ ๑ ๗ ค่ำ ฮ่อเข้ามาพักอยู่วัดเชียงทองริมเมืองหลวงพระบาง แล้วจะขอเฝ้า เจ้าหลวงพระบางไม่ให้เฝ้า ณ วัน ๔ ๆ ๓ ๗ ค่ำ ฮ่อพาลจับลาวมาส่งว่าเป็นผู้ร้าย ขณะนั้นฮ่อพากันถืออาวุธเข้ามาในคุ้มเจ้าหลวง และอยู่นอกคุ้มอีก แล้วยิงปืนเป่าเขาควายขึ้นรบกับลาว ไพร่พลและต้องสู้ที่เจ้าหลวง

พระบางจ้างไว้รบอยู ๒ ชั่วโมง เจ้าหลวงพระบางเห็นจะสู้ไม่ได้ ลงเรือหนีมาปากลาย พร้อมด้วยครอบครัวเจ้านายท้าวพระยาราษฎร แต่เจ้าอุปราชเจ้าราชสัมพันธุ์จะพลัดไปที่ใดไม่แจ้ง ได้ส่งพระราชดำริเรื่องเสียเมืองหลวงพระบาง และจะจัดการปราบปรามจนเวลา ๕ ทุ่มเศษ

วัน ๔ ฯ๙ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาค่ำ เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ไม่มีการสมโภชพระองค์เจ้าหม่อมเจ้า ซึ่งจะทรงผนวชสามเณรและผนวชเป็นภิกษุ คือ พระองค์เจ้ารุจาวรณวิ พระองค์เจ้าวิบุลยพรรณรังษี ในกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ ทรงผนวชเป็นสามเณร ๒ หม่อมเจ้าประพฤติ ในกรมขุนวรจักรทรงผนวชเป็นภิกษุ วันนี้ทรงพระราชดำริด้วยการเมืองหลวงพระบางพร้อมด้วยสมเด็จกรมพระภาณุพันธุ์และเจ้าพระยารัตนบดินทร ที่สมุหนายกจนค่ำ

วัน ๕ ฯ๑๐ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเพล โปรดให้พระองค์เจ้าหม่อมเจ้าซึ่งจะทรงผนวชสามเณรและผนวชภิกษุทรงเฉลี่ยงไปขึ้นเกยหน้าวัดพระศรีรัตนศาสดารามพระราชทานเงินสลึงทิ้งทาน พระองค์เจ้าในพระราชวังบวรองค์ละ $\frac{๗ /}{/}$ หม่อมเจ้าองค์ละ $\frac{๕ /}{/}$ แล้วเข้าไปในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงผนวชในพระอุโบสถ สมเด็จพระวันรัตเป็นผู้ให้บรรพชาพร้อมด้วยคณะสงฆ์ ๓๐ รูป พระองค์เจ้ารุจาวรณวิ พระองค์เจ้าวิบุลยพรรณรังษี ทรงผนวชสามเณร หม่อมเจ้าประพฤติ ผนวชภิกษุ ครั้นเวลาบ่าย ๕ โมง พระเจ้าอยู่หัวเสด็จวัดพระศรีรัตน-

ศาสดาราม ทรงนมัสการ แล้วทรงประเคนเครื่องบริขารพระองค์เจ้าเณร หม่อมเจ้าพระ ที่ทรงผนวช พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา แล้วเสด็จกลับ

พระองค์เจ้าเณรรุจาวรฉวี หม่อมเจ้าประพฤติ ไปอยู่วัดราชบพิธ พระองค์เจ้าวิบุลยพรรณรังษี ไปอยู่วัดโสมนัสวิหาร

วัน ๖ ฯ ๑๑ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับพระที่นั่งพุดตานทองคำภายใต้พระมหาเศวตฉัตร พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์เสนาบดีมนตรีมุขมาตย์ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทโดยตำแหน่งถ้วนทุกกระทรวง เจ้าพนักงานประโคมแตรฝรั่งมโหระทึก แตรทหารตามขัตติยประเพณี แล้วกรมวัง กรมมหาดไทยนำเจ้าราชบุตร ผู้ว่าที่ราชวงศ์ เจ้าราชภาคินัย เจ้านายท้าวพระยาเมืองหลวงพระบาง ๑๒ นาย ท้าวเพี้ยเมืองมุกดาหาร ๓ นาย เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระยาศรีสิงหเทพทูลเบิกนำและศุภอักษรเจ้านครหลวงพระบาง ว่าจัดได้ต้นไม้ทองเงินเครื่องราชบรรณาการ จำนวนปีมะโรง โทศก ต้นไม้ทองสูง ๒ ศอกคืบ หนัก $\frac{๑๒/}{/}$ ต้นไม้เงินต้นหนึ่งสูงเท่ากัน หนัก $\frac{๑/}{/}$ ทองลิ่ม ๔ ลิ่ม หนัก $\frac{๘/}{/}$ กำยานหาบ ๑ ชะมดเชียง ๒ ช่อ เจียมลายแดง ๔ ผืน ม้าผู้สีดำ ๒ ม้า สีมรกต ๑ ม้า สีหมอกม้าตอน ๑ ม้า ขอพระราชทานถวาย กับเจ้าราชบุตรว่าที่ราชวงศ์ จัดได้มโหระทึกใหญ่ ๖ กำ ๑ ชะมดเชียงช่อ ๑ เจ้าราชภาคินัยจัดได้ชะมดเชียงช่อ ๑ ขอพระราชทานถวาย

กับหนังสือบอกพระจันทรสุริยวงศ์เมืองมุกดาหาร ว่าแต่งให้ท้าวเพี้ย คุมเครื่องราชบรรณาการ จำนวนปีมะเส็ง ตรีศก ต้นไม้ทองเงินสูงศอก ๖ นิ้ว หนักต้นละ $\frac{\text{๓/}}{\text{/}}$ นรนาด ๒ ยอด หนัก $\frac{\text{๕/}^{\text{๒}}}{\text{/}}$ แทนขี้ผึ้ง ๒ หาบ เงิน $\frac{\text{๑๐/}^{\text{๒}}}{\text{/}}$ เงิน $\frac{\text{๑๘/}}{\text{/}}$ แทนงาช้าง ๖๐ ชั่ง ขอพระราชทานถวาย พระเจ้าอยู่หัวมีพระราชปฏิสันถารสามนัดตามธรรมเนียม

แล้วโปรดพระราชทานสัญญาบัตรและเครื่องราชอิสริยยศแก่ผู้ที่ไปราชการปราบปรามฮ่อ ซึ่งมาย่ำยีพระราชอาณาเขต พระราชทานสัญญาบัตรเจ้าหมื่นไวยวรนารถ เป็นพระยาสุรศักดิ์มนตรี จางวางมหาดเล็ก ศักดินา ๓๐๐๐ และพระราชทานตราทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ ท.จ.ว. กับพานทองกลม คนโททอง กระโถนทอง เป็นเครื่องยศ ๑

จ่ายวดมหาดเล็ก เป็นพระพลัษฎานุรักษ์ ปลัดจางวางมหาดเล็ก นา ๑๐๐๐ หลวงดัษกรปลาศ (อยู่) เครื่องราชอิสริยยศช้างเผือกชั้นที่ ๓ ชื่อนิภาภรณ์ นายดวง เลฟเตอร์แนนต์ พระราชทานเครื่องราชอิสริยยศช้างเผือกสยามชั้นที่ ๔ ชื่อภูษนาภรณ์ แล้วพระราชทานเครื่องราชอิสริยยศทุติยจุลจอมเกล้า ท.จ. ๑ มงกุฎสยามชั้นที่ ๒ จุลสุราภรณ์ ๑ แก่พระยาศรีธรรมศุกราชเมืองสุโขทัย กับพานทองเหลี่ยม คนโททอง กระโถนทองด้วย กับพระราชทานสัญญาบัตรพระตรอนตรีสิน เป็นพระศรีพิไชยสงคราม ปลัดซ้ายเมืองไชย นา ๑๐๐๐ พระราชทานเครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยามชั้นที่ ๓ มัณฑนาภรณ์ พระราชทานสัญญาบัตรหลวงวิเศษภักดี เป็นพระตรอนตรีสิน ผู้ว่า

ราชการเมืองตรอนตรีสิน เครื่องราชอิสริยยศช้างเผือกชั้นที่ ๔ ชื่อภูษนาภรณ์ พระราชทานเครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยามชั้นที่ ๒ จุลสุราภรณ์ แก่เจ้าราชบุตรผู้ว่าที่เจ้าราชวงศ์เมืองนครหลวงพระบาง พระราชทานเครื่องราชอิสริยยศช้างเผือกสยามชั้นที่ ๓ ชื่อนิภาภรณ์ แก่เจ้าราชภาคินัยเมืองนครหลวงพระบาง

แล้วพระยาศรีสิงหเทพ นำพระอินทราธิบาล ๑ จมื่นราชานุบาล ๑ กราบถวายบังคมลาไปสืบราชการเมืองนครหลวงพระบาง และนำพระยาสุโขทัย พระศรีพิไชยสงคราม พระตรอนตรีสิน เจ้าราชบุตรว่าที่เจ้าราชวงศ์ เจ้าราชภาคินัย ท้าวพระยาเมืองนครพระบาง กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง และไปจัดการเมืองนครหลวงพระบาง แล้วพระยาศรีนำเจ้านายเมืองน่าน ท้าวเพี้ยเมืองสิบสองจุไทย เมืองหัวพันทั้งหก ซึ่งลงมากับเจ้าหมื่นไวยวรนารถ ซึ่งเป็นพระยาสุรศักดิ์มนตรี รวม ๔๑ นาย เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แล้วเสด็จขึ้น

เวลาย่ำค่ำ เสด็จออกประทับมุขเด็จพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระยาสุรศักดิ์มนตรีนำฮ่อและหัวหน้าแขวงสิบสองจุไทย หัวพันทั้งหก เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทที่สนามหญ้า แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๗ ๑๒ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง ทรงพระราชดำริเรื่องการเมืองนครหลวงพระบางจนค่ำ

วัน ๑ ๑๓ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้เวลาค่ำ โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จออก

ทรงจุดเทียนที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระสงฆ์ ๒๐ รูปสวดพระพุทธมนต์ในการฉลองเทียนพรรษา ซึ่งจะพระราชทานไปตามพระอารามต่าง ๆ

วัน ๒ ฯ ๑๕ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า ๓ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงประเคนพระสงฆ์ที่สวดมนต์ ๒๐ รูป กับพระสงฆ์ที่จะรับตำแหน่ง ๙ รูป รับพระราชทานฉัน ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้ว พระราชทานไตรแพรสัญญาบัตร พระปลัดจุ่นวัดสระเกศ เป็นพระธรรมธานาจารย์ นิตยภัตเดือนละ ๓/–/ พระราชทานตาลปัตรแฉกหักทองขวาง พัดรองตราแผ่นดิน พัดรองโหมดย่ามหักทองขวาง บาตรถุงเข้มขาบ ฝาบาตรเชิงบาตร เชิงบาตรมุข กระโถน กาน้ำถมปัด เป็นเครื่องยศอย่างพระราชาคณะ ๑

พระปลัดเอี่ยม วัดราชสิทธาราม เป็นพระสังวรานุวงศ์เถร นิตยภัตเดือนละ ๓/–/ พระราชทานตาลปัตรงาสาน และของอื่น ๆ เป็นเครื่องยศอย่างพระราชาคณะ ๑

พระราชทานผ้าไตรสลับแพรสัญญาบัตร พระปลัดเที่ยงฐานานุกรมเก่า วัดราชคฤห เป็นพระครูสาธุธรรมคุณาธาร นิตยภัตเดือนละ ๒/–/ พระราชทานตาลปัตรพุดตานหักทองขวาง พัดรองโหมดเป็นเครื่องยศอย่างพระครูในกรุง ๑

พระปลัดเดช วัดมหรรณพาราม เป็นพระครูวิหารกิจจานุการไปอยู่วัดสระเกศ นิตยภัตเดือนละ ๒/–/ พระราชทานตาลปัตร

พุดตาน และของอื่น ๆ เป็นเครื่องยศอย่างพระครูในกรุง ๑

พระปลัดจุ้ย ฐานานุกรมเก่า วัดโมฬีโลกยาราม เป็นพระครูธรรมานุกูล ช่วยกิจสงฆ์ในวัดโมฬีโลกยาราม นิตยภัตเดือนละ $\frac{๑/๒}{/}$ พระราชทานตาลปัตรและของอื่น ๆ เป็นเครื่องยศอย่างพระครูในกรุง ๑

พระสมุห์มั่น ฐานานุกรมเก่า วัดอัปสรสวรรค์ เป็นพระครูพุทธพยากรณ์ นิตยภัตเดือนละ $\frac{๑/๒}{/}$ พระราชทานตาลปัตรพุดตานและเครื่องยศต่าง ๆ อย่างพระครูในกรุง ๑

พระราชทานผ้าไตรและสัญญาบัตร เจ้าอธิการทอง วัดพระชินราช เป็นพระครูสังขปาโมกข์ เจ้าคณะใหญ่เมืองพิษณุโลก พระราชทานตาลปัตรพุดตานทองแผ่ลวด บาตรสักหลาด กระโถน กาน้ำถ้วย เป็นเครื่องยศ แต่ตำแหน่งเคยได้รับพระราชทานตาลปัตรแฉกทองแผ่ลวด และของอื่น ๆ เป็นเครื่องยศ ๑

ครั้นตั้งตำแหน่งพระสงฆ์เสร็จแล้ว เสด็จขึ้น

เวลาค่ำ เสด็จออกหอธรรมสังเวช สัตวารสมัยที่ ๕

วัน ๓ ๑๕ฯ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า ๕ โมง เสด็จออกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงจุดเทียนนมัสการ แล้วทรงประเคน กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ กรมหมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้าพระ พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย ๓๐ รูป รับพระราชทานฉันในพระอุโบสถ ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้ว ทรงประเคนพุ่มและเทียนร้อย พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาถวายพระพรลากลับ แล้ว

เจ้าพนักงานนำพระองค์เจ้าเณร หม่อมเจ้าพระ พระราชาคณะที่เหลือจากฉันบนพระอุโบสถและพระครูหัวเมืองใกล้ๆ ขึ้นมารับพุ่มและเทียนร้อยบนพระอุโบสถ แต่พระครูฐานานุกรมเปรียญในกรุง รับที่ระเบียงตามธรรมเนียมที่เคยมา พระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเทียนชนวนให้พระบรมวงศานุวงศ์ไปจุดเทียนพรรษาพระอารามต่าง ๆ แล้วเสด็จกลับจากวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

แต่ที่หอธรรมสังเวชนั้น โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จบำเพ็ญพระราชกุศลแต่เวลาเช้าแล้ว

วัน ๔ ๑ฯ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า วันนี้มีการเลี้ยงพระตามกาลานุกาล บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มีสดับปกรณ์พระบรมอัฐิ พระอัฐิ ตามเคยในสมัยเข้าพรรษา ไม่ได้เสด็จออก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จไปบำเพ็ญพระราชกุศล วันนี้ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีการเปลื้องเครื่องพระพุทธปฏิมากรแก้วมรกตตามเคย เปลี่ยนฤดูคิมหันต์เป็นวัสสานะฤดูตามธรรมเนียม ไม่ได้เสด็จพระราชดำเนิน

วัน ๕ ๒ฯ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง ได้ข่าวจาก พระยาภาสกรวงศ์ ผู้ว่าราชการแทนเสนาบดีว่าการต่างประเทศว่า ได้ข่าวจากทูตฝรั่งเศสว่าฮ่อเผาเมืองนครหลวงพระบาง และว่าฆ่าเจ้าอุปราชตายแล้ว ไม่ได้เสด็จออกขุนนางด้วย

วัน ๖ ๆ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๓

ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

วันนี้ โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จถวายพุ่มหลวงวัดบวรนิเวศ วัดราชประดิษฐ์ วัดราชบพิธ

วัน ๗ ๆ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๔

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนาง ไม่มีใบบอกราชการ เสด็จประทับอยู่ครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๑ ๆ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๕

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนาง กรมมหาดไทยนำใบบอกเมืองลพบุรีรายงานน้ำฝนต้นข้าว แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๒ ๆ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๖

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกบำเพ็ญพระราชกุศลสัตวารที่ ๖ มีสวดมนต์และเทศนาเหมือนทุก ๆ คราวมา เวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วัน ๓ ๆ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๗

เวลาเช้า สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จออกทรงประเคนพระสงฆ์ ที่รับพระราชทานฉันที่หอธรรมสังเวช และมีเทศนาตามเคย ค่ำไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

วัน ๔ ๆ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๘

ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

วัน ๕ ๆ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับพระที่นั่ง พุดตานทองคำ ภายใต้มหาเศวตฉัตรพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดีมนตรีมุขมาตย์ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท โดยตำแหน่งถ้วนทุกกระทรวง เจ้าพนักงานประโคมตามธรรมเนียม ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว กรมวัง กรมมหาดไทย นำเจ้าราชบุตรเมืองนครลำปาง ๑ นายน้อยแก้วเมืองมูล นายแก้วเมืองพวน พระยาเมืองขวา พระยาอินตะราชาเมืองนครลำปาง ๕ พระยาอุปราชเมืองพะเยา ๑ นายน้อยมหาไชยนายน้อยจัน เมืองพะเยา ๓ นาย รวม ๘ นาย ซึ่งเจ้านครหลวงพระบาง แต่งให้ลงมาในการพระราชพิธีลงสรง กับท้าวเพี้ยเมืองมุกดาหาร ๓ นาย ซึ่งพระจันทรสุริยวงศ์ แต่งให้ลงมาในการพระราชพิธีลงสรง เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทกราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง มีพระราชดำรัสปฏิสันถาร ๓ ครั้ง แล้วพระราชทานพานหมากเงิน เครื่องในทองคำ คนโททองคำ กระโถนทองคำ แก่เจ้าราชบุตรเมืองนครลำปางเป็นเครื่องยศ แล้วพระยาศรีสิงหเทพนำหลวงดัษกรปลาศ กรมทหารหน้า กราบถวายบังคมลาขึ้นไปราชการเมืองนครหลวงพระบาง มีพลทหารไปด้วยครั้งนี้ ๑๘๔ คน พระราชทานพรแล้วเสด็จขึ้น

วัน ๖ ๆ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๐

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนานำใบบอกพระยาพิษณุโลกาธิบดี เมืองพิษณุโลก ๔ ฉบับ ๆ หนึ่งส่งของสำหรับกองทัพซึ่งตกค้างอยู่เมืองไชยนาม ฉบับหนึ่งว่า ข้าวคงฉางเมืองพิษณุโลก

มี	๕๗๔) ๕๑) ๘)	เมืองไชยนาม	๒๖) ๒) ๑๒)	รวมข้าวเปลือก	๖๐๐) ๕๓) ๑๘)	ได้จำหน่าย

ขายข้าวเปลือกได้ ๑๐ เกวียน ๆ ละ ๕/ — / เงิน ๒ / — / อีกฉบับหนึ่งว่าได้เรียกเงินค่าตอไม้ในแขวงเมืองพระพิษณุโลก เมืองขึ้น จำนวนปีระกา สัปตศก ได้เงิน ๕ ๗ / ๑ — / ๓ ให้กรมการคุมลงมาส่ง อีกฉบับหนึ่งว่า พระพิรมย์ราชา ข้าหลวง พระยาอุตรการโกศล เมืองพิไชย มีหนังสือบอกว่า เมืองหลวงพระบางเสียแก่ฮ่อ พระยาพิษณุโลกาธิบดี

แต่งให้	พระศรีพิไชยสงคราม หลวงทรงสัน ขุนประชาบาล	} กับขุนหมื่น ๓๐ คน ไปสืบราชการบ้าน

ปากล่าย กับเกณฑ์ขุน หมื่น ไพร่ ๔๐๐ คน คอยรับราชการ ถ้าได้ความประการใดจะบอกมา

พระศรีสิงหเทพนำพระยาสมบัติยาธิบาลกราบถวายบังคมลาไปเมืองปราจีนบุรี มอบเครื่องทำบ่อแร่ ซึ่งกัปตันบาลขอพระราชทานทำแร่ พระวิจารณ์นำพระมินนะภูมิบดี เมืองลุ่มสุ่ม กราบถวายบังคมลาไปรักษาราชการบ้านเมือง

พระราชทานสัญญาบัตร นายต่วน บุตรพระยาราชภักดี เป็น

หลวงอุปนิกสิตสารบรรณ พนักงานรักษาแสตมป์ หอรัษฎากรพิพัฒน์ นา ๖๐๐ แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๗ ๆ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลา[๑๑]ย่ำค่ำแล้ว ออกขุนนางตามธรรมเนียม พระยาราชานุประพันธุ์นำใบบอกพระอินทราชา ว่ามีตราโปรดให้เร่งเงินค่าแรงจีนผูกปี้ จำนวนปีระกา สัปตศก ซึ่งยังค้างอยู่ ๑๙/ ๕ / นั้น ได้หาตัวหลวงพิไชยชาญยุทธ ยกกระบัตร มาถาม แจ้งความว่าได้รับเงินจาก นาย {ใหญ่ ๐ หล่า} ซึ่งเป็นผู้แทนหลวงสรจักรานุกิจ ข้าหลวง ๘/ ๔ / นอกนั้นอยู่กับนาย {ใหญ่ ๐ หล่า} กับกรมการเร่งได้จากจีน / ๑ / รวม ๘/ ๕ / ให้กรมการคุมเข้ามาส่ง ยังเงินอีก ๑๑/ ๔ / นั้น ยกกระบัตรกับ นาย {ใหญ่ ๐ หล่า} ต่อสู้กัน จะขอส่งตัวเข้ามากรุงเทพ ฯ กับใบบอกพระยาสมุทรบุรานุรักษ์ ๒ ฉบับๆ หนึ่งว่า ขุนประมูลสมบัติขอพระราชทานที่ยาว ๑๓ วา กว้าง ๔ วา เป็นที่วิสุงคามสีมาวัดทุ่งคอลาก อีกฉบับหนึ่งว่า หมื่นสะท้านนิกรขอพระราชทานที่เขตพระอุโบสถวัดบ้านไร่ ยาว ๑๑ วา กว้าง ๕ วา ๒ ศอก เป็นที่วิสุงคามสีมา แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๑ ๆ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลา[๑๒]ทุ่มเศษ เสด็จพระราชดำเนินออกหอธรรมสังเวช บำเพ็ญ

พระราชกุศล ที่พระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ในสมัยสัตวาร ที่ ๗ และนับมาแต่วันสิ้นพระชนม์ จะบรรจบครบ ๕๐ วัน มีพระสงฆ์สวดมนต์ของหลวง ๑๐ รูป ส่วนเจ้าภาพ ๕ รูป และมีเทศนากัณฑ์ ๑ มีการกงเต๊กตามธรรมเนียมอย่างเช่นมีมาแล้ว เวลา ๔ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วัน ๒ ๑๓ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า ๕ โมง โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จออกทรงประเคนที่หอธรรมสังเวช มีสดับปกรณ์และกงเต๊กตามธรรมเนียม

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนานำใบบอกพระยาวิชิตภักดี เมืองสวรรคโลกว่า พระพิรมย์ราชาข้าหลวง พระยาอุตรการโกศล เมืองพิไชย มีหนังสือไปว่าด้วยฮ่อตีเมืองหลวงพระบางแตก เจ้านายราษฎรพากันมาอยู่บ้านปากลาย เมืองพิไชยจัดพระพลและกรมการคุมไพร่ ๕๐๐ คน ไปรักษาเจ้านครหลวงพระบาง พระยาวิชิตภักดีเกณฑ์ไพร่ ๕๐๐ คน เครื่องสาตราอาวุธครบ ช้าง ๔๐ แต่งให้กรมการ ๔ นาย คุมขึ้นไปสมทบกองทัพเมืองพิไชย ถ้ากำลังกองทัพพอจะตีฮ่อให้ตี ถ้ากองทัพฮ่อแข็งแรงก็จะตั้งรักษาอยู่ที่ปากลาย ได้มีหนังสือให้พระพิรมย์ราชาส่งเสบียงด้วย

กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ กราบถวายบังคมลาขึ้นไปตรวจการเสบียงกองทัพเมืองพิไชย โปรดพระราชทานน้ำพระมหาสังข์และพระราชทานสายดิ่ง ๒ สาย ประคำทอง ๑ สาย ฉลองพระองค์เยียรบับ ๒ องค์ และพระราชทานเครื่องราชอิสริยยศช้างเผือกสยามชั้นที่ ๔

ชื่อภูษนาภรณ์ แก่พระยาอินตะวงษา เจ้าเมืองเวียงสา

พระยาศรีสิงหเทพนำพระจินดาจักรรัตน ๑ หลวงกำจัด-ไพรินทร์ ๑ กรมกองแก้วจินดา ๒ หลวงเสนาภักดีมหาดไทย ๑ หลวงวิจารณสาลี กรมนา ๑ หลวงดำรงธรรมสาร กรมแพ่งกลาง ๑ จ่าแรงรับราชการ ๑ จ่าเร่งงานรัดรุด ๑ กรมพระตำรวจนอกซ้ายขวา ๒ หม่อมราชวงศ์สิทธิ เลฟเตแนนต์ ทหารล้อมพระบรมมหาราชวัง ๑ จมื่นศักดิบริบาล กรมพระตำรวจนอกซ้าย ฝ่ายพระราชวังบวร ๑ หมื่นสรรพสิทธิประสงค์ เจ้ากรม หมื่นดำรงราชกิจ ปลัดกรม หมื่นลิขิตคณารักษ์ สมุหบัญชี ในกรมหมื่นสรรพสิทธิ ๓ กราบถวายบังคมลาไปตามเสด็จกรมหมื่นสรรพสิทธิ แล้วเสด็จพระราชดำเนินหอธรรมสังเวช บำเพ็ญพระราชกุศล บรรจบ ๕๐ วัน อย่างวันก่อน เวลา ๔ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วัน ๓ ๆ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๕

เวลาเช้า ไม่ได้เสด็จออกหอธรรมสังเวช โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จออกบำเพ็ญพระราชกุศล

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกหอธรรมสังเวช พระสงฆ์รามัญ ๑๕ องค์ สวดพระพุทธมนต์ ในสมัย ๕๐ วันอย่างวันก่อน มีเทศน์ มีกงเต๊กเหมือนกัน เวลายามเศษ เสด็จขึ้น

วัน ๔ ๆ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๕

เวลาเช้า ไม่ได้เสด็จออกหอธรรมสังเวช โปรดให้สมเด็จ

พระบรมโอรสาธิราชออกบำเพ็ญพระราชกุศล

เวลาย่ำค่ำ มีสวดมนต์หล่อพระพุทธรูปประจำปีพระชนมพรรษาที่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ ไม่ได้เสด็จออก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จจุดเทียน

วัน ๕ ๆ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า ๒ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ ทรงจุดเทียนนมัสการทรงศีลแล้ว เสด็จลงทรงหล่อพระพุทธรูปมีประจำพระชันษาตามธรรมเนียม แล้วเสด็จขึ้นบนพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ ทรงประเคน พระสงฆ์รับพระราชทานฉัน แล้วเสด็จขึ้น

เมื่อเสด็จออกทรงหล่อพระนั้น พระอัครชายาเธอ หม่อมเจ้าเสาวภาคย์นารีรัตน์ ซึ่งประชวรพระโรคเรื้อรังมาช้านาน มาสิ้นพระชนม์ลงในเช้าวันนี้

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ซึ่งอธิบดีการพิธีพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ผู้น้อยและเจ้าพนักงานซึ่งมีหน้าที่ในการที่จะเชิญพระศพออกมานั้น เข้าไปพร้อมกันทางประตูพรหมศรีสวัสดิ์ เข้าไปที่ตำหนักซึ่งสิ้นพระชนม์

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงที่ตำหนัก ทรงสรงน้ำพระศพแล้ว เจ้าพนักงานทรงเครื่องตามบุรพประเพณี แล้วเชิญพระศพลงพระโกศลองใน แห่ออกมาทางประตูพรหมศรีสวัสดิ์ มีเครื่องสูงกลองชนะเข้าไปรับ ครั้นพระศพมาถึงหอ ซึ่งแต่เดิมเรียก

หอราชพิธีกรรม แล้วเชิญพระโกศขึ้นหอ ตั้งบนแว่นฟ้า ๒ ชั้น พระโกศกุดั่นน้อยประกับนอก แวดล้อมด้วยเครื่องสูงตามธรรมเนียม แล้วพระเจ้าอยู่หัวทรงทอดผ้าไตร ๓๐ ผ้าขาว ๓๐ พับ พระสงฆ์สดับปกรณ์แล้วเสด็จขึ้น พระราชทานกลองชนะ ๑๐ คู่ จ่าปี่ จ่ากลองแตรสังข์ประโคม พระสงฆ์สวดอภิธรรม ๑๖ รูป ทั้งกลางวันกลางคืนกว่าจะได้พระราชทานเพลิง

วัน ๖ ๒ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาน่าบอกพระเพชรพืชภูมิ ปลัดเมืองเพชรบูรณ์ว่า ได้รับหนังสือเมืองเลยว่า ฮ่อตีเมืองหลวงพระบางแตก พระศรีสงครามเมืองเลยได้แต่งกรมการคุมไพร่ ๕๐ คน ขึ้นไปสืบราชการที่บ้านปากลาย พระเพชรพืชภูมิได้แต่งกรมการคุมไพร่ ๓๐ คน ไปสืบราชการและให้เตรียมไพร่พลเตรียมไว้แต่กระสุนดินดำสำหรับเมืองไม่มี ขอรับพระราชทานขึ้นไปฉบับ ๑ กับใบบอกพระยาอุตรการโกศลเมืองพิไชย ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิงขึ้นไปเผาศพพระภักดีราช ยกกระบัตรเมืองพิไชย

หลวงวิจารณอาวุธ อ่านบอกพระอัษฎงคต เมืองตระบุรี ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่า ได้ออกประกาศให้จีนรับทำภาษีอากรในเมืองตระบุรีจำนวนปีกุน นพศก อีกฉบับหนึ่งว่า นายจงภักดีข้าหลวง ทำทางสายโทรเลขไปถึง ได้ให้เกณฑ์เลกและราษฎรทำทาง ราษฎรร้องทุเลาว่า หน้าไร่หน้านา และปีนี้ก็อดอยากอาหาร ขอทุเลาไปถึงเดือนอ้าย กับว่าราษฎรในแขวงเมืองอพยพไปอยู่เมืองมลิวัน ๒๐๐ ครัว

เมืองมะริดหลายร้อยครัว พระอัษฎงได้ให้เกลี้ยกล่อมมาอยู่เมืองตระ ๑๐๐ เศษ

พระยาศรีสิงหเทพนำพระยานนทบุรี นายอั้นมหาดเล็ก กราบถวายบังคมลาขึ้นไปเป็นข้าหลวงเมืองนครหลวงพระบาง โปรดพระราชทานพระบรมราโชวาทและพระราชทานพร และพระราชทานประคำทองสาย ๑ เสื้อผ้าด้วย

พระวิจารณอาวุธ นำพระเสนานุวงศ์ภักดี เมืองคิรีรัฐนิคมกราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระกระแสพระราชดำริ และพระบรมราโชวาทแก่พระยานนทบุรี จนเวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วัน ๗ ๓ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนาง พระวิจารณอาวุธ อ่านบอกพระพิไชยชนะสงคราม เมืองศรีสวัสดิว่า ไพร่ละว้ารักษาสายโทรเลขอยู่เมืองสุพรรณ อพยพหนีไปอยู่เมืองอุทัยธานี ๘๒ คน ได้แต่งคนไปตาม พระยาอุทัยธานี หลวงอินกำนน ขัดขวางว่า ต่อมีตราจึงจะส่งตัวไพร่

พระราชทานสัญญาบัตร นายโตมหาดเล็กเวรฤทธิ์ เป็นจมื่นอินทรามาตย์ ปลัดกรมพระตำรวจในซ้าย ฝ่ายพระราชวังบวร นา ๖๐๐ เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นข้างใน

วัน ๑ ๕ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนาง พระวิจารณอาวุธ อ่านบอก

หลวงอนันต์สมบัติผู้ช่วย หลวงอินทรเดชราช ยกกระบัตร ส่งเงินค่านาจำนวนปีระกา สัปตศก ยกหักพระราชทานเสนากรมการแล้วคงส่งหลวง ๘๗ ๕ / ๒ ‒ ๑ / ๑ ๒๘๘ ให้เสนากรมการคุมเข้ามาส่ง

พระราชทานสัญญาบัตร นายฤทธิรงค์อาวุธ เป็นขุนรุดอักษร เสมียนตรา กรมเกษตราธิการ นา ๖๐๐ นายวิสูตรมณเฑียร เป็นหลวงทิพอักษร เสมียนตรา กรมพระกลาโหม นา ๖๐๐

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

เมื่อเวลาบ่าย ๔ โมงเศษ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ออกแขกเมือง เมืองมุกดาหาร

วัน ๒ ๕ฯ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาวันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

วัน ๓ ๖ฯ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลา ๒ ทุ่มแล้ว เสด็จออกหอธรรมสังเวช พระศรีสมโพธิถวายเทศนากัณฑ์หลวงกัณฑ์ ๑ แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๔ ๗ฯ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลายาม เสด็จออกหอนิเพธพิทยา ทำบุญ ๗ วัน นับแต่วันพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคย์นารีรัตน์ สิ้นพระชนม์มา พระสงฆ์ของหลวง ๑๕ รูป ของเจ้าภาพ ๕ รูป สวดมนต์ ครั้นสวดจบแล้ว ทรงทอดผ้าไตรของหลวง ๑๐ พระเจ้าลูกเธอทรงทอด ๕

พระสงฆ์สดับปกรณ์แล้ว บรรพชิตฝ่ายญวนสวดกงเต๊ก แล้วพระเมธาธรรมรสเทศนากัณฑ์ ๑ เวลา ๔ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วัน ๕ ๘ฯ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า มีเลี้ยงพระที่หอนิเพธพิทยา และมีสดับปกรณ์ มีเทศน์ พระเจ้าอยู่หัวไม่ได้เสด็จออก พระเจ้าลูกเธอเสด็จ

วัน ๖ ๘ฯ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้ไม่ได้ออกขุนนาง โหรถวายคำนวณจันทรุปราคาในวัน ๔ ๑๕ฯ ๙ ค่ำ เวลาจับ ๘ ทุ่มเศษ โมกข์บริสุทธิ์ ๑๐ ทุ่มเศษ และนาทีต่าง ๆ กัน

วัน ๗ ๑๐ฯ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จออกห้องดรอิ่งรูมพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พร้อมด้วยตำรวจและมหาดเล็กเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เจ้าพนักงานกรมวัง กรมท่า นำกงสุลโปรตุเกสเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระราชสาส์นสมเด็จพระเจ้ากรุงโปรตุคอล์ส แสดงความยินดีสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เคาปรินซ มีพระโอรส มีพระราชดำรัสปฏิสันถาร ทรงแสดงความยินดี แล้วเสด็จขึ้น ไม่ได้ออกขุนนาง

วัน ๑ ๑๑ฯ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาค่ำแล้วออกขุนนาง พระศรีเสนานำใบบอกพระไตรสิงหนาท เมืองภูเขียว ว่าเก็บได้เงินแทนทองคำส่วยในกองหลวงศิริราชา

หลวงมหานพคุณ กองละ [๑๐/๑ /] รวมเงิน [๓/ /] ให้นายกองคุมลงมาส่ง กับใบบอกพระยาคธาธรธรนินทร์ เมืองพระตะบอง ๒ ฉบับๆหนึ่งว่าพระบริรักษ์นุราภร บุตรพระยาปลัด กราบถวายบังคมลาอุปสมบท วัน ๖ ฯ ๑๑ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก อีกฉบับหนึ่งว่า พระพิไชยณรงค์ พระพลจางวางบ่อพลอย กัปตันแกมอง แข่งยื่นจำนวนคนขุดร่อนพลอยแขวงเมืองพระตะบองจำนวนปีจอ อัฐศก ไทย ลาว เขมร ๑๒๖๙ พม่าตองซู ๑๙๘๑ รวม ๓๒๖๐ คน ชักภาษีได้เงินหลวง ๖๕๐๐ บาท เป็นเงิน [๕/๘๑ /] พระวิจารณอาวุธอ่านบอกพระยาสมบัติภิรมย์ เมืองสงขลา ส่งเครื่องยศเจ้าพระยาวิเชียรคิรี เมืองสงขลา คือ เครื่องราชอิสริยยศปฐมจุลจอมเกล้า ๑ มาลายอดทองคำลงยาราชาวดี ๑ กระบี่ฝักด้ามทองคำ ๑ หมวกทรงประพาส ๑ ประคำทองสาย ๑ กระบี่บั้งทอง ๑ สัปทนแดง ๑ พานทองคำ ๑ คนโททองคำ ๑ กระโถนทองคำ ๑ ให้กรมการคุมเข้ามาส่ง

โปรดพระราชทานสัญญาบัตร นายชื่นมหาดเล็ก บุตรพระยาจ่าแสนบดี เป็นหลวงสุริยามาตย์ปลัดขวา กรมมหาดไทย ฝ่ายพลำภังถือศักดินา ๖๐๐ พระวิชิตภักดีศรีสุริยสงคราม ปลัด เป็นพระยาเสนานุชิต สิทธิมหาสงคราม สยามรัฐภักดีพิริยพาห ผู้สำเร็จราชการเมืองตะกั่วป่า นา ๕๐๐๐ นายพนัมมหาดเล็ก บุตรพระยาเสนานุชิต (นุช) เป็นพระเรืองฤทธิรักษาราษฎร์ ผู้ช่วยเมืองตะกั่วป่า นา ๑๐๐๐ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟพิศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๒ ๑๒ ฯ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกพระยาสมบัติยาธิบาล หลวงจินดารักษ์ ข้าหลวง พระยาอุไทยมนตรี เมืองปราจีนบุรี ว่าได้มอบเครื่องโรงจักรเมืองปราจีนบุรี ให้กัปตันบาลผู้รับตำแหน่งเข้ามาทำบ่อทองแล้ว แต่เครื่องที่เมืองกบินทร์บุรีนั้น ได้ให้พระยาปราจิณบุรีเป็นผู้มอบให้กัปตันบาล

พระวิจารณอาวุธ อ่านบอกหลวงพิพิธสุพรรณภูมิว่า เก็บเงินค่านาเมืองกาญจนดิษฐ์ ปีมะแม เบญจศก หักสิบลดแล้วคงส่งหลวง เงิน ๔๒ ๕ / ๑ / ๒ ๗๖๘ ว่าได้ส่งครั้งก่อนแล้ว ๔๐ / / ส่งครั้งนี้เงิน ๒ ๕ / ๑ / ๒ ๗๖๒ ให้เสนากรมการคุมเข้ามาส่ง อีกฉบับหนึ่งว่า เงินค่านาจำนวนปีวอก ฉศก เงินหักแล้วคงส่งหลวง ๔๔ ๔ / ๒ ๑ / ๒ ๖๔ ได้มอบให้เสนากรมการคุมเข้ามาส่งแล้ว เสด็จขึ้นประทับออฟพีศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๓ ๑๓ ฯ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้ ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

วัน ๔ ๑๔ ฯ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาวันนี้จะมีจันทรุปราคา

เวลาย่ำค่ำ เสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนานำใบบอกพระยามหาอำมาตย์และเจ้ายุติธรรมธร เมืองนครจำปาศักดิ์ ถวายพระราชกุศลที่โปรดเกล้า ฯ พระราชทานผ้าไตร ผ้าขาว ร่ม รองเท้า หีบ

ศิลาหน้าเพลิง พระราชทานเพลิงศพเจ้าราชบุตร เมืองนครจำปาศักดิ์ ได้เผาเสร็จแล้ว

เวลา ๘ ทุ่ม เป็นเวลาที่โหรคำนวณจันทรุปราคา แต่เมื่อถึงเวลานั้น ฝนตกคลุ้มมืดไม่เห็นดวงจันทร์ ครั้นเวลา ๓ ยาม ๒๐ นาที เห็นดวงจันทร์ จับเป็นจันทรุปราคาแล้วเกือบครึ่งคราส จับทิศอาคเนย์ ขณะนั้น โหรสั่งประโคมแตรสังข์พิณพาทย์ฆ้องชัยในพระบรมมหาราชวัง แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่ที่สรงมุรธาภิเษกกระยาสนาน เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์ฆ้องชัยมโหรี พระครูพราหมณ์พิธีพฤฒิบาศ ถวายน้ำพระมหาสังข์ต่าง ๆ ตามขัตติยราชประเพณี แล้วเสด็จขึ้น

เวลาเกือบ ๑๐ ทุ่ม เสด็จออกห้องออกขุนนาง แจกเงินพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ จนเวลาตี ๑๑ แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๕ ๑๕ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาวันนี้ ไม่ได้เสด็จออก เป็นแต่เวลายามเศษ เสด็จออกหอนิเพธพิทยา มีเทศนา ๒ กัณฑ์ แล้วเสด็จออกหอธรรมสังเวช มีเทศนา ๒ กัณฑ์เหมือนกัน เวลา ๕ ทุ่ม เสด็จขึ้น

วัน ๖ ๑ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เสด็จออกขุนนาง พระวิจารณอาวุธอ่านบอกเมือง

พระยาพิพัฒน์โกษา นำพระยาอภัยพิพิธกราบถวายบังคมลาไปชำระผู้ร้ายเมืองพนัศนิคม และนำพระยานครไชยศรี ซึ่งกลับเข้ามานั้นเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทด้วย

พระราชทานสัญญาบัตรทหาร ๑๕ นาย คือ หลวงราชเสวก เจ้ากรมรักษาพระองค์ปืนทองปลายซ้าย เป็นเมเยอร์กรมทหารบก ๑ หลวงวิเศษโอสถ เป็นเซอเยินในกรมทหารบก ๑ นายเจ๊ก เป็นกัปตันกรมทหารบก ๑ ขุนอินทรประสาท กรมทหารรักษาพระองค์ในซ้าย เป็นกัปตันกรมทหารบก ๑ หลวงภูวนารถ เจ้ากรมรักษาพระองค์ใหญ่ซ้าย เป็นกัปตันกรมทหารบก ๑ นายหรุ่น เลฟเตแนนต์ กรมทหารมหาดเล็ก เป็นกัปตันทหารบก ๑ หม่อมราชวงศ์อ่ำ ครเนตร กรมทหารมหาดเล็ก เป็นกัปตันทหารบก ๑ นายทิม เป็นเลฟเตแนนต์กรมทหารบก ๑ นายพราม เป็นเลฟเตแนนต์ กรมทหารบก ๑ หม่อมราชวงศ์กรึ่ม ชายันต์ เมเยอร์กรมทหารมหาดเล็ก เป็นเลฟเตแนนต์กรมทหารมหาดเล็ก ๑ นายโหมด ชายันต์ กรมทหารมหาดเล็ก เป็นเลฟเตแนนต์ กรมทหารบก ๑ พระองค์เจ้ากาญจโนภาศรัศมี เป็นสัพเลฟเตแนนต์ กรมทหารบก ๑ หม่อมเจ้าวิทยาในกรมพระเทเวศร์วัชรินทร์ เป็นสัพเลฟเตแนนต์ กรมทหารบก ๑ หม่อมหลวงสุวรรณ ชายันต์ เมเยอร์กรมทหารมหาดเล็ก เป็นสัพเลฟเตแนนต์ กรมทหารบก ๑ ขุนสุรินทรบริบาล เป็นสัพเลฟเตแนนต์ กรมทหารบก ๑ เสด็จขึ้นประทับออฟพีศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๗ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๒

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกขุนนาง กรมมหาดไทย นำใบบอกเมืองสุพรรณรายงานน้ำฝนต้นข้าวฉบับ ๑

พระวิจารณอาวุธ นำใบบอกพระยาอภัยบริรักษ์ เมืองพัทลุง

ว่า ได้จัดต้นไม้ทองเงินเครื่องราชบรรณาการ จำนวนปีจอ อัฐศก ต้นไม้ทอง ๖ ต้น ต้นไม้เงิน ๖ ต้น เทียนพนม ๑๐๐๐ เล่มละบาท ผ้าขาว ๒๐ พับ ไม้มะริด ๑๕ เหลี่ยม เสื่อลวด ๑๕ ลวด ให้นายโต มหาดเล็ก หลวงแสนสงครามคุมเข้ามาส่ง อีกฉบับหนึ่งส่งเงินแทน ทองคำส่วยบุตรจีน ๒๓ คน บุตรหมื่นและคนอื่น ๆ คนละ $\frac{๑๒/}{๑/๑}$ คิด ๑๘ หนัก เงิน $\frac{๑๒/}{/๑}^{๑}$ ให้กรมการคุมเข้ามาส่ง อีกฉบับหนึ่ง ส่งเงินแทนดินประสิว ส่วยในพระบรมมหาราชวัง ๒๕๐ หาบ ฝ่าย พระราชวังบวร ๕๐ เบ็่นเงินแทนหาบละ $\frac{๓/}{/}$ เบ็่นเงิน $\frac{/}{/}^{๕๕}$ ให้ กรมการคุมเข้ามาส่ง พระราชทานสัญญาบัตร นายทึ่ง เบ็่นกัปตัน ทหารบก ๑ เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๑ ฯ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๓

ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

วัน ๒ ฯ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๔

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกขุนนาง มีใบบอกตามธรรมเนียม แล้ว พระวิจารณอาวุธ นำพระยาเสนานุชิต ผู้ว่าราชการเมืองตะกั่วป่า พระ เรืองฤทธิรักษาราษฎร์ ผู้ช่วยราชการ กราบถวายบังคมลากลับไป บ้านเมือง โปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องยศ หมวกทรงประพาส ๑ เสื้อทรงประพาส ๑ โต๊ะทองใหญ่ ๑ คนโททอง ๑ กระโถนทอง ๑ ประคำทอง ๑ สัปทน ๑ เสื่อผ้าสำรับ ๑ แด่พระยาเสนานุชิตเบ็่น

เครื่องยศ พระราชทานถาดทอง คนโททอง พระเรืองฤทธิรักษาราษฎร์ ผู้ช่วยเป็นเครื่องยศ แล้วพระราชทานสัญญาบัตรท้าวบุญคงเป็นพระวิเศษสุรฤทธิ์ เจ้าเมืองบริคัณหนิคม ๑ เสด็จขึ้นประทับออฟพี่ศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๓ ๆ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๕

เวลาค่ำวันนี้ ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง เวลา ๔ ทุ่ม เสด็จออกหอธรรมสังเวช มีเทศนา ๒ กัณฑ์ แล้วเสด็จขึ้น

บอกพระยาสมุทรบุรานุรักษ์ ส่งเงินค่านาจำนวนปีจอ อัฐศก ๘๐ / / ยังไม่เสร็จสิ้นจำนวน เสด็จขึ้นประทับออฟพี่ศครู่หนึ่ง แล้วเสด็จขึ้น

วันนี้ สวดมนต์หล่อพระของพระอัครชายาเธอ ที่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ ไม่ได้เสด็จออก

วัน ๕ ๆ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๗

เวลาเที่ยงเศษ เสด็จออกหล่อพระ ที่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ และทรงประเคนด้วย

เวลาค่ำ เสด็จออกหอนิเพธพิทยา มีเทศน์ ๒ กัณฑ์ แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๖ ๆ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๘

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จออกหอธรรมสังเวช มีเทศนามโหสถ

เป็นส่วนพระราชกุศล พระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ พระสงฆ์ที่ถวายเทศนา ๖ รูป ขึ้นเทศนาพร้อมกันทั้ง๖ธรรมาสน์ ถามและแก้ปัญหาตามพุทธภาษิตบ้าง ตามอรรถกถาบ้าง ตามโวหารมัตยาธิบายของเธอนั้น ๆ บ้าง ตามบทที่สมมติกันว่าเป็นผู้ว่าที่นั้นๆ คือ พระวิสุทธิสมาจารย์ วัดภคินีนาฏ ว่าที่พระเจ้าวิเทหราช พระเจ้ากรุงมิตถินลา พระธรรมสมาจารย์ วัดสระเกศว่าที่มโหสถบัณฑิตย์ พระธรรมกิติ วัดรังษี ว่าที่เสนกาจารย์ของพระยาวิเทหราช พระสมุห์ตาด วัดนาคกลาง ว่าที่ปุกุตกามินเทวินทร์ พระมหาเนื่อง วัดอมรินทร ว่าที่นางอมร พระครูสังฆสิทธิกร วัดประยุรวงศ์ ว่าที่พระยาจุลนีพรหมทัต แล้วพระสมุห์ตาดกลับ ว่าที่เกวัฏาจารย์ ถวายเทศนาแต่เวลาบ่าย ๓ โมง จนเวลายามจบ พระนางเจ้าทรงประเคนผ้าไตรบริกขารเป็นเครื่องบูชากัณฑ์ กบิยมูลภัณฑ์กัณฑ์ละ ๓/ / เมื่อรูปใดถวายเทศนาแก้ปัญหาฉลาด ถูกต้องกับอรรถาธิบายและฉลาดในโวหาร พระเจ้าอยู่หัวพระราชทานรางวัลตามมากและน้อย เวลายามเสด็จขึ้น

วัน ๗ ฯ๙ ค่ำ (๘) ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว ออกขุนนาง พระศรีเสนานำใบบอกพระพลสงคราม เมืองนครสวรรค์ว่า เดิมโปรดเกล้าฯ ให้พระยานครสวรรค์ผู้ถึงแก่กรรมจัดซื้อข้าวไว้ ๓๕ เกวียน จ่ายราชการสิ้น ๓๓) ๕๐) ๐) ยังคงฉางอยู่ ๑) ๕๐) ๐) พระพลสงครามจะขอเบิกเงิน ๑๐/ / ไว้ซื้อข้าวจ่ายราชการ

ต่อไปฉบับ ๑ กับใบบอกพระยาอุปราชเมืองแพร่ ถวายพระราชกุศล เผาศพพระยาพิมพิสารราชา เจ้าเมือง ฉบับ ๑

พระศรีเสนานำจมื่นประธานมนเฑียร ข้าหลวงซึ่งไปรักษาราชการเมืองสุพรรณ กลับเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

วัน ๑ ๆ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๐

เวลาค่ำ เสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนานำใบบอกพระไชยราชรักษา ปลัดเมืองสุพรรณบุรี ว่าด้วยโจทก์ฟ้องเรื่องฆ่ากันตาย ๔ ราย เกาะได้ตัวผู้ต้องหามาชำระอยู่ ถ้าเสร็จแล้วเมื่อใดจะบอกเข้ามาให้ทราบครั้งหลังฉบับ ๑ กับใบบอกหลวงจินดารักษ์ข้าหลวง พระเกรียงไกรกระบวนยุทธปลัด หลวงพิสุทธิ์จีนชาติปลัดจีน เมืองฉะเชิงเทรา ขอพระราชทานจีนเพิ่ม บุตรขุนสมานจีนประชาคนเก่า เป็นที่ขุนรักษาจีนภักดี ผู้ช่วยหลวงพิสุทธิ์จีนชาติต่อไป แล้วนำจีนเพิ่มเฝ้าถวายน้ำตาลทราย ๔ หาบ พระราชทานสัญญาบัตรหลวงโลกทีปเป็นพระโหราธิบดี เจ้ากรมโหรหน้า นา ๓๐๐๐ ขุนเทพยากร เป็นหลวงโลกทีป เจ้ากรมโหรหลัง นา ๑๖๐๐ ขุนญาณโยค เป็นขุนเทพยากร นา ๘๐๐ หมื่นวิสูตรวาที เป็นหลวงปฏิภาคยพจกร ล่ามมลายู กรมพระกลาโหม นา ๖๐๐

เสด็จขึ้นประทับออฟพีศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นข้างใน

วัน ๒ ๆ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๑

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับห้องดรอริงรูม

พระที่นั่งจักรี เจ้าพระยาพลเทพฯ ซึ่งว่าการกรมพระกลาโหม นำพระยายุทธการโกศล ผู้กำกับเมืองไทรเข้าเฝ้า พระยาเกไดสวรินทร ผู้ช่วยราชการเมืองไทร เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ดำรัสพระราชปฏิสันถารโดยควร แล้วกราบถวายบังคมลากลับไป การที่พระยายุทธการโกศล พระยาเกไดสวรินทรเข้ามานี้ จะขอเข้ามาเฝ้าสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ในการพระราชพิธีลงสรงเฉลิมพระปรมาภิไธย เพราะเมื่อเวลางานนั้น พระยาทั้ง ๒ หาได้เข้ามาไม่

อนึ่ง วันนี้บาทหลวงฮอนดี ผู้แทนบาทหลวงใหญ่ กับบาทหลวงคอลอมเบต์ ผู้จัดการโรงเรียนแอสซัมชันคอเลช ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต เชิญเสด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จวางศิลารากโรงเรียนนั้น โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต เวลาบ่าย ๔ โมง สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ทรงพระราชยานผูก ๔ เสด็จแต่หน้าพระที่นั่งจักรีไปประทับท่าราชวรดิษฐ์ ทรงเรือพระที่นั่งอาเล็กซันดรา ล่องลงไปประทับท่าริมห้างเดอเบ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ พระยาภาสกรวงศ์นำบาทหลวงฮอนดี บาทหลวงคอลอมเบต์ ลงมารับเสด็จ แล้วเสด็จประทับบนเกย นักเรียนแต่งตัวต่างๆ ประมาณ ๑๕๐ คนเดินถวาย แล้วแห่นำไป เสด็จโดยกระบวนไปประทับปะรำ เด็กนักเรียนถวายแอดเดรส ถวายแล้วทรงตอบ แล้วบาทหลวงเชิญเสด็จไปประทับ ทรงก่อฤกษ์และทรงมีดำรัสสปีซขอบใจบาทหลวง แล้วเสด็จกลับ เมื่อเสด็จกลับนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จประทับคอยที่สนามหญ้า แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๓ ๆ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๒

ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

วัน ๔ ๆ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๓

ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง ทำบุญวันสวรรคต พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ

วัน ๕ ๆ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๔

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกหอนิเพธพิทยา มีเทศนามิลินทปัญหา เป็นส่วนพระราชกุศล พระราชทานแด่พระอัคร ชายาเธอ พระที่ถวายเทศนานั้น พระธรรมธานาจารย์ถวายเทศนาฉลองโอษฐ์พระยามิลินท์ พระสมุห์ตาด ฉลองพระโอษฐ์พระนาคเสนเถระ แก้ปัญหาตามพุทธภาษิตและอรรถกถาจารย์ และโวหารของท่านนั้นๆ ตามสมควร เวลา ๒ ยาม เทศนาจบ มีเครื่องกัณฑ์และกบิยภัณฑ์เหมือนคราวก่อน เป็นของเจ้าภาพเหมือนกัน เมื่อถวายเทศนาดีฉลาดแก้ไข ก็โปรดพระราชทานรางวัลด้วย เวลา ๒ ยามเสด็จขึ้น

วัน ๖ ๆ(๑) ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนา นำใบบอกพระโบราณบุรานุรักษ์ พระพิทักษเทพธานี กรุงเก่าที่ ๕๖ ว่าได้แต่งกรมการกำกับหมื่นทิพ หมื่นพราหมเสนา ออกเดินประเมินเก็บเงินค่านาจำนวนปีจอ อัฐศก ได้เงิน ๑๙๐/—/ ส่งลงมาครั้งหนึ่งก่อน

ฉบับ ๑ กับใบบอกพระยาสุริยเดช ปลัดข้าหลวงเมืองหนองคายว่า ได้เร่งเงินส่วยมาจากเมืองโพนพิไสย ได้เงิน ๒๑ /—/ จ่ายให้ข้าหลวงทหารฉบับ ๑ กับใบบอกอุปฮาดราชวงศ์เมืองโพนพิไสยว่า ได้เร่งเงินแทนทองคำส่วย จำนวนปีมะเมีย ๑๒๔๔ เงิน ๒๑ /—/ ส่งให้พระยาราชวรานุกูล จำนวนปีมะแม ๑๒๔๕ เงิน ๒๑ /—/ ส่งให้พระยาสุริยเดช รวม ๔๒ /—/ แทนทองคำหนัก ๓ /—/

พระวิจารณอาวุธอ่านบอก พระยาอภัยบริรักษ์ เมืองพัทลุงขอพระราชทานนายโตมหาดเล็ก หลานพระปริยันต์เกษตรานุรักษ์ เมืองปเหรียญ เป็นหลวงเขตรขันธ์ภักดี ปลัดเมืองปเหรียญ รับราชการต่อไป

พระยาสุรินทรราชเสนี อ่านบอกเมืองตะกั่วป่า ว่าจัดได้ทองคำใบหนัก /๕ —/ แทนต้นไม้ทองเงิน อำพันทอง ๓ ตำลึงจีน ส่งเงินแทน ๑๕ เหรียญ เทียนพนมหนักเล่มละบาท ๕๐๐๐ เล่ม ผลจันทน์เทศ ๑๕ ชั่งจีน ลำพันแดง ๒๐ ชั่งจีน ในส่วนพระราชวังบวรให้กรมการคุมเข้ามาส่ง

พระราชทานสัญญาบัตรจีนเพิ่ม บุตรขุนสมานจีนประชาคนเก่า เป็นขุนรักษาจีนภักดี ผู้ช่วยหลวงวิสุทธิจีนชาติ ปลัดจีนเมืองฉะเชิงเทรา ถือศักดินา ๔๐๐

พระยาพิพัฒนโกษา นำนายเปล่ง หลานเจ้าพระยาพลเทพ (ฉิม) ๑ นายสาย บุตรพระยาสุพรรณบุรี ๑ นายตรึก บุตร

พระยานรรัตนราชมานิต ๑ ซึ่งออกไปเรียนวิชาในประเทศยุโรป กับนายเกด ชายันต์ นายบึก ชายันต์ ซึ่งตามเสด็จพระเจ้าลูกเธอออกไป กลับเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

นายเปล่งคนนี้เป็นคนได้ออกไปเรียนกฎหมายอังกฤษในสำนักมิดเดิลเซมเบิลที่เรียนกฎหมายในลอนดอน ได้เข้าไล่ในที่ประชุม ได้เซอติฟีเกต เป็นบาริสเตอแอสลอ คือ (เนติบัณฑิตหรือหมอกฎหมาย) ทรงพระราชดำริว่า เป็นผู้ที่มีความอุตสาหเล่าเรียนจนเป็นผู้รู้ได้เป็นคนที่หนึ่งของชาวสยาม ที่ได้เป็นบาริสเตอแอสลอ ควรจะสรรเสริญ จะโปรดเกล้าฯ พระราชทานเหรียญดุษฎีมาลา และจะโปรดเกล้าฯ ให้รับราชการในกรมท่า เวลายามเศษ เสด็จขึ้น

วัน ๗ ๒ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกพระราชพินิจจัย หลวงสุนทรพิมลข้าหลวงว่า ด้วยพร้อมกับพระยาอ่างทอง เกาะคนมีชื่อจำเลยนายอากรสุรา เรื่องจับสุราต่อสู้พวกนายอากรและกรมการ และยิงทหารตายมาชำระอยู่ จะเร่งรีบให้แล้วโดยเร็ว

พระวิจารณอาวุธ อ่านบอกพระสัจจาภิรมย์ว่าทำทางโทรเลขแต่เมืองนครศรีธรรมราชไปต่อแดนเมืองสงขลา และต่อแดนเมืองกาญจนดิษฐ์ ทาง ๕๑๗๙ เส้น ๖ วา ๒ ศอก แต่เมืองกาญจนดิษฐ์ถึงเมืองไชยา ๑๓๙๕ เส้น ๑๒ วา ขอพระราชทานสายโทรเลขต่อไป

พระยาพิพัฒนโกษา อ่านบอก พระยาสมุทรบุรานุรักษ์ ว่าหลวงศรีรักษาสมุทร มาแจ้งความว่า ณ วัน ๒ ๑๕ ๗ ค่ำ ๒ ทุ่มเศษ

ฝนตก อสนีบาตคะนองตกถูกหลังคาเก๋งหน้าพระอุโบสถวัดเกาะสีชัง แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๑ $\overset{\text{๓}}{\text{ๆ}}$๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกพระพลสงคราม เมืองนครสวรรค์ ถวายพระราชกุศลเผาศพพระยอดเมืองขวาง ปลัดเมืองนครสวรรค์ และส่งเครื่องยศ

พระวิจารณอาวุธ อ่านบอกพระศรีธรรมบริรักษ์ปลัด พระภักดีดำรงฤทธิ์ ผู้ช่วยราชการเมืองนครศรีธรรมราช ว่าได้ผูกปี้จีนจำนวนปีระกา สัปตศก จีนคงเมือง ๒๒๘ คน จีนจร ๓๔๖ คน ส่งมาครั้งหนึ่งแล้ว ครั้งนี้ได้จีนจร ๑๙๕ คน จีนคงเมือง ๒๘๒ คน รวมผูกปี้ ๔๗๕ คน เงิน $\overset{\text{๒๓}}{\frac{\text{๑๕/}}{\text{/}}}$ รับฎีกาเปล่า ๒ คน เงิน $\frac{\text{๓ /}}{\text{/}}$ รวม $\overset{\text{๒๓}}{\frac{\text{๑๘/}}{\text{/}}}$ ค่าฎีกา $\frac{\text{๑ /}}{\text{๑ / ๓}}$ เสร็จสิ้นจำนวนแล้ว รวมทั้ง ๒ ครั้ง เงิน $\overset{\text{๕๒}}{\frac{\text{๑๐/ ๑}}{\text{/ ๓}}}$

พระยาพิพัฒนโกษา อ่านบอกพระยาพิไชยชาญยุทธ ยกกระบัตรเมืองพนัสนิคมว่า จีนยุเหล็งกับพวก กลุ้มรุมกันจับจีนกิมเซงไปทุบตี แล้วควักลูกตาผูกโยงไว้กับขื่อโรง ครั้นตายแล้วเอาศพผูกต้นไม้ไว้ที่ป่า กรมการเกาะได้ตัวพรรคพวกไว้แล้ว แต่จีนยุเหล็งหลบหนี (รับสั่งให้สืบตามให้ได้ตัว)

พระยาสุรินทรราชเสนี อ่านบอกพระยาสมบัติภิรมย์ เมืองสงขลา ส่งทองแทนต้นไม้ทองเงิน หนัก $\frac{\text{๓ /}}{\text{/}}$ แขก เทียนพนม

๑๐๐๐ เล่ม ต้นแชงเตยใหญ่ ๔ เล็ก ๑๖ ได้หน้าช้าง ๘ ได้ รางบืน ๑๐ ราง ไม้พลองคันขอ ๑๖๐ หวายแส้ม้า ๑๖๐ หวาย โบ่ง ๑๖๐ ส่วนเครื่องราชบรรณาการในพระราชวังบวร จำนวนปีจอ อัฐศก ให้กรมการคุมเข้ามาส่ง เสด็จขึ้น

วัน ๒ฯ๕ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกพระยารามรณรงค์ เมืองกำแพงเพชรว่า วดีเกรี่ยงบ้านเขาสิเกเคแขวงเมืองกำแพงเพชร แต่งให้คำเปาเป็นโจทก์ฟ้อง จีนพลู ออท ว่าเป็นผู้ร้าย ได้ตัวมาถามให้การว่าเป็นคนสยาม แต่ไม่รับความ แล้วมีประกันไป ประกันตาย ได้ตัวมาชำระต่อไป ออท ว่าเป็นคนในบังคับอังกฤษ ขอให้ส่งลงมากรุงเทพฯ จึงส่งลงมา

กรมมหาดไทยนำพระยาอุไทยมนตรี เมืองปราจีนบุรีเฝ้า พระวิจารณอาวุธ อ่านบอกพระยาประสิทธิสงคราม เมืองกาญจนบุรี ว่ามีตราเกณฑ์ไพร่ตัดไม้เครื่องพระเมรุนั้น เลกคงเมืองมีน้อยตัว เกรงจะไม่ทันราชการ ขอเกณฑ์ลูกหมู่ที่โจทก์ไปอยู่กับข้าราชการในกรุง หัวเมือง ๑๓๕ คน ระดมจะได้ทันราชการ (โปรดให้ชำระคนโจทก์หมู่ให้)

พระยาศรีสิงหเทพ นำพระวิเศษสุรฤทธิ์ เมืองบริคัณหนิคม เฝ้ากราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง เสด็จขึ้น

วัน ๓ฯ๕ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งจักรี

มหาปราสาทองค์ข้างตะวันออก พระยาภาสกรวงศ์ นำมิสเตอร์ วอลเกรงกี กงสุลเยอรมันเฝ้าถวายของ ทรงยินดีของพระเจ้าเอมเปอเรอเยอรมันนี ซึ่งทรงยินดีส่งมายังพระเจ้าอยู่หัว เป็นการตอบแทนรูปจำลองจากเทวรูปพระอิศวร เมืองกำแพงเพชร ซึ่งโปรดให้ส่งไปยังสมเด็จพระเจ้าเอมเปอเรอเยอรมันนีสำหรับมิวเซียม ของที่ส่งมานั้นเป็นของทำด้วยฝีมือช่างอย่างดี จำลองจากรูปมอนแมนต์ ของเกรตอิเลกเตอออฟบรันเดนเบิก ซึ่งเป็นต้นวงศ์ของกษัตริย์เยอรมันทุกวันนี้ ด้วยท่านผู้นี้เป็นผู้ปราบปรามชาติเยอรมันทั้งปวงให้ราบคาบ จนตั้งวงศ์กษัตริย์ขึ้น กงสุลถวายของนั้น แล้วนำคนเยอรมัน ซึ่งคอเวอรแมนต์สยามจ้างมาทำการโทรเลข ๒ คน เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แล้วเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกหอธรรมสังเวช มีเทศนา ๒ กัณฑ์ตามธรรมเนียม วันนี้ฐานาเก่าวัดราชาธิวาสมาสวดหัศนัยและพระธรรมกะอย่างเพชรบุรี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงหัดไว้สวด การนั้นเสื่อมสูญไปแล้ว โปรดให้สืบ ได้พระสมุห์ยาเป็นผู้ที่ได้รับพระบรมราโชวาทไว้ มาสวดถวายแต่เคลื่อนคลาดไป เวลา ๒ ทุ่มเสด็จขึ้น วันนี้ทำบุญวันสิ้นพระชนม์ กรมสมเด็จพระเทพศิรินทรด้วย

วัน ๔ ๆ ๖ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกขุนนางตามธรรมเนียม พระศรีเสนาอ่านบอกพระราชพินิจจัยข้าหลวง พระยาวิเศษไชยชาญ ผู้ว่าราชการเมืองอ่างทอง ว่าได้พร้อมกันสืบจับผู้ร้ายรายปล้นหลวงแพ่ง ได้ของ

กลางจากผู้มีชื่อที่รับจำนำไว้ ให้การว่า นายจันเป็นคนจำนำ ได้ตัวนายจันมาถาม ไม่รับ ยังพิจารณาต่อไป

พระยาศรีสิงหเทพ นำพระยาเทพธิบดี ผู้ว่าราชการเมืองพิจิตร ๑ ขุนรักษาจีนภักดี เมืองฉะเชิงเทรา ๑ กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง เสด็จขึ้นประทับออฟพีศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๕ ๗ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลา ๔ ทุ่มเศษ เสด็จพระราชดำเนินออกหอนิเพธพิทยา มีเทศนา ๒ กัณฑ์ และเจ้าพระยาพลเทพกราบถวายบังคมลาออกไปเมืองชุมพร ในการที่คนอพยพหนีไปอยู่ฝ่ายอังกฤษเพราะการอดอาหารและอื่น ๆ จึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้ออกไปเกลี้ยกล่อมรวบรวมคนให้กลับเข้ามาอยู่เสียตามภูมิลำเนาเดิม เวลาเกือบ ๒ ยาม เสด็จขึ้น

วัน ๖ ๘ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า ๕ โมง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เสด็จออกทรงประเคนอาหารบิณฑบาตแด่กรมหมื่นวชิรญาณ พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย และพระสงฆ์ที่จะรับตำแหน่งใหญ่รับพระราชทานฉันบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการแล้วพระราชทานแผ่นสัญญาบัตรและไตรแพร แด่พระมหาสุทสิโล เปรียญ ๕ ประโยค วัดบวรนิเวศ เป็นพระสุทธิสีละสังวร ที่พระราชาคณะนิตยภัตเดือนละ ๕/ พระราชทานตาลปัตรแฉกหักทองขวาง พัดรองตราแผ่นดิน พัดรองโหมด ย่ามหักทองขวางทั้งตัว ย่ามเข้มขาบ

บาตรถุงอัตลัด ฝาบาตร เชิงบาตรมุข กระโถน ขันน้ำถมปัด เป็นเครื่องยศอย่างพระราชาคณะ ๑

พระราชทานแผ่นสัญญาบัตร ไตรแพร แด่พระครูปริยัติธรรมคุณาธร ๓ ประโยค วัดอินทราราม เป็นพระวิเชียรธรรมคุณาธร ที่พระราชาคณะ นิตยภัตเดือนละ ๓/๒/ พระราชทานตาลปัตรแฉก พัดรองตรา พัดรองโหมด และเครื่องยศต่างๆ อย่างพระราชาคณะ ๑

พระราชทานแผ่นสัญญาบัตรและไตรแพร แด่พระครูอุตโมรุวงศ์ธาดา วัดโบสถ์เมือง เป็นพระรามัญมหาเถร ที่พระราชาคณะ นิตยภัตเดือนละ ๓/-/ พระราชทานตาลปัตรแฉก พัดรองตรา และของอื่นเป็นเครื่องยศอย่างพระราชาคณะ ๑

แล้วทรงประเคนผ้าไตรสลับแพร ย่ามโหมดเทศ พัดพื้นแพรเหลือง ปักเลื่อมอย่างเปรียญแด่พระเปรียญเก่าที่แปลได้ ๖ ประโยค ๕ รูป ทรงประเคนผ้าไตรสลับแพร ย่ามโหมดเทศ พัดอย่างเปรียญพื้นแดง แด่พระเปรียญที่แปลได้ ๕ ประโยค เก่าใหม่ ๙ รูป กับเปรียญรามัญ ๔ ประโยค ๑ รูป ทรงประเคนผ้าไตรสลับแพร ย่ามโหมดเทศ พัดเปรียญพื้นน้ำเงิน แด่พระเปรียญที่แปลได้ ๔ ประโยค เก่าใหม่ ๑๗ รูป ทรงประเคนผ้าไตร ย่ามโหมดเทศ พัดเปรียญพื้นเขียว แด่พระเปรียญที่แปลได้ ๓ ประโยค เก่าใหม่ ๓๗ รูป ค้างเก่ามหาเนื่อง วัดอมรินทร ๑ รูป กับเปรียญรามัญ ๒ ประโยค ๑ รูป รวม ๓๙ รูป ทรงประเคนผ้าไตร ย่ามโหมดเทศ พัดใบตาลขลิบลูกไม้ทอง แด่สามเณรที่แปลได้ ๕ ประโยค ๔ ประโยค ๙ รูป ทรงประเคนผ้าไตร ย่ามโหมดเทศ พัดใบตาลขลิบลูกไม้ทอง แด่

สามเณรที่แปลได้ ๓ ประโยค ๖ รูป สามเณรรามัญ ๒ ประโยค ๑ รวม ๗ รูป

ขณะเมื่อทรงตั้งตำแหน่งพระสงฆ์นี้ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย ฐานานุกรมผู้ใหญ่ ๒๐ รูป สวดชัยมงคลพร้อมกัน โปรดเกล้าฯ พระราชทานรางวัล หม่อมเจ้าพระราชฌงค์ ในกรมขุนเจริญผลพูลสวัสดิ์ หม่อมเจ้าเณรพร้อม ในกรมหมื่นภูมินทรภักดี ในการที่เล่าเรียนพระปริยัติธรรมแปลได้ถึง ๕ ประโยค พระราชทานวัตถุจตุปัจจัยเป็นมูลค่าราคารูปละ ๒ /―/ เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จขึ้น

จำนวนพระสงฆ์ที่ได้เข้าแปลพระปริยัติธรรมได้ครั้งนี้ คณะธรรมยุติกนิกาย เปรียญเก่า หกประโยค ๑ ห้าประโยค ๔ สี่ประโยค ๑ รวม ๖ เปรียญใหม่ พระสี่ประโยค ๖ สามเณรห้าประโยค ๑ สี่ประโยค ๓ พระสามประโยค ๑๕ สามเณร ๓ ประโยค ๑ รวมพระเปรียญเก่า ๖ พระเปรียญใหม่ ๒๑ สามเณรเปรียญใหม่ ๕ รวมได้ ๒๒ ที่ตกและหนี พระ ๑๗ สามเณร ๔ รวม ๒๑

คณะเหนือ แปลได้เปรียญเก่า พระหกประโยค ๒ สี่ประโยคไทย ๒ สี่ประโยครามัญ ๑ สามเณรสี่ประโยค ๑ รวม ๖ เปรียญใหม่ พระสามประโยค ๑๒ สามเณรห้าประโยค ๓ ประโยค ๔ รวม ๖ ใหม่ ๑๙ รวม ๒๕ หนีและตก พระ ๒๓ สามเณร ๑๓ รวม ๓๖

คณะใต้ แปลได้เปรียญเก่า พระห้าประโยค ๔ สี่ประโยค ๑ สามเณรสี่ประโยค ๑ รวม ๖ เปรียญใหม่ พระสี่ประโยค ๒ สาม

ประโยค ๑๒ รวมเก่า ๖ ใหม่ ๑๔ รวม ๒๐ ตกและหนี พระ ๒๒ สามเณร ๒ รวม ๒๔

จำนวนที่ทรงตั้งครั้งนี้ ยกจำหน่ายเป็นพระราชาคณะและลาสิกขาบทแล้ว คงเหลือคณะธรรมยุติกนิกาย วัดโสมนัสวิหาร ๔

พระมหาบัณฑิต (ยิ้ม) พรรษา ๙ เดิม ๔ ขึ้น ๒ เป็น ๖ ประโยค ศิษย์สมเด็จพระวันรัต

พระมหาพุทธัตโต (แสง) พรรษา ๑๓ เดิม ๔ ขึ้น ๑ เป็น ๕

พระต่วน อายุ ๒๑ แปลได้ ๔ ประโยค ศิษย์สมเด็จพระวันรัต

สามเณรชุ่ม อายุ ๑๗ แปลได้ ๔ ประโยค ศิษย์สมเด็จพระวันรัต วัดราชประดิษฐ์ ๑

พระสมุหโกวิโต (มา) พรรษา ๗ แปลได้ ๔ ประโยค ศิษย์พระอาจารย์บุตร วัดราชบพิธ ๕

หม่อมเจ้าพระราชญงค์ พรรษา ๘ เดิม ๔ ขึ้น ๑ เป็น ๕ ประโยค ศิษย์อาจารย์ บุตร / รอด

พระมหาศิริทัตโต (เผื่อน) พรรษา ๑๒ เดิม ๓ ขึ้น ๑ เป็น ๔ ประโยค ศิษย์อาจารย์ บุตร / รอด

พระแสง พรรษา ๑ แปลได้ ๔ ประโยค ศิษย์อาจารย์ บุตร / รอด

หม่อมเจ้าเณรพร้อม ชันษา ๑๘ แปลได้ ๕ ประโยค ศิษย์อาจารย์ บุตร / รอด

สามเณรศุก อายุ ๑๘ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์อาจารย์ บุตร รอด

วัดบรมนิวาส

มหาฐิตวุฒิ (ทัด) พรรษา ๖ เดิม ๓ ขึ้น ๒ เป็น ๕ ประโยค ศิษย์พระเทพโมลี วัดเทพศิรินทราวาส ๑

พระมหาธรรมโฆชิตโช (สิทธิ) พรรษา ๒ เดิม ๓ ขึ้น ๒ เป็น ๕ ประโยค ศิษย์พระอริยมุนี

พระปลัดชิรัสสโร พรรษา ๑๗ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระอริยมุนี

พระชื่น พรรษา ๒ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระอริยมุนี

พระช่วง พรรษา ๒ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระอริยมุนี

วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ

พระพัน พรรษา ๒ แปลได้ ๔ ประโยค ศิษย์พระอมรภิรักขิต

พระปาน พรรษา ๑ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระอมรภิรักขิต

พระกร อายุ ๒๑ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระอมรภิรักขิต

วัดนามบัญญัติ

พระครูพิศาลสารพรรณ พรรษา ๗ แปลได้ ๔ ประโยค ศิษย์กรมหมื่นวชิรญาณ

สามเณรเพิ่ม อายุ ๑๘ แปลได้ ๔ ประโยค ศิษย์กรมหมื่นวชิรญาณ

พระครูเขมาภิมุขธรรม พรรษา ๒๐ เดิม ๓ ขึ้น ๑ เป็น ๔ ประโยค ศิษย์พระปริยัติธรรมธาดา วัดเสนาสนาราม ๓

พระกลีบ พรรษา ๕ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระธรรมราชานุวัต

พระเพิ่ม พรรษา ๓ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระธรรมราชานุวัต

สามเณรจุ๊ อายุ ๑๙ แปลได้ ๔ ประโยค ศิษย์พระธรรมราชานุวัต วัดบวรนิเวศ ๒

พระครูวิสุทธิสารภาณ พรรษา ๔ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์กรมหมื่นวชิรญาณ

พระสมุห์เลี่ยม พรรษา ๖ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระปริยัติธรรมธาดา วัดพิชัยญาติการาม ๑

พระสมุห์โต พรรษา ๗ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์อาจารย์ รอง ทรง วัดสัมพันธวงศ์ ๑

พระสมุห์นวม พรรษา ๑๑ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระอริยมุนี วัดปทุมคงคา ๑

พระสอน พรรษา ๑ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระอริยมุนี วัดบุปผารามวิหาร ๒

พระจัน พรรษา ๙ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระเมธาธรรมรส

พระท้วม พรรษา ๑ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระเมธาธรรมรส วัดกันมาตุยาราม ๑

พระนาก พรรษา ๑๓ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระญาณาภิรมย์ จำหน่ายวัดบุปผาราม ๒

พระปลัดบัณฑิตย์โต เดิม ๓ ขึ้น ๑ เป็น ๔ ประโยค เป็นพระวิเชียรมุนี

พระมหาวสิงสโก เดิม ๔ ขึ้น ๓ เป็น ๗ ประโยค เป็นพระเมธาธรรมรส คณะกลาง วัดมหาธาตุ

พระมหาเข้ม พรรษา ๑๖ เดิม ๕ ขึ้น ๑ เป็น ๖ ประโยค ศิษย์พระปริยัติธรรม

พระมหาปุ่น พรรษา ๘ เดิม ๕ ขึ้น ๑ เป็น ๖ ประโยค ศิษย์พระญาณภิรมย์

พระมหาแขม พรรษา ๓ เดิม ๓ ขึ้น ๒ เป็น ๕ ประโยค ศิษย์พระญาณภิรมย์

พระมหาอินทร พรรษา ๓ เดิม ๓ ขึ้น ๒ เป็น ๕ ประโยค ศิษย์พระปริยัติธรรม

พระสี พรรษา ๘ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์ พระญาณสมโภช
หลวงญาณภิรมย์

พระรอด พรรษา ๔ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์ พระญาณสมโภช
หลวงญาณภิรมย์

พระพุด พรรษา ๔ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์ พระญาณสมโภช
หลวงญาณภิรมย์

สามเณรดี อายุ ๑๙ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์ พระญาณสมโภช
หลวงญาณภิรมย์

สามเณรนวน อายุ ๑๖ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์ พระญาณสมโภช
หลวงญาณภิรมย์

วัดอรุณราชวราราม ๓

พระจ่าย พรรษา ๙ แปลได้ ๔ ประโยค ศิษย์พระศรีสมโภช

พระสมุห์บาง พรรษา ๘ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระปริยัติ-ธรรมธาดา

พระเปลี่ยน พรรษา ๔ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระปริยัติ-ธรรมธาดา วัดสระเกศ ๔

พระมหาด้วง พรรษา ๑ เดิม ๓ ขึ้น ๑ เป็น ๔ ประโยค ศิษย์อาจารย์พุด

พระมหาขัน พรรษา ๒ เดิม ๓ ขึ้น ๑ เป็น ๔ ประโยค ศิษย์อาจารย์พุด

พระธูป พรรษา ๗ แปลได้ ๔ ประโยค ศิษย์หลวงญาณภิรมย์

พระทิม พรรษา ๔ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์หลวงญาณภิรมย์ วัดนาคกลาง ๑

พระใบฎีกาแช่ม พรรษา ๗ แปลได้ ๔ ประโยค วัดสามจีนใต้ ๑

พระทิม พรรษา ๙ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์อาจารย์รอด วัดสังเวช

พระนุ้ย พรรษา ๑๘ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์หลวงญาณภิรมย์ วัดเทพธิดาราม ๑

สามเณรนวน อายุ ๑๙ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์หลวงญาณภิรมย์ จำหน่ายคณะกลาง

พระรอด ๓ ประโยค วัดมหาธาตุ ลาสิกขาบท ๑

พระเพ็ง ๓ ประโยค วัดอรุณ ไม่อยู่ ๑

คณะเหนือ วัดรังษีสุธาวาส

พระมหาแก้ว พรรษา ๒๒ เดิม ๕ ขึ้น ๑ เป็น ๖ ประโยค ศิษย์พระปริยัติธรรมธาดา

พระปลัดใจ พรรษา ๑๓ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระธรรมกิติ, พระปริยัติธรรมธาดา

พระอุ่ม พรรษา ๗ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระธรรมกิติ, พระปริยัติธรรมธาดา วัดจักรวรรดิราชาวาส ๓

พระมหาทัด พรรษา ๘ เดิม ๕ ขึ้น ๑ เป็น ๖ ประโยค ศิษย์หลวงญาณภิรมย์

พระบุญ พรรษา ๙ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์ พระวรญาณมุนี หลวงญาณภิรมย์

สามเณรเชย อายุ ๒๐ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์ พระวรญาณมุนี หลวงญาณภิรมย์

วัดประยุรวงศ์ ๑

สามเณรแบน อายุ ๑๙ แปลได้ ๔ ประโยค ศิษย์มหาเรือง

วัดพระเชตุพน ๔

สามเณรริ้ว อายุ ๑๗ เดิม ๓ ขึ้น ๑ เป็น ๔ ประโยค ศิษย์พระพิมลธรรม

พระญาณ พรรษา ๑๗ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระปริยัติธรรมธาดา

พระบัว พรรษา ๑๑ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์หลวงญาณภิรมย์

พระเจริญ พรรษา ๒๑ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์อาจารย์สะ

วัดชนะสงคราม ๑

สามเณรริ้ว อายุ ๑๙ แปลได้ ๔ ประโยค ศิษย์พระปริยัติธรรมธาดา วัดราชสิทธาราม ๑

พระโต พรรษา ๖ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระอมรเมธาจารย์ วัดกลาง เมืองสมุทรปราการ ๒

พระยิ้ม พรรษา ๑๐ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์หลวงญาณภิรมย์

พระคร้าม พรรษา ๑ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระครูสุนทรสมุทร วัดราชคฤห ๑

พระเลี้ยง รามัญ พรรษา ๑๐ แปลได้ ๒ ประโยค ศิษย์พระสุเมธาจารย์ จำหน่ายคณะเหนือ

พระมหาเขียว วัดประยุรวงศ์ เดิม ๓ ขึ้น ๑ เป็น ๔ ประโยค ไปเหนือ ๑

พระขาว ๓ ประโยค วัดพระเชตุพน ไปเมืองเหนือ ๑

พระเทศ ๓ ประโยค วัดจักรวรรดิ อาพาธ ๑

สามเณรชู ๓ ประโยค วัดพระเชตุพน สึก ๑

สามเณรดิด ๓ ประโยค วัดราชนัดดาราม สึก ๑

คณะใต้ วัดสุทัศน์เทพวราราม ๘

พระมหาอิน พรรษา ๑๒ เดิม ๓ ขึ้น ๒ เป็น ๕ ประโยค ศิษย์หลวงญาณภิรมย์

พระมหาชู พรรษา ๑๔ เดิม ๔ ขึ้น ๑ เป็น ๕ ประโยค ศิษย์พระธรรมโรดม

พระมหาแพ พรรษา ๑๐ เดิม ๔ ขึ้น ๑ เป็น ๕ ประโยค ศิษย์พระธรรมโรดม

พระครูมงคลวิลาศ พรรษา ๘ แปลได้ ๔ ประโยค ศิษย์พระธรรมโรดม

พระอยู่ พรรษา ๒ แปลได้ ๔ ประโยค ศิษย์พระธรรมโรดม

สามเณรชม อายุ ๑๗ เดิม ๓ ขึ้น ๑ เป็น ๔ ประโยค ศิษย์พระธรรมโรดม

พระพ่วง พรรษา ๘ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระธรรมโรดม

พระอุ่น พรรษา ๔ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระธรรมโรดม

พระช่วง อายุ ๒๑ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระธรรมโรดม

วัดราชบุรณ ๑

พระปลัดอิ่ม พรรษา ๑๘ เดิม ๓ ขึ้น ๑ เป็น ๔ ประโยค ศิษย์พระธรรมไตรโลกย์ วัดมหรรณพาราม ๒

พระมหาสุ่น พรรษา ๙ เดิม ๔ ขึ้น ๑ เป็น ๕ ประโยค ศิษย์หลวงญาณภิรมย์

พระดิศ พรรษา ๑๐ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์หลวงญาณ-ภิรมย์ วัดระฆังโฆสิตาราม

พระพุ่ม พรรษา ๓ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระปริยัติ-ธรรมธาดา

พระเที่ยง พรรษา ๑ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์หลวงญาณภิรมย์ วัดมหาพฤฒาราม ๑

พระสมุห์อุ่ม พรรษา ๖ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระธรรม

ไตรโลกย์ วัดบรมวงศ์อิศรวราราม ๔

พระมหาวร พรรษา ๓ เดิม ๓ ขึ้น ๑ เป็น ๔ ประโยค ศิษย์พระปริยัติวงษาจารย์

สามเณรอุ่ม อายุ ๑๙ แปลได้ ๔ ประโยค ศิษย์พระปริยัติ-วงษาจารย์

พระช่วง พรรษา ๓ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระปริยัติ-วงษาจารย์

พระพราม พรรษา ๒๑ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระปริยัติ-วงษาจารย์ วัดปรมัยยิกาวาส ๒

พระมหาสิงฆ์ พรรษา ๑๒ เดิม ๒ ขึ้น ๑ เป็น ๓ ประโยค ศิษย์พระคุณวงศ์

สามเณรเลิ่ง รามัญ อายุ ๑๙ แปลได้ ๒ ประโยค ศิษย์พระมหาสิงฆ์ วัดบพิตรพิมุข

พระน่วม พรรษา ๘ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระโพธิวงศ์ วัดศาลาปูน ๑

พระริด พรรษา ๖ แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์ { พระญาณไตรโลก / อาจารย์ชม }

วัดขุนยวน

สามเณรวัน อายุ ๑๘ ปี แปลได้ ๓ ประโยค ศิษย์พระมหาหนู

รวมพระสงฆ์สามเณรที่เข้าแปลปริยัติธรรมแล้ว ได้รับตำแหน่งเป็นเปรียญทั้ง ๔ คณะ

พระเปรียญ ๖ ประโยค ๕

พระเปรียญ ๕ ประโยค ๙

พระเปรียญ ๔ ประโยคไทย ๑๗ รามัญ ๑ รวม ๑๘ รวม ๗๐

พระเปรียญ ๓ ประโยค ๓๒

พระเปรียญ ๒ ประโยครามัญ ๑

สามเณรเปรียญ ๕ ประโยค ๑

สามเณรเปรียญ ๔ ประโยค ๘

สามเณรเปรียญ ๓ ประโยค ๖

สามเณรเปรียญรามัญ ๒ ประโยค ๑ รวม ๑๖ จำหน่าย

พระเปรียญ เป็นพระราชาคณะ ๒

พระเปรียญ ไปเมืองเหนือ ๓

พระเปรียญ ลาสิกขาบท ๑ รวม ๗

พระเปรียญ อาพาธ ๑

สามเณรเปรียญ ลาสิกขาบท ๒

แต่เปรียญที่กล่าวมาแล้วว่า รับผ้าไตร พัดเปรียญ ย่าม นั้นไม่ทั่วไป ที่ยังคงถือพัดยศเดิมอยู่ก็มี เพราะเป็นฐานานุกรม แล้วไม่ออกจากตำแหน่ง เป็นแต่รับไตรย่าม คงถือพัดเดิมอยู่ คือ หม่อมเจ้าพระราชญงค์ คงถือพัดเลื่อมเดิม ๑ พระครูเขมาพิมุขธรรม คงถือพัดพระครู ๑ พระวิสุทธิสารภาณ วัดบวรนิเวศ คงถือพัดพระครู ๑ นอกนั้นก็เปลี่ยนพัดตามยศทั้งสิ้น

อนึ่ง พระเปรียญที่ตั้งวันนี้ โปรดพระราชทานนิตยภัตตามลำดับประโยคอย่างเช่นเคยมาแต่ก่อน คือ ๖ ประโยค นิตยภัตคงเดือนละ ๒/–/ ห้าประโยคไทย สี่ประโยครามัญ นิตยภัตเดือนละ

ละ ๒/– สี่ประโยคไทย นิตยภัตเดือนละ ๑/๒ แต่สามประโยคไทย สองประโยครามัญ ได้รับพระราชทานแต่ไตรบีตามธรรมเนียมเดิม

อนึ่ง โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนสมณฐานันดรศักดิ์ หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุนากร ขึ้นเสมอยศพระธรรมไตรโลกย์ มีนิตยภัตเดือนละ ๔/๓ ตั้งฐานานุกรมตำแหน่งวินัยธรรมขึ้นอีก ๒ รูป กับโปรดให้พระอมรภิรักขิตเป็นเจ้าคณะรองในกรุงเก่า ยกวัดในแขวงกรุงเก่าตั้งแต่ต่อเมืองปทุมธานีจนเกาะพระ มาขึ้นวัดนิเวศธรรมประวัติ ตั้งฐานานุกรมตำแหน่งวินัยธร วินัยธรรม เพิ่มขึ้นด้วย

วัน ๗ ๙ฯ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพาหุรัดมณีมัย ซึ่งทรงประชวรมาช้านาน ไม่ทรงสบายมากลง พระอาการที่เป็นอยู่นั้นเดิมประชวรไข้แต่เสด็จกลับเมืองเพชรบุรี ภายหลังมากขึ้นบ้าง คลายบ้าง แล้วมีพระอาการให้ซูบผอม เสวยไม่ใคร่ได้ บรรทมไม่ใคร่หลับ พระกายซูบผอมลง และเป็นพระยอดขึ้นริมพระศอ ราวพระกรรณเนือง ๆ มา เม็ดนั้นหาย ยอดนี้ขึ้นอีก ในเวลาวันนี้ พระอาการทรุดหนักลง เวลาเช้า ๔ โมง ทรงหอบ จนเวลาย่ำเที่ยง ๔๒ มินิต สิ้นพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระโทมนัสอาลัยเป็นอันมาก โปรดเกล้าฯ ให้พระราชทานรางวัลแพทย์หมอที่มาประชุมถวายพระโอสถ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ ซองบุหรี่กลักไม้ขีดไฟ่ทองคำ ๑ หม่อมราชวงศ์สุวพรรณ ดินสอทองคำลงยาเป็นพระบรมรูป ๑

หมอกาวัน ดินสอทองคำลงยาเป็นพระบรมรูป ๑ พระยาอมรสาตรประสิทธิศิลป์เงิน ๓/—/ พระยาประเสริฐสาตรดำรง ๑๐/๑—/ พระยาประสิทธิวิทยา ๑๕/๑—/ หลวงกุมารประสิทธิ ๑/—/ ขุนราชโอสถ ๑/—/ หมอจ่าย ซึ่งเป็นผู้ถวายพระโอสถ ๕/—/ หมอเสมหมอผี ๑/—/ พระยาสัมภาหบดี หมอนวด ๑/—/

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ สมเด็จกรมพระภาณุพันธุ์สั่งให้เจ้าพนักงานเตรียมเครื่องพร้อมแล้ว พระบรมวงศานุวงศ์ ท่านเสนาบดี เจ้าพนักงานทั้งปวง พร้อมกันเข้าไปในพระบรมมหาราชวังทางประตูพรหมศรีสวัสดิ์ แล้วไปขึ้นทางบันไดใหญ่พระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์ เลี้ยวไปพระที่นั่งจักรีองค์ตะวันออก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสรงน้ำหลวงแล้ว พระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดี สรงน้ำพระศพโดยลำดับกัน เสร็จแล้วเจ้าพนักงานทรงเครื่องพระศพตามโบราณประเพณี เชิญพระศพลงพระโกศลองใน พระโกศลองในบึดเงิน ครั้นพระศพลงพระโกศแล้ว เชิญจากที่นั้นมาขึ้นเสลี่ยงหิ้วที่บันไดใหญ่ แล้วไปขึ้นยานมาศสามคานที่ศาลาหลวงแม่เจ้า พระราชทานพระโกศทองน้อยประกับนอก มีคู่แห่ ๘๐ กลองชนะ ๓๐ เครื่องสูงแตรสังข์ อินทร์พรหมคู่เคียง แห่ออกทางประตูพรหมศรีสวัสดิ์ เชิญขึ้นประดิษฐานบนแว่นฟ้า ๓ ชั้น ในหอธรรมสังเวช เคียงกับพระโกศสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จออกทรงทอดผ้าสดับปกรณ์ ไตร ๖๐ ผ้าขาวพับ ๑๐๐ ตาม

ธรรมเนียม สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าอยู่หัวไม่ได้เสด็จออก

วัน ๑ ๆ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙ (๑๐)

ไม่มีอะไร ไม่ได้เสด็จออก

วัน ๒ ๆ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙ (๑๑)

ไม่มีอะไร

วัน ๓ ๆ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙ (๑๒)

ไม่มีอะไร ไม่ได้เสด็จออก มีเทศน์หอธรรมสังเวชตามเคย

วัน ๔ ๆ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙ (๑๓)

เวลาเช้า สมเด็จกรมพระภาณุพันธุวงศ์ ให้เจ้าพนักงานเปลี่ยนพระโกศทรงพระศพ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ เชิญพระศพลงทรงพระโกศลองในกลม พระโกศทำใหม่หุ้มทองคำ ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้พระองค์เจ้าขจรจรัสวงศ์ทำขึ้นประกับนอก นำเครื่องในพระโกศเก่าลงถ้ำพระบุพโพ เวลาบ่ายจะได้เชิญไปพระราชทานเพลิงวัดมหาธาตุ เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินวัดมหาธาตุ โปรดให้เดินกระบวนแห่พระบุพโพแต่หอธรรมสังเวชออกประตูศรีสุนทร ประตูสุนทรทิศาไปวัดมหาธาตุ เชิญถ้ำพระบุพโพขึ้นบนพลับพลาวัดมหาธาตุ ตั้งบนแว่นฟ้า ทรงทอดผ้าขาวพับของหลวง ๒๐ พับ พระราชาคณะ ฐานานุกรม สดับปกรณ์ มีรายร้อยของหลวงอีกร้อย แล้วสดับปกรณ์ไตรผ้าขาวพับ ของพระนางเจ้าพระราชเทวี และพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้า สดับปกรณ์ผ้าขาวพับ

อีก แล้วเชิญถ้ำพระบุพโพไปเข้าเมรุผ้าขาวหลังพลับพลา เชิญพระบุพโพลงสู่กระทะ มีเตาก่อบิ์ดทองน้ำตะโก ในกระทะมีเครื่องหอมเป็นอันมาก แล้วพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปพระราชทานเพลิง เจ้าพนักงานประโคมกลองชนะแตรสังข์ตามธรรมเนียม เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

กระบวนแห่มีธงมังกร หน้า ๖๐ หลัง ๔๐ คู่ แห่เทวดาหน้า ๖๐ หลัง ๔๐ กลองชนะ ๓๐ จ่าปี่จ่ากลอง แตรสังข์ ๒๐ เครื่องสูงบังแทรกสุริยะ พัดโบก ๒๐ พระยานกงคนหาม ๑๖ ทรงถ้ำพระบุพโพหุ้มผ้าขาวคลุมตาด มีภูษามาลาประคอง กางพระกลดกำมะลอสารวัตร คู่แห่ นายเวรคุมเครื่อง ๒๐ หลวงคู่เคียง ๑๒ อินทร์พรหม ๑๒ พิณพาทย์แห่หน้าสำรับ ๑ หลังสำรับ ๑ กลองแขกแห่หน้าสำรับ ๑ เสลี่ยงโถงทรงบุษบกไฟด้วย

วัน ๕ ๑๔ฯ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้ ไม่ได้เสด็จออก มีเทศนาที่หอนิเพธพิทยา

วัน ๖ ๑๕ฯ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกหอธรรมสังเวช ทำบุญ ๗ วันที่ ๑ นับแต่วันที่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพาหุรัดมณีมัย สิ้นพระชนม์มานั้น พระสงฆ์ของหลวง ๑๐ รูป ของพระนางเจ้า ๕ รูปเหมือนครั้งก่อน พอสวดมนต์จบแล้ว ไม่ทรงสบาย เสด็จขึ้น มีเทศนากัณฑ์หลวง ๑ กัณฑ์ ข้างในกัณฑ์ ๑

วัน ๗ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑

ไม่ได้เสด็จออก ไม่มีอันใด

วัน ๑ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๒

วันนี้เริ่มการพิธีฉลองพระประจำพระชนมพรรษา ปีกุน นพศก เจ้าพนักงานจัดการในพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬารอย่างเช่นปีก่อน เวลา ๒ ทุ่ม พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร โปรดให้นิมนต์พระที่จะสวดมนต์เข้าไป ทรงจุดเทียนนมัสการในที่ต่าง ๆ แล้วทรงประเคนผ้าไตรสลับแพร ย่ามโหมดเทศแด่หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากร พระอมรภิรักขิต หม่อมเจ้าพระ และฐานานุกรม เปรียญ อันดับ วัดราชบพิธ วัดนิเวศธรรมประวัติ รวม ๓๕ รูป พระสงฆ์ครองผ้า แล้วทรงจุดเทียนเครื่องห้า แล้วพระสงฆ์สวดพระธรรมจักรกัปปวัตนสูตรสัตปริตร เวลา ๔ ทุ่มเศษ สวดจบ มีดอกไม้เพลิง

วันนี้ ทรงพระราชดำริที่จะโปรดเกล้า ฯ ให้หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากร เป็นพระองค์เจ้า เสด็จขึ้น

วันนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งพระราชกำหนดศักดินาพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าฝ่ายในใหม่ แต่ความในพระราชกำหนดพิสดารมาก แจ้งอยู่ในพระราชกำหนดนั้นแล้ว

วัน ๒ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๓

เวลาเช้า ๕ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ที่สวดพระพุทธมนต์เมื่อคืนนี้เข้าไป ทรงจุดเทียนนมัสการทรงศีล แล้วทรงประเคน พระสงฆ์รับพระราชทานฉัน ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้ว ทรงประเคนบริขารพอสมควร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ในเวลานั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระไชยวัฒน์องค์เล็ก และตลับสำหรับพระไชย แด่พระองค์เจ้าทองแถมถวัลยวงศ์ ๑ พระองค์เจ้าวรวรรณากร ๑ พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์ ๑ แล้วเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร มีเทศนา สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ถวายเทศนามงคลวิเศษกัณฑ์ ๑ แล้วโปรดเกล้าฯ พระราชทานเหรียญดุษฎีมาลาเงิน มีเข็มศิลปวิทยา แด่นายเปล่ง บาริสเตอ ๑ เทศนาจบแล้วเสด็จขึ้น มีดอกไม้เพลิงด้วย

วัน ๓ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๔

วันนี้ เริ่มการพระราชกุศลทำบุญร้อยวัน นับแต่วันสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์สิ้นพระชนม์มา การพระราชกุศลทำที่หอธรรมสังเวชตามเคย และทำบุญที่หอนิเพธพิทยาในการที่พระอัครชายาเธอ สิ้นพระชนม์มาบรรจบ ๕๐ วัน มีการกงเต๊กญวน

ตั้งที่อัฏฏวิจารณ์ศาลา ในการพระราชกุศล ๑๐๐ วัน มีการกงเต๊กจีนที่หน้าโรงกระสาปน์สิทธิการ ในการพระราชกุศล ๕๐ วัน

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกหอธรรมสังเวช ทรงจุดเทียนนมัสการ พระวินัยมุนีถวายศีลแล้ว พระวินัยมุนีพระราชาคณะ ฐานานุกรม เปรียญ ส่วนพระนางเจ้า ๕ รูป สวดพระพุทธมนต์ แล้วเสด็จประทับหอนิเพธพิทยา ทรงจุดเทียนนมัสการ พระโพธิวงศ์ พระราชาคณะ ฐานานุกรม เปรียญ ส่วนของหลวง ๑๐ ของเจ้าภาพ ๕ สวดพระพุทธมนต์ เสด็จมาประทับหอธรรมสังเวช พระสงฆ์สวดมนต์จบแล้ว ทรงทอดผ้าไตร ๑๐ ไตร พระสงฆ์ส่วนของหลวงสดับปกรณ์ แล้วพระสงฆ์รายของข้างใน ๕ รูป แล้วบรรพชิตฝ่ายญวนที่มาสวดกงเต๊กขึ้นมาสดับปกรณ์ ที่มีตำแหน่งยศเป็นพระครูและปลัดรองปลัด ได้จีวรแพรและเสื้อกางเกงแพรบ้างผ้าบ้าง ที่เป็นองค์ญวนธรรมดาจีวรผ้า เสื้อกางเกงผ้า ครั้นสดับปกรณ์แล้ว สวดกงเต๊กหน้าพระศพตามธรรมเนียม แล้วเสด็จไปประทับหอนิเพธพิทยา ทรงทอดผ้าไตรของหลวง ๑๐ พระโพธิวงษา พระราชาคณะ ฐานานุกรม เปรียญ ๑๐ รูป สดับปกรณ์ พระสงฆ์อีก ๕ รูปสดับปกรณ์ ไตรข้างใน แล้วบรรพชิตฝ่ายจีนสวดกงเต๊ก แล้วเสด็จไปประทับหอธรรมสังเวช พระพิมลธรรมถวายเทศนาธรรมจักรกัปปวัตนสูตร มีพระฐานานุกรมสวดธรรมจักรกัปปวัตนสูตรบนเตียงอีก ๔ รูป ครั้นเทศนาจบแล้ว เสด็จหอนิเพธพิทยา กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสถวายเทศนากัณฑ์ จบแล้วเสด็จขึ้น กงเต๊กญวนมีดอกไม้เพลิงในการฉลองพระด้วย

วัน ๔ ๆ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๕

เวลาเช้า มีการเลี้ยงพระที่สวดมนต์เมื่อคืนนี้ทั้ง ๒ หอ ไม่ได้เสด็จออก มีเทศนาหอละกัณฑ์ เป็นกัณฑ์เจ้าภาพ มีสดับปกรณ์ของหลวงหอละ ๑๐๐ เจ้าภาพหอละ ๑๐๐ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระนางเจ้าเสด็จออกประทับมุขเด็จพระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ ด้วยวันนี้กำหนดครบ ๑๐๐ วัน นับแต่วันสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์สิ้นพระชนม์มาบรรพชิตฝ่ายญวนจะข้ามสะพานตามวิธี ตั้งสะพานที่ศาลาหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เชิงสะพานมีโต๊ะเครื่องบูชาข้างละโต๊ะ ด้านตะวันออก ตรงสะพานออกไปประมาณ ๕ วา มีโต๊ะเครื่องบูชาตั้งรูปกวนวินเนียที่โต๊ะนั้น พอเสด็จออก บรรพชิตญวนแห่ดวงวิญญาณข้ามสะพาน กระบวนแห่เณรญวนถือกิ่งไผ่ผูกธงขาว เขียนหนังสือจีน ๒ คู่ แล้วถึงบรรพชิตญวนเดินถือยู่อี้ติดเทียน เดินเป็นคู่ประมาณ ๑๐ คู่ แล้วถึงพระครูคนานัมสมณาจารย์เดินถือกระถางธูป แล้วถึงพระยาโชฎึกราชเศรษฐี ถือโต๊ะเงินเครื่องบูชา แล้วถึงพระสวัสดิ์วามดิฐ ถือดวงพระวิญญาณ แล้วมีคนถือม้วนกระ ตามอีก ๓ คน เดินเวียนสะพาน ๓ รอบแล้วข้ามสะพาน โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ๒ พระองค์เสด็จขึ้นข้ามสะพาน โปรยเงินตามวิธีญวน ข้ามสะพาน ๓ ครั้ง แล้วไปบูชาที่โต๊ะกวนวินเนีย แล้วกลับมาข้ามสะพานอีก เวลาย่ำค่ำเศษ เสร็จพิธี เสด็จขึ้น

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกโรงกงเต๊ก แล้วเสด็จประทับหอธรรมสังเวช หอนิเพธพิทยา มีการสวดมนต์และเทศนาเหมือนเมื่อวานนี้

หอธรรมสังเวช พระสุวรรณวิมลศีลนำ หอนิเพธพิทยา พระราชกระวี นำเทศน์ หอธรรมสังเวช พระธรรมวโรดมถวายเทศนาอันตลักษณ์ เทศน์สวด หอนิเพธ พระธรรมไตรโลกย์เทศน์ มีสวดกงเต๊กทั้ง ๒ หอ เวลา ๕ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น มีดอกไม้เพลิงในการฉลองพระ

พระที่ฉลองในคราวนี้ คือพระนาคปรกขนาดใหญ่ สำหรับจะได้บรรจุพระเจดีย์วัดราชบพิธ ที่ชื่อว่า สุนันทานุสาวรีย์ เป็นส่วนพระราชกุศล พระราชทานสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน ๑ กับพระยืนอุ้มบาตร สำหรับบรรจุพระเจดีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี พระเจดีย์นี้ชื่อ รังษีวัฒนา เป็นส่วนพระราชกุศลพระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าวิจิตรจิรประภา กับพระพุทธรูปสูงเท่าพระองค์สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์

วัน ๕ ๖ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า มีการเลี้ยงพระที่สวดมนต์เมื่อคืนนี้ทั้ง ๒ หอ มีเทศนากัณฑ์เจ้าภาพหอละกัณฑ์ สตับปกรณ์รายร้อย ของหลวงหอละ ๑๐๐ ของเจ้าภาพหอละ ๑๐๐

เวลาบ่าย ๔ โมง เสด็จออกประทับหอนิเพธพิทยา ทรงจุดเทียนนมัสการ พระคุณวงศ์พระครูฐานานุกรมรามัญ ๑๕ รูปสวดพระพุทธมนต์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเหรียญดุษฎีมาลาเงินมีเข็มจารึกว่าศิลปวิทยา แด่หม่อมราชวงศ์ ใหญ่สุวพรรณในการที่เรียนวิชาแพทย์อย่างยุโรปรู้ชำนาญ ๑ นายหนู บุตรนายโหมดกระสาปน์ในการเป็นช่างแช่ดี ๑ แล้วเสด็จไปประทับหอธรรมสังเวช ทรงจุดเทียน

นมัสการ พระธรรมราชานุวัติ พระอมรภิรักขิต ฐานานุกรมเปรียญธรรมยุติกาในกรุงเก่า ๑๕ รูป สวดมนต์ที่หอธรรมสังเวช แล้วเสด็จไปประทับมุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท วันนี้เป็นวันทิ้งกระจาดกงเต๊กที่หน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ตั้งโต๊ะเครื่องบูชาและธรรมาสน์ตั้งเป็นหลั่นสูงบ้าง ต่ำบ้าง เมื่อเสด็จออกแล้ว บรรพชิตฝ่ายญวนแห่ดวงวิญญาณมา แล้วบรรพชิตฝ่ายญวนสวมหมวกขึ้นสวดกงเต๊กบนธรรมาสน์ ยืนบ้าง นั่งบ้าง ประมาณชั่วโมง ๑ สวดจบ พระเจ้าอยู่หัวทรงโปรยผลกัลปพฤกษ์และฉลากที่จะทิ้งกระจาดพระราชทานข้าราชการ ราษฎร แล้วเสด็จขึ้นประทับหอธรรมสังเวช หอนิเพธพิทยา ทรงทอดผ้าไตรสดับปกรณ์พระที่สวดมนต์ทั้ง ๒ หอ แล้วทรงโปรยผลกัลปพฤกษ์ผลฉลากพระราชทานเจ้านาย แล้วโปรดให้กรมหมื่นประจักษ์ มีเทศน์กัณฑ์หลวงทั้ง ๒ หอ เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จแต่หอธรรมสังเวช ไปประทับพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย รับสั่งกับพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ที่มาส่งเสด็จครู่หนึ่ง เสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งอุบลบุรพทิศ เสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปกลับเรือพระที่นั่งหน้าวัดราชาธิวาส แล้วล่องน้ำไปประทับแรมที่บางปลากด

วัน ๖ ฯ๗ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า ๒ โมงเศษ ออกเรือพระที่นั่งอุบลบุรพทิศจากที่ประทับเมืองสมุทรปราการ พระราชทานธูปเทียนให้พระยาสมุทร-บุรานุรักษ์ไปบูชาพระสมุทรเจดีย์ ที่ป้อมผีเสื้อสมุทรยิงสลุต ๒๑ นัด แล้วออกเรือพระที่นั่งไปถึงปากอ่าว น้ำน้อยเรือพระที่นั่งข้ามสันดอน

ไม่ได้ กลับเข้ามาประทับอยู่ที่ปากอ่าวจนบ่าย ๕ โมง ๒๐ นาที น้ำขึ้น จึงออกเรือพระที่นั่งไป เรือเดินช้า ๕ ทุ่มกับ ๔๕ นาที ถึงเกาะสีชัง เรือเข้าทอดบังเกาะ ประทับแรมที่นั่น

วัน ๗ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๘

เวลารุ่งเช้า ถอยเรือพระที่นั่งเข้าไปทอดในระหว่างเกาะสีชังกับเกาะขาม แล้วเสด็จขึ้นประพาสหาดเกาะขามด้านตะวันตก เวลาเช้า ๒ โมง เสด็จกลับ เวลาบ่าย ๔ โมง เสด็จขึ้นประพาสหาดเกาะสีชัง เสด็จกลับเวลาย่ำค่ำ วันนี้เป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระนางเจ้าตามสุริยคติกาล จัดการที่จะบำเพ็ญพระราชกุศลในเรือพระที่นั่งเวสาตรี เวลาเที่ยงทหารเรือเวสาตรียิงปืนสลุต ๒๑ นัด ที่เรือเวสาตรีผูกใบไม้และแต่งโคมไฟ เชิญพระไชยเนาวโลห ตั้งบนพานทองตั้งเหนือโต๊ะเครื่องนมัสการ จัดท้ายเรือพระที่นั่งเป็นที่พระสวดพระพุทธมนต์ ให้เรืออาเล็กซานดราไปรับพระสงฆ์วัดบางพระ เจ้าอธิการอันดับ ๑๙ รูป พระสงฆ์วัดเกาะสีชัง เจ้าอธิการอันดับ ๗ รูป รวม ๒๖ รูป มาสวดพระพุทธมนต์ เวลาย่ำค่ำ พระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชเทวีเสด็จประทับเรือพระที่นั่งเวสาตรี สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวีทรงถวายสบงจีวรแด่พระสงฆ์ ๆ ครองผ้าแล้วมานั่งที่ท้ายเรือพระที่นั่ง ทหารเป่าแตรสรรเสริญพระบารมีแทนพิณพาทย์ สมเด็จพระบรมราชเทวีทรงจุดเทียนนมัสการ กรมหมื่นสมมตอาราธนาศีล เจ้าอธิการวัดบางพระถวายศีล พระสงฆ์สวดสัตปริตรจบแล้ว พระราชทานวัตถุเป็นมูลค่ารูปละ ๘ บาท พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา พระ

ราชทานเงินให้พระยาสมุทรบุรานุรักษ์ มอบให้ชาวเกาะสีชังทำสำรับคาวหวานเลี้ยงพระสงฆ์ ๒๖ รูป ให้ฉันที่วัดในเวลาพรุ่งนี้ โปรดให้แจกเงินคนเรือที่ตามเสด็จคนละสลึง จำนวนเรือพระที่นั่งอุบลบุรพทิศ ๗๓ คน พระที่นั่งเวสาตรี ๗๐ คน เรืออาเล็กซานดรา ๑๕ คน เรือเวสตา๕๓ คน รวม ๒๑๑ คน เป็นเสร็จการเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชเทวี

วัน ๑ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๙

วันนี้เวลารุ่งแล้ว เสด็จพระราชดำเนินขึ้นเกาะสีชังทางหาดไร่บน ทอดพระเนตรโรงโทรเลข แล้วเสด็จประพาสต่อไปจนเช้า ๒ โมงเศษ เสด็จกลับเรือพระที่นั่ง

เวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จขึ้นเกาะสีชัง ประพาสหมู่บ้านริมเนินเขา และเสด็จประพาสไร่น้อยหน่าบนเนินเขาจนเวลาใกล้ค่ำ เสด็จประทับหาดทรายจนย่ำค่ำเศษ เสด็จกลับเรือพระที่นั่ง

วัน ๒ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๐

เวลาย่ำเที่ยง ออกเรือพระที่นั่งจากเกาะสีชัง บ่าย ๒ โมง ถึงเกาะล้าน ทอดเรือพระที่นั่งหน้าเกาะด้านตะวันออก เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินขึ้นเกาะล้าน ประทับที่หมู่บ้าน แล้วประพาสไร่สับปะรด เวลาย่ำค่ำ เสด็จกลับเรือพระที่นั่ง ครั้นเวลาทุ่มเศษออกเรือพระที่นั่งจากเกาะล้านกลับขึ้นมาเกาะสีชัง แต่เรือเดินช้าไปเพราะมืด ต้องใช้จักรช้า เวลา ๔ ทุ่ม ถึงเกาะสีชัง ทอดเรือพระที่นั่งประทับแรมในที่นั้น

วัน ๓ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๑

เวลาเช้าวันนี้ ไม่ได้เสด็จไปไหน ครั้นเวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินไปประพาสหาดที่เกาะขามด้านข้างฝั่ง จนเวลาย่ำค่ำ จึงได้เสด็จกลับเรือพระที่นั่ง วันนี้ กรมพระสุรัสวดีออกประกาศรับพระบรมราชโองการ เรื่องชำระเลกนายตาย ถ้าศพโกศที่พระราชทานเมรุท้องสนามหลวง งดชำระเลกจนพระราชทานเพลิง ถ้าศพโกศธรรมดากำหนดอย่างช้าเพียงปีหนึ่ง ถ้าศพหีบเพียง ๘ เดือนเป็นอย่างยิ่ง ยกไว้แต่ขอพระบรมราชานุญาต

วัน ๔ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๒

พอย่ำรุ่ง เสด็จลงเรือพระที่นั่งกรรเชียงไปประพาสเกาะขามน้อย ประทับตามหาดทราย จนเวลา ๒ โมงเศษ เสด็จกลับเรือพระที่นั่ง เวลาเช้า ๕ โมงเศษ ออกเรือพระที่นั่งมาจากเกาะสีชัง ข้ามสันดอน ถึงเมืองสมุทรปราการเวลาบ่าย ๓ โมงเศษ ทหารปืนใหญ่ที่ป้อมผีเสื้อสมุทรยิงปืนสลุต ๒๑ นัด ไม่ได้ทอดเรือพระที่นั่งแล่นต่อมา เวลาย่ำค่ำ ถึงท่าราชวรดิษฐ์ เสด็จพระราชดำเนินขึ้นประทับพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ดำรัสกับพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการที่มาคอยรับเสด็จหน่อยหนึ่ง แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปประทับวัดพระศรีรัตนศาสดารามในการสวดมนต์พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา เสด็จประทับในพระอุโบสถ ทรงจุดเทียนนมัสการพระพุทธปฏิมากรทุก ๆ สถานแล้ว กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ถวายศีล แล้วขุนสุวรรณอักษรอ่านประกาศเรื่องรัตนพิมพวงศ์ ครั้นประกาศจบแล้ว พระสงฆ์ราชาคณะผู้ใหญ่

ผู้น้อย ๓๘ รูป สวดพระพุทธมนต์ทวาทัสปริตร พระสงฆ์สวดมนต์ไปได้ครู่หนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับ เมื่อพระสงฆ์สวดมนต์จบแล้ว พราหมณ์โหรดาจารย์อ่านดุษฎีสังเวย สรรเสริญพระพุทธปฏิมากรแก้วมรกตตามเคย

วัน ๕ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๓

เวลาเช้า ๕ โมง พระสงฆ์ที่สวดเมื่อคืนนี้ รับพระราชทานฉันที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท แล้วมาคอยอยู่ในพระอุโบสถ กว่าจะเสด็จพระราชดำเนิน

อนึ่งวันนี้ กรมทหารหน้าซึ่งจะกราบถวายบังคมลาไปราชการทัพเมืองนครหลวงพระบาง เข้ามาคอยเฝ้าอยู่ที่หน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทในสนามหญ้า ทหารที่เข้ามานี้ แต่งตัวเต็มที่อย่างไปทัพ คือประกับเครื่องอาวุธและเครื่องใช้เต็มที่

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับเกยหน้าพระที่นั่งจักรี พระยาศรีสิงหเทพนำทหารกราบถวายบังคมลา พระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเครื่องราชอิสริยยศแก่ทหารที่ไปราชการทัพครั้งก่อนได้ทำการแข็งแรง และข้าราชการหัวเมืองที่มีความชอบในการทัพ คือ หลวงจำนงยุทธกิจ กัปตัน ม.ม. ๑ นายปุย เลฟเตแนนต์ ภ.ช. ๑ นายแขก เลฟเตแนนต์ ภ.ช. ๑ นายพลอย เลฟเตแนนต์ ภ.ช. ๑ นายหรุ่น เลฟเตแนนต์ ภ.ช. ๑ นายฉุน เลฟเตแนนต์ ว.ม. ๑ นายดัด สัพเลฟเตแนนต์ ว.ม. ๑ หม่อมราชวงศ์ตาบ สัพเลฟเตแนนต์ ว.ม. ๑ รวมกอมมิชันออฟิเซอ ๘

พระอินทรแสนแสง ปลัดเมืองกำแพงเพชร ภ.ช.๑ พระเพชร-สงคราม พระพลเมืองสวรรคโลก ภ.ม. ๑ หัวเมือง ๒ นาย แล้วพระราชทานเหรียญจักรมาลาแก่ นายกลิ่น ซายันต์ นายนิล เปซายันต์ นายสุก ซายันต์ นายคำ ซายันต์ นายดิด ขเด็จ นายเทด ขเด็จ นายนิ่ม ทหารไปรเวต ๙ นาย แล้วโปรดพระราชทานพระบรมราโชวาท ในการที่จะรับราชการ ซึ่งต้องการความกล้าหาญเป็นต้น พระราชดำรัสนี้มีพิสดารในราชกิจจา ฉบับที่ ๒๕ หน้า ๑๙๗ แล้ว แล้วเสด็จพระราชดำเนินวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงจุดเทียนนมัสการ ทรงศีลแล้ว พระมหาราชครูพิธีธรรมพิธีแช่งน้ำอย่างทุกปีมา พระยาศรีสุนทรโวหารอ่านแช่งน้ำโดยสยามภาษา แล้วพระสิทธิไชยบดี เชิญพระแสงลงชุบ แล้วข้าราชการขึ้นมาถวายสาบาน พระสงฆ์สวดสัจคาถา เสร็จแล้วถวายอนุโมทนา พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา เสร็จแล้วเสด็จกลับประทับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงฉลองพระองค์ครุย เสด็จออกถวายบังคมพระบรมอัฐิ แล้วพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการขึ้นไปถวายบังคมพระบรมอัฐิพร้อมกัน พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น ให้ข้าราชการฝ่ายในถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา

เจ้าพนักงานจัดการที่จะสวดมนต์พระราชพิธีสารท ที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เวลา ๒ ทุ่ม เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท อ่านประกาศพิธีสารท แล้วพระสงฆ์ ๔๕ รูป สวดพระพุทธมนต์ จบแล้วเสด็จขึ้น

วัน ๖ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๔

เวลาเช้า ๕ โมง โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จออกทรงประเคน พระสงฆ์ที่สวดมนต์เมื่อคืนนี้ ๔๕ รูป รับพระราชทานฉันโถฟักเหลืองวันนี้เกณฑ์เจ้าพระยา พระยารวม ๗๐ โถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ทรงเลือกโถพระยานรรัตน ถวายพระธรรมโรดม ๑ โถพระยามณเฑียรบาล พระพรหมมุนีที่ ๒ โถพระยาอนุรักษ์ พระธรรมไตรโลกที่ ๓ โถเจ้าพระยามหินทร พระเทพกระวีที่ ๔ โถพระยาอนุชิต พระราชกระวีที่ ๕ นอกนั้นก็โปรดพระราชทานตลอดทั่วกันทั้ง ๔๕ รูป โถพระยาภาสกรวงศ์โปรดให้นำไปถวาย สมเด็จพระวันรัตซึ่งอาพาธ โถเหลืออีกเอาไปถวายพระราชาคณะบางรูป พระสงฆ์ฉันแล้ว ถวายอนุโมทนาอดิเรกถวายพระพรลากลับไป

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการ ทรงศีลแล้ว อาลักษณ์อ่านประกาศ แล้วสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ พระราชาคณะ พระครู เจ้าวัด และพระมหาดเล็กรวม ๓๖ รูป สวดพระพุทธมนต์ทวาทัสปริตร ยังไม่ทันจบ เสด็จขึ้น

วัน ๗ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๕

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการ ทรงศีลแล้วทรงเลือกโถยาคูของพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าถวายพระราชาคณะ โถสมเด็จกรมพระภาณุพันธุ์ ถวายสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ที่ ๑ โถสมเด็จกรมพระจักรพรรดิพงศ์ พระพิมล

ธรรมที่ ๒ โถพระองค์เจ้าปรีดา พระเทพโมลีที่ ๓ โถพระองค์เจ้าทองแถม พระโพธิวงษาจารย์ที่ ๔ โถพระองค์เจ้าไชยันต์ พระธรรมภาณพิลาศที่ ๕ โถกรมหมื่นดำรง พระศรีสมโพธิที่ ๗ โถพระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์ที่ ๘ โถกรมหมื่นสมมต พระธรรมกิติที่ ๖ นอกนั้นก็พระราชทานทั่วพระสงฆ์ ๓๖ รูป พระสงฆ์ถวายพรพระจบแล้วทรงประเคนอาหารบิณฑบาต พระสงฆ์รับพระราชทานฉัน ๆ แล้วถวายอนุโมทนาอติเรกถวายพระพรลาไป เสด็จประทับตรัสกับเจ้านายบ้างเล็กน้อย แล้วเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการแล้วทรงศีล พระยาศรีสุนทรอ่านประกาศแล้ว กรมพระปวเรศ กรมหมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้าพระ พระราชาคณะพระครู รวม ๓๕ รูป สวดพระพุทธมนต์ธรรมจักรกัปวัตนสูตร มหาสมัยสูตรจบแล้ว ถวายอติเรกถวายพระพรลาไป เสด็จขึ้นข้างในพระราชทานน้ำพระมหาสังข์แก่หม่อมเจ้า ซึ่งจะกวนข้าวทิพปายาสแล้วโปรดเกล้าฯ ให้ผู้ซึ่งจะได้กวนข้าวทิพย์ ไปยังโรงพิธีหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปประทับที่นั่น เจ้าพนักงานนำสิ่งสรรพธัญญาหารและของที่จะกวนลงสู่กระทะ แล้วทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์ลงในนั้น เจ้าพนักงานประโคมตามโบราณประเพณี ผู้กวนก็กวนข้าวทิพปายาสต่อไปทั้ง ๘ ที่ กระยาสารทอีก ๒ ที่ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นแล้ว ผี่พายกวนต่อไปจนสำเร็จ

วัน ๑ ๆ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้ โถยาคูเกณฑ์พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในรวม ๓๘ โถ เวลา

เช้า ๕ โมง โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จออกทรงประเคนอาหารบิณฑบาต และทรงเลือกโถพั้กเหลือง ถวายพระสงฆ์ที่สวดมนต์เมื่อคืนนี้ โถพระองค์เจ้าบัณฑรวรรณวโรภาส ถวายกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ที่ ๑ โถพระองค์เจ้าศรีวิลัยลักษณ์ ถวายกรมหมื่นวชิรญาณที่ ๒ โถพระองค์เจ้าสุวภัคตร ถวายหม่อมเจ้าพระธรรมุณหิศ ที่ ๓ โถพระองค์เจ้าเยาวมาลย์ ถวายหม่อมเจ้าพระอรุณ ที่ ๔ โถพระองค์เจ้าโสมาวดี เจ้าพระพุทธบาท ที่ ๕ โถพระองค์เจ้าจันทราสรัทวาร หม่อมเจ้าพระภุชฌงค์ ที่ ๖ โถพระองค์เจ้าอัจฉรพรรณี พระราชพงศาปฏิพัทธ์ที่ ๗ โถพระองค์เจ้าแขไขดวง พระราชานุพัทธ์ ที่ ๘ พระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้ว ฉันข้าวยาคูทั้ง ๓๕ รูป แล้วถวายอนุโมทนา กรมภูษามาลาเชิญพระบรมอัฐิแต่

วัน ๒ ๒ฯ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วัน ๓ ๓ฯ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วัน ๔ ๔ฯ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วัน ๕ ๕ฯ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วัน ๖ ๖ฯ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วัน ๗ ๗ฯ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วัน ๑ ๘ฯ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า ๒ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระราชยานแล้วเสด็จไปประทับพระที่นั่งราชกิจ

วินิจฉัย ประทับตรัสกับพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการที่มาส่งเสด็จเล็กน้อย แล้วพระวิจารณอาวุธนำหลวงพิพิธสุพรรณภูมิ ยกกระบัตรเมืองกาญจนดิษฐ์ กราบถวายบังคมลา แล้วเสด็จลงประทับเรือพระที่นั่งอุบลบุรพทิศ ออกเรือพระที่นั่งจากท่าราชวรดิษฐ์ เช้า ๒ โมงครึ่ง ขึ้นไปกลับลำเรือพระที่นั่งหน้าวัดราชาธิวาส ล่องน้ำไปถึงเมืองสมุทรปราการ เวลาเช้า ๕ โมง หยุดเรือพระที่นั่ง พระราชทานธูปเทียนไปบูชาพระสมุทรเจดีย์ตามเคย ที่ป้อมผีเสื้อสมุทรยิงสลุตตามธรรมเนียม ทอดเรือพระที่นั่งอยู่ ๒ ชั่วโมง เพราะหมายว่าน้ำน้อย จะข้ามสันดอนไม่ได้ ภายหลังได้ความว่าข้ามได้ บ่ายโมงหนึ่ง ออกเรือพระที่นั่งข้ามสันดอนตัดไปเกาะสีชัง เวลาบ่าย ๔ โมง ถึงเกาะสีชังไม่ได้ประทับเสด็จต่อไป เวลา ๒ ทุ่ม ถึงตำบลสัตหีบประทับแรมที่นั่น เรือที่ตามเสด็จคราวนี้ คือ เรือเวสาตรี เรือเวสตรา เรืออาเล็กซานดรา

วัน ๒ ๆ ๙ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำรุ่งแล้ว เสด็จขึ้นประพาสหาดแก้วจน ๒ โมงเช้า เสด็จกลับ เวลากลับ เวลาบ่าย ๔ โมงครึ่ง เสด็จขึ้นประพาสบ้านสัตหีบ ชาวบ้านเอาของมาถวาย ทรงแจกเงินทั่วกัน เสด็จประพาสอยู่จนย่ำค่ำเศษ เสด็จกลับประทับแรมอยู่ที่สัตหีบอีกคืนหนึ่ง

วัน ๓ ๆ ๑๐ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำรุ่ง ออกเรือพระที่นั่งไปแสมสาร โมงครึ่ง ถึงตำบลแสมสาร ประทับเรือบังเกาะแสมสาร แล้วเสด็จขึ้นประพาสเกาะแรดจนเช้า ๓ โมงครึ่ง เสด็จกลับ บ่าย ๔ โมง เสด็จขึ้นฝั่ง ย่ำค่ำเศษ

เสด็จกลับประทับแรมที่นี่อีกคืนหนึ่ง

วัน ๔ ๑๑ ๆ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

ย่ำรุ่ง เสด็จขึ้นประพาสฝั่งแห่งเดียวกับที่วานนี้ เวลาเช้า ๒ โมงเศษ เสด็จกลับ เวลาเช้า ๕ โมง ออกเรือพระที่นั่งข้ามอ่าวระยอง ถึงช่องเสม็ดเวลาบ่าย ๒ โมงเศษ ทอดเรือบังเกาะ เวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จขึ้นประพาสหาดเกาะเสม็ดหน้า ในเวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จกลับประทับแรมที่ช่องเสม็ดนั้น

วัน ๕ ๑๒ ๆ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้าก่อนโมง เสด็จขึ้นประพาสเกาะเสม็ดหาดหน้านอก เวลาเช้า ๓ โมง เสด็จกลับ เช้า ๕ โมง ออกเรือพระที่นั่งตัดไปแหลมสิงห์ บ่าย ๓ โมงถึง ทอดเรือพระที่นั่งในอ่าวเมืองจันทบุรี เวลาเย็น เสด็จขึ้นประพาสเขาแหลมสิงห์ จวนย่ำค่ำ จึงเสด็จกลับประทับแรมที่นั่น

วัน ๖ ๑๓ ๆ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้าโมงเศษ เสด็จขึ้นประพาสเมืองเก่า ทรงเรือพระที่นั่ง ๑๒ กรรเชียง เรือเวสตราลากขึ้นไปถึงหัวลำแพนปล่อยเรือพระที่นั่งตีกรรเชียงขึ้นไปจนบ่ายโมงเศษ ถึงเมืองเก่า เสด็จพระราชดำเนินขึ้นประพาสตลาดและประทับร้อนจนบ่าย ๓ โมง เสด็จกลับ เวลาย่ำค่ำเศษ ถึงเรืออุบลบุรพทิศ เวลาค่ำ เสด็จขึ้นประทับที่ ๆ พักพระองค์สายซึ่งปลูกอยู่ฟากฝั่งใต้ปากน้ำ จัดที่นั้นเป็นพลับพลาประทับแรม มีท้องพระโรงเป็นพลับพลาโถงหลังหนึ่ง

วัน ๗ ๑๕ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เป็นดิถีที่คล้ายกับวันประสูติ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้า ฯ ให้จัดการบำเพ็ญพระราชกุศลที่พลับพลาโถง ผูกม่านโหมดและตั้งม้าหมู่ ๒ หมู่ ม้าเบื้องขวา ตั้งพระบรมทนต์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ม้าเบื้องซ้ายตั้งพระชนมพรรษาประจำปีประสูติ หมายเลขที่ (๑) เวลาเช้า ๓ โมงเศษ เสด็จออกท้องพระโรง พระสงฆ์วัดจำห้าน เจ้าอธิการ ๑ อันดับ ๙ รูป ถวายศีลถวายพรพระ แล้วสดับปกรณ์ผ้าไตร ทรงประเคนอาหารบิณฑบาต พระสงฆ์ฉันแล้วถวายอนุโมทนา พระราชทานเงินแจกเจ้านายองค์ละสลึง ข้าราชการคนละเฟื้อง แล้วเสด็จขึ้น

เวลาบ่าย โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์วัดจำห้านที่เหลือจากฉันอีก ๙ รูป วัดปากน้ำ ๑๒ รูป รวม ๒๑ รูป สดับปกรณ์ พระราชทานจีวร สบง ตุจปัจจัยราคาองค์ละกึ่งตำลึง

อนึ่ง เจ้านายที่ตามเสด็จพระราชดำเนินครั้งนี้ ก็ได้ออกเงินถวายพระสงฆ์ที่ฉันองค์ละบาท และสดับปกรณ์อีก ๕๕ รูป

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกท้องพระโรง พระสงฆ์ที่ฉันสวดมนต์ธรรมจักรกัปวัตนสูตรและมาติกาจบแล้ว พระครูสังฆปาโมกข์ วัดเขาพลอยแหวน ถวายเทศนากัณฑ์ ๑ จบแล้วสดับปกรณ์ ผ้าขาวพับเครื่องกัณฑ์มีขนมและจตุปัจจัยราคา ๔๐ บาท แล้วเสด็จลงลอยพระประทีปที่หน้าพลับพลาลงไป ในการลอยพระประทีปนี้ จัดเรือ ๑๐ แจว ๒ ลำเทียบกันเป็นบัลลังก์ทอดหน้าพลับพลา หันหน้าลงทะเลและปักคบในน้ำเป็นทุ่นในแทนทุ่นหยวก เรือโบตต่าง ๆ ทอดเป็นทุ่นนอก

เรือที่ทรงลอยนั้น จัดเรือใบเล็ก ๆ ของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ และเกณฑ์กระทงหยวกเจ้านายข้าราชการตามสมควรที่จะทำได้ สำหรับลงลอยด้วย เมื่อเสด็จลอยพระประทีปมีพิณพาทย์ มีแตรทหาร แต่เวลานั้นฝนตกหนัก ทรงจุดกระทงยังไม่หมด เสด็จขึ้น เวลา ๔ ทุ่มเศษ

วัน ๑ ๑๕ ฯ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เป็นวันดิถีคล้ายกับวันที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต เวลาเช้า ๓ โมงเศษ เสด็จออกบำเพ็ญพระราชกุศลเหมือนเวลาวานนี้ แต่พระพุทธรูปที่ตั้งนั้น วันนี้เปลี่ยนเป็นพระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษาในปีที่สุด ซึ่งหมายเลข (๖๕) พระสงฆ์ที่รับพระราชทานฉัน คือ พระครูสังฆปาโมกข์ วินัยธร วินัยธรรม อันดับ ๕ รูป รวม ๑๐ รูป แต่ต่างวัดทั้งนั้น บำเพ็ญพระราชกุศลแล้วเสด็จขึ้น บ่ายสดับปกรณ์พระสงฆ์วัดเขา พระราชทาน สบง จีวร จตุปัจจัยองค์ละกึ่งตำลึง รวม ๑๒ รูป เจ้านายสดับปกรณ์ ๑๐๐ รูป เวลาทุ่มเสด็จออก พระสงฆ์ที่รับพระราชทานฉัน สวดมนต์สิริมานนท์และมาติกา แล้วปลัดกำถวายเทศนาไทยธรรมเครื่องกัณฑ์เหมือนเวลาวานนี้ แล้วเสด็จลงลอยพระประทีปจนหมด ทรงดอกไม้ แล้วเสด็จขึ้นเวลา ๔ ทุ่มเศษ และได้ข่าวว่าวันจันทร์ เดือน ๑๑ แรมค่ำ ๑ เวลาเช้าจะเสด็จพระราชทานพระกฐินวัดจำห้านและวัดปากน้ำ แล้วจะเสด็จไปประทับแรมเกาะช้าง แขวงเมืองตราด

อนึ่ง การที่บอกกำหนดเสด็จกลับมาแต่กิจด่วน คือ หนังสือราชกิจจานุเบกษา ฉบับที่ (๒๖) นั้นครั้งหนึ่ง กับการที่กำหนดใน

ครั้งหลังว่าจะเสด็จพระราชดำเนินกลับกรุงเทพฯ ณ วัน ๒ ฯ ๑๑ ๘ ค่ำ ซึ่งรู้ทั่วกันแล้ว เมื่อเวลาเสด็จจากกรุงเทพ ฯ อีกคราวหนึ่งนั้น บัดนี้การเสด็จพระราชดำเนินกลับ ซึ่งกำหนดว่าวัน ๒ ฯ ๑๑ ๘ ค่ำ นั้น เป็นอันเลื่อนไปอีก แต่ไม่เกินกว่าวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑ เพราะการที่เสด็จประพาสทะเลครั้งนี้ ก็คงจะทราบอยู่ทั่วกันแล้ว ว่าพระเจ้าอยู่หัวไม่ใคร่จะทรงสบายพระองค์ไม่เป็นปรกติ ถ้าเสด็จประพาสทะเลได้ลมอากาศที่ดีแล้ว คงจะทรงสบายขึ้นมาก เพราะแต่ก่อนมาพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสในทางทะเลบ้าง บางปะอินบ้าง ก็ทรงสบายเป็นปรกติอยู่เสมอ แต่ในหมู่นี้มีพระราชกิจต่าง ๆ ไม่มีเวลาที่จะเสด็จประพาสที่ใดเลย จึงไม่ใคร่ทรงสบาย ถ้าได้เสด็จประพาสทะเลเหมือนที่เคยมาแล้ว คงจะทรงสบายดุจแต่ก่อนมา จึงได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสทะเลครั้งนี้ พระอาการที่ไม่ใคร่ทรงสบาย ก็กลับทรงสบายขึ้นกว่าเมื่อเวลาเสด็จอยู่กรุงเทพ ฯ แต่ยังไม่ทรงสบายเป็นปรกติ ถ้าจะเสด็จพระราชดำเนินกลับกรุงเทพฯ ตามกำหนดเดิมในเวลาที่ยังไม่ทรงสบายดีแล้ว ก็คงจะกลับทรงไม่สบายอีกเป็นแน่ เพราะฉะนั้น จึงโปรดเกล้า ฯ ได้เลื่อนการที่จะเสด็จกลับออกไปอีก การที่จะเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกฐินในกรุงเทพฯ ซึ่งกำหนดมาแต่ก่อนนั้น ก็จะต้องเลื่อนไปข้างขึ้นเดือน ๑๒ เพราะเหตุที่กล่าวมาแล้ว และการที่เสด็จพระราชดำเนินพระกฐินนั้น ต้องเสด็จประทับไปวันละหลาย ๆ ชั่วโมง ถ้ายังไม่ทรงสบายปรกติแล้ว ก็จะทำให้ไม่ทรงสบายได้อีกเป็นแน่ จึงโปรดให้เลื่อนไป และการที่เลื่อนการพระราชทานพระกฐินไปเดือน ๑๒ นี้ ก็เคยมีมาแต่ก่อน คือเมื่อ

แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งเสด็จประพาสเมือง พิษณุโลกในคราวนั้น ก็เลื่อนการพระราชทานพระกฐินในกรุงเทพ ฯ ไปเดือน ๑๒ ครั้งหนึ่ง แต่เมื่อปีกุน นพศก ก็ได้เลื่อนเป็นพระราชทานพระกฐินเป็นเดือน ๑๒ เหมือนกัน ไม่เป็นการแปลกประหลาดนัก ครั้งนี้ก็จะเลื่อนไปอย่างเช่นครั้งก่อน จึงเล่าความให้ทราบทั่วกัน

วัน ๒ ฯ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑

วันนี้ พระราชทานพระกฐินในเมืองจันทบุรี เวลาเช้า ๓ โมงครึ่ง พระเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์ครึ่งยศ เจ้านายข้าราชการแต่งครึ่งยศ ทรงพระราชยาน มีทหารปืนหัวเมืองแห่นำเสด็จ ทหารเวสาตรีตามเสด็จ มีตำรวจนำเสด็จพอควร ทางเสด็จไปทุ่งนาประทับ วัดจำห้านเป็นที่ ๑ พระอุโบสถฝาจากมุงกระเบื้อง ๓ ห้อง จำนวนพระสงฆ์เจ้าอธิการ ๑ อันดับเล่าสวดมนต์ ๑๘ รวม ๑๙ รูป ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการตะบะถม ทรงถวายพระกฐินแล้ว พระสงฆ์อปโลกน์ สมมติและสวดญัตติทุติยกรรม ให้เจ้าอธิการธัมมโชติครองกฐิน โปรดให้กรมหมื่นอดิศรอุดมเดชถวายบริขาร พระราชทานวัตถุจตุปัจจัยพระที่ถูกสวดมนต์ในการพระบรมอัฐิแล้วนั้น ๑๐ รูป ๆ ละ ๒ บาท ที่ไม่ถูกสวดมนต์รูปละ ๔ บาท แล้วเสด็จกลับมาทางเดิม ประทับวัดปากน้ำที่ ๒ พระอารามนี้พระอุโบสถ ๓ ห้อง เฉลียงรอบ ฝาไม้ไผ่ หลังคาจาก พระสงฆ์จำพรรษา เจ้าอธิการ ๑ อันดับเล่าสวดมนต์ ๑๑ รูป รวม ๑๒ รูป ที่นี้เครื่องนมัสการทองน้อย เจ้าอธิการสุวรรณครองกฐิน โปรดให้กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคมถวายบริขาร พระราชทาน

ปัจจัยมูลรูปละ ๔ บาท เสด็จกลับถึงที่ประทับ ย่ำเที่ยงครึ่ง เสด็จทรงเรือ ๑๒ กรรเชียง ไปประทับเรืออุบลบุรพทิศ เสด็จประพาสทะเลต่อไป เวลาบ่าย ๒ โมง ออกเรือพระที่นั่งจากแหลมสิงห์ตัดไปเกาะช้าง เวลานี้คลื่นจัด บ่าย ๔ โมง ถึงเกาะช้าง เข้าช่องแหลมสิงห์บังเกาะคลื่นสงบดี บ่าย ๕ โมงครึ่ง ถึงปากคลองมะยมเป็นที่น้ำตกงามนัก เคยเสด็จประพาสเสมอ ทอดเรือพระที่นั่งประทับแรมที่นี่ ในเวลากลางคืนวันนี้มีฝนพรำไปจนรุ่ง

วัน ๓ ฯ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๒

พอเช้าฝนก็ตกมากและพร่ำเพรื่อมิได้ขาดเม็ด ไม่มีโอกาสที่จะเสด็จขึ้นประพาสได้ โปรดให้ติดไฟเรือพระที่นั่งเสด็จประพาสที่อื่นต่อไป เวลาบ่าย ๓ โมง ๔๕ นาที ออกเรือพระที่นั่งตัดไปเกาะกูฎ เวลาบ่าย ๕ โมง ๔๕ นาที ถึงเกาะกูฎ ทอดเรือพระที่นั่งประทับแรมในอ่าวสลักเกาะกูฎหน้าตะวันออก ฝนตกไม่หยุด วันนี้คลุ้มมืด ไม่เห็นดวงอาทิตย์ตลอดวัน

วัน ๔ ฯ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๓

เวลาเช้า ๓ โมง ออกเรือพระที่นั่งจากอ่าวสลัดตัดไปข้างใต้ เวลาบ่าย ๑ โมง ถึงเกาะกง เรือพระที่นั่งเข้าไปในช่องเกาะด้านเหนือ ทอดที่หน้าเมืองปัจจันตคีรีเขตรซึ่งตั้งใหม่ พระพิไชยชลธี ผู้ว่าราชการมาตั้งอยู่ที่นี้ มีเรือด่านและบ้านผู้ว่าราชการและราษฎรราย ๆ ไปตามฝั่ง มีวัด ๆ หนึ่งเป็นวัดหลวง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น

พร้อมกับเมื่อตั้งเมืองใหม่นี้ พระราชทานนามว่า วัดปัจจันตนคราราม เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินลงเรือพระที่นั่งกรรเชียงไปตามทางที่มีหมู่บ้านจนถึงวัดปัจจันตนคราราม ทอดพระเนตรวัด มีพระอุโบสถ ๓ ห้อง เฉลียงรอบ ฝาไม้เหลาชโอนไขว่เป็นลายวิจิตรงามประหลาด หลังคามุงจาก มีกุฏิหลายหลัง แล้วเสด็จกลับทรงกรรเชียงที่ด่าน ไปประทับเรือบางกอก ซึ่งจะไปรับเสด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ ณ เมืองไซ่ง่อน ออกมาจากบางกอกถึงเกาะกงเวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จขึ้นทอดพระเนตรแล้ว เสด็จกลับประทับเรืออุบลบุรพทิศ ประทับแรมที่นี้

วัน ๕ ฯ ๑๑ ค่ำ ๔ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า ๕ โมง เสด็จพระราชดำเนินทรงเรือกรรเชียง เรือกลไฟจูงเข้าลำน้ำเกาะกงไปประมาณชั่วโมงเศษ ถึงปากคลองเกาะอ้ายหลาว ตีกรรเชียงเข้าไปประทับวัดเจ้าหลาว อุโบสถปลูกอยู่ในน้ำ เสด็จประทับทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการตะบะถม พระสงฆ์วัดนี้ เจ้าอธิการ ๑ อันดับเล่าสวดมนต์ ๖ รูป รวม ๗ รูป เจ้าอธิการจันทสรครองกฐิน โปรดให้พระองค์เจ้าทองแถมถวัลยวงศ์ ถวายบริขารอันดับ พระราชทานสบงจีวรและจตุปัจจัยองค์ละตำลึงทั้ง ๗ รูป เสด็จกลับทอดพระเนตรหมู่บ้านครู่หนึ่ง เสด็จกลับประพาสไปในลำน้ำนี้ มีเกาะเล็กเกาะน้อยต่าง ๆ แลเห็นเขาและหมู่ไม้ดูงามมาก ลำน้ำก็แยกไปหลายแคว เสด็จประพาสถึงหมู่บ้าน ชื่อบ้านตะไล มีวัดมีอุโบสถอยู่ในน้ำเท่ากับวัดอ้ายหลาว ในบ้านนี้ เห็นเขาเป็นแนวติดเนื่องกัน

โดยรอบ ประทับพระราชทานพระกฐินเป็นกระบวนข้างใน พระสงฆ์เจ้าอธิการ ๑ อันดับ ๔ รวม ๕ รูป เจ้าอธิการอินทสร ครองกฐินพระราชทานจตุปัจจัย ราคาองค์ละตำลึงทั้ง ๕ รูป เวลาย่ำค่ำ เสด็จพระราชดำเนินกลับถึงเรืออุบลบุรพทิศ เวลายาม เสด็จประทับแรมเมืองปัจจันตคิรีเขตรอีกราตรีหนึ่ง

เมื่อเวลาเช้า เสด็จออกที่เรือพระที่นั่งอุบลบุรพทิศ พระยาพิพัฒนโกษา นำข้าราชการที่จะไปรับเสด็จ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ ณ เมืองไซ่ง่อน กราบถวายบังคมลา คือ พระยาวิชยาธิบดี ผู้ว่าราชการเมืองจันทบุรี ๑ หม่อมราชวงศ์ใหญ่ สุวพรรณ ๑ กัปตันวิล นายเรือบางกอก ๑ หลวงพิไชยวารี กำกับการเลี้ยง ๑ มิสเตอร์ แกรซี ล่าม ๑ แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๖ฯ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๕

เวลาเช้า โปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าไตรพระกฐินเครื่องบริขารพร้อม ให้พระพิไชยชลธีไปทอดกฐินวัดกะบังรุง เดิมจะเสด็จแต่เป็นทางไกล จึงพระราชทานเสีย แล้ววัดปัจจันตนคราราม ก็โปรดให้พระพิไชยชลธีทอดเหมือนกัน เวลาเช้า ๕ โมง ออกเรือพระที่นั่งจากเกาะกงตัดไปข้างใต้ คลื่นลมพอประมาณ เวลาบ่าย ๓ โมง ถึงเกาะเสม็ดล่าง (นัยหนึ่งเรียกเกาะสนิท) ทอดเรือพระที่นั่งหน้าเกาะด้านผึ้ง บ่าย ๔ โมง เสด็จขึ้นประพาสพันธุ์รุกขชาติต่าง ๆ แล้วประพาสหาดทราย เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จกลับ แล้วถอยเรือพระที่นั่งมาทอดตรงเกาะเจ้าหน้าด่าน ประทับแรมในที่นี้

วัน ๗ ฯ ๖ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำรุ่งเศษ เสด็จขึ้นประทับที่ด่านบนฝั่ง แล้วเสด็จเกาะข้าว ประพาสหาด แล้วเสด็จเกาะขาม เสวยเช้าที่นั่น เวลาบ่ายโมงเศษ เสด็จกลับเรือพระที่นั่ง เวลาบ่าย ๒ โมงครึ่ง ออกเรือจากหน้าด่านเกาะเสม็ดตัดตรงมาเกาะกูฎ เวลายามเศษ ถึงเกาะกูฎ เป็นเวลาคลุ้มมืด ทอดเรือพระที่นั่งตรงเกาะกูฎ

วัน ๑ ฯ ๗ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำรุ่ง ออกเรือพระที่นั่งจากหน้าเกาะกูฎ ไปเกาะกระดาษ เวลาเช้าโมงเศษถึง ทอดเรือพระที่นั่งตรงเกาะกระดาษด้านข้างฝั่ง เวลาเช้า ๓ โมงครึ่ง เสด็จพระราชดำเนินลงเรือพระที่นั่งกรรเชียงไปประทับเกาะกระดาษ เสด็จประพาสและประทับร้อนในที่นั้น เกาะกระดาษนี้ประกอบไปด้วยพรรณเบี้ยหอยต่าง ๆ งาม ๆ มาก ประทับอยู่จนเวลาย่ำค่ำ จึงเสด็จพระราชดำเนินกลับมาเรือพระที่นั่ง เวลาตี ๑๑ ออกเรือพระที่นั่งจากเกาะกระดาษ ผ่านอ่าวเมืองตราดไปเข้าช่องเกาะช้าง

วัน ๒ ฯ ๘ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า ๒ โมงเศษ ถึงเกาะช้างตรงปากคลองมะยม ทอดเรือพระที่นั่ง เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทมาด้วยเรือเสนีศรสุรพงศ์ ไม่มีราชการอันใด ครั้นเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์กราบถวายบังคมลากลับไปแล้ว เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จ

พระราชดำเนินลงเรือพระที่นั่งกรรเชียง เข้าในคลองมะยม ประทับท่า เสด็จพระราชดำเนินไปตามทาง ไปถึงที่น้ำตกชั้นล่าง แล้วเสด็จขึ้นบนเขาตามทางที่กรมการตัดถางและผูกราวเป็นการเรียบร้อย เสด็จพระราชดำเนินไปถึงที่น้ำตกชั้นบน มีน้ำตกลงมาแต่ที่สูง งามมากกว่าทุกแห่ง ประทับที่ก้อนศิลาใหญ่ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้จารึกอักษรพระนาม จ.ป.ร. และศักราชไว้แต่เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินมา ณ ที่นี้ เมื่อปีวอก ฉศก ครั้งนี้โปรดเกล้าฯ ให้จารึกศักราช ๑๒๔๙ เติมลงอีก แล้วทรงฉายพระรูป แล้วเสด็จพระราชดำเนินขึ้นเขาต่อไปอีก ตามทางที่ตัดอ้อมเขาไปถึงชั้นบนที่น้ำตกสูง ทางน้ำไหลมาเป็นลำคลองยาว มีหาดทรายและก้อนกรวด ประทับทอดพระเนตรที่น้ำไหลตกจากเขาสูง แล้วทรงพระราชดำเนินเลียบลำธารที่เป็นคลองไป สองข้างคลองเป็นแผ่นดินราบมีศิลาบ้างเป็นป่าทึบ ในลำธารนั้นตื้นบ้าง ลึกบ้าง เป็นแห่งๆ เสด็จพระราชดำเนินไปได้แหลมหนึ่ง ถึงที่แห่งหนึ่ง ในลำธารนั้นมีก้อนศิลาใหญ่น้อยเต็มทั้งลำคลอง เป็นแก่งกั้นน้ำไหล ที่ริมธารเป็นป่ารกมาก จึงเสด็จลงทรงลุยน้ำในลำธารข้ามแก่งไป จึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามแก่งนี้ให้เรียกว่า แก่งทรงลุย เสด็จพระราชดำเนินต่อไปในลำคลองบ้าง ขึ้นบกบ้าง เลียบคลองไปบ้าง ไปตามลำคลอง มีคลองเล็กแยกเล็กๆ ไปอีกหลายแห่ง บางแห่งเป็นเกาะกลางคลองแยกไปสองข้างบ้าง เป็นที่สนุกน่าพิศวง ลำธารนั้นยาวไปไม่เห็นที่สุด เสด็จพระราชดำเนินไปจนเวลาบ่าย ๓ โมงเศษ ถึงที่แห่งหนึ่ง มีศิลาอยู่ริมลำธาร ประทับที่นั้น โปรดเกล้าฯ ให้จารึกศิลาเป็นอักษรพระนาม จ.ป.ร. และลงศักราช ๑๒๔๙ แล้วสรงน้ำและฉาย

พระรูป ประทับอยู่ประมาณครึ่งชั่วโมง เสด็จกลับเกือบบ่าย ๔ โมง ทรงพระราชดำเนินมาตามลำธารที่เสด็จไปนั้น แล้วมาขึ้นบก ลงจากเขา ตามทางที่เสด็จขึ้นไป ๒ ชั่วโมงเต็ม จึงถึงเชิงเขาที่น้ำตกชั้นล่าง เวลาจวนย่ำค่ำ ประทับสรงน้ำอีกครั้งหนึ่ง แล้วเสด็จพระราชดำเนินมาตามทาง ถึงท่าที่เรือพระที่นั่งประทับในคลองมะยม หลวงสลักเพ็ชร-พัฒนกิจและราษฎรชาวเกาะมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ทูลเกล้าถวายของต่างๆ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินแก่ผู้ที่มาเฝ้าตามสมควร และมีจีนชาวเกาะคนหนึ่ง กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า เป็นคนยากจน ต้องเป็นหนี้ผู้มีชื่ออยู่เป็นเงินชั่งหนึ่ง จะขอพระราชทานเงินไปใช้หนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินชั่งหนึ่งให้แก่จีนผู้นั้นตามประสงค์ โดยความที่ทรงพระกรุณาแก่ผู้ที่ตกไร้ได้ยาก แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับมาประทับยังเรือพระที่นั่งอุบล-บุรพทิศ เวลา ๗ ทุ่ม ออกเรือพระที่นั่งจากเกาะช้างไปเมืองตราด

วัน ๓ ฯ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๙

เวลาย่ำรุ่ง ถึงปากอ่าวเมืองตราด ทอดเรือพระที่นั่ง เวลาเช้า ๓ โมง เสด็จพระราชดำเนินลงเรือพระที่นั่งกรรเชียง มาขึ้นเรือกลไฟสำหรับบรรทุกน้ำ เข้าในแม่น้ำแล้วเลี้ยวเข้าคลองเมืองตราด เวลาย่ำเที่ยง เสด็จถึงเมือง ประทับเรือพระที่นั่งที่สะพาน ซึ่งพระยาพิไสย-สุนทรการ ผู้ว่าราชการเมืองตราด จัดรับเสด็จ มีปะรำดาดผ้าขาวเป็นที่ประทับ เสด็จพระราชดำเนินขึ้นจากเรือพระที่นั่งประทับที่ปะรำนั้น พระยาพิพัฒนโกษา นำผู้ว่าราชการเมือง กรมการ และจีนเจ้าภาษี

จีนพ่อค้า เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ทูลเกล้าถวายของ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเสื้อแก่ผู้ที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทตามเกียรติยศ แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปตามถนนตลาด พร้อมด้วยกระบวนนำตามทั้งฝ่ายในและฝ่ายหน้า ในถนนตลาดนั้น ผู้ว่าราชการเมือง กรมการ ได้ดาดปะรำผ้าขาวร่มไปตลอดทาง เสด็จพระราชดำเนินเลี้ยวหน้าบ้านผู้ว่าราชการเมืองไปถึงวัดบุรินทรประดิษฐ์ ซึ่งเป็นวัดของผู้ว่าราชการเมืองในปัจจุบันนี้สร้าง ประทับในพระอุโบสถพระราชทานผ้าพระกฐิน พระสงฆ์จำพรรษาในพระอารามนี้ เป็นคณะธรรมยุติกนิกาย มีจำนวนเจ้าอธิการ ๑ อันดับ ๔ กับพระภิกษุคณะธรรมยุติกนิกายวัดท่าเลื่อนในเมืองตราดนี้มาช่วยการกฐินัตถารกิจอีก ๓ รูป เจ้าอธิการจันทศิริครองกฐิน โปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินเป็นมูลค่าจตุปัจจัยแก่พระภิกษุวัดบุรินทรประดิษฐ์ ๕ รูป ๆ ละแปดบาท พระราชทานแด่พระภิกษุวัดท่าเลื่อน ๓ รูป ๆ ละสี่บาท แล้วโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเงินแก่พระพิไสยสุนทรการ สำหรับซ่อมพระอารามเป็นเงิน ๒ ชั่ง พระราชทานสำหรับใช้ในการเลี้ยงดูต่าง ๆ ในการพระกฐินอีก ๒ ชั่ง ครั้นพระราชทานพระกฐินแล้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับจากวัดบุรินทรประดิษฐ์ เสด็จประพาสตลาด แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับลงเรือพระที่นั่งกลไฟ ออกจากสะพานที่ประทับเมืองตราด เวลาบ่าย ๓ โมง มาถึงเรือพระที่นั่งอุบลบุรพทิศ เวลาย่ำค่ำ เสด็จขึ้นประทับบนเรือพระที่นั่ง พระยาโชฎึกราชเศรษฐี มาจากกรุงเทพ ฯ ด้วยเรือกลไฟเล็ก มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ไม่มีราชการอันใด เป็นแต่นำสิ่งของต่าง ๆ มาทูลเกล้าถวาย ครั้นเวลา ๑๐ ทุ่ม ออกเรือพระที่

นั่งจากปากอ่าวเมืองตราดไปทางช่องเกาะช้าง

ในวันนี้ เวลาก่อนเสด็จพระราชดำเนิน พระราชทานพระกฐิน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้ หลวงพนมประชากร เป็นหลวงคิรีเนมีทวีป ปลัดเมืองปัจจันตคีรีเขตร ถือศักดินา ๖๐๐ ครั้นเสด็จพระราชดำเนินกลับจากพระราชทานพระกฐินแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้หลวงแพ่งเป็นหลวงรามฤทธิรงค์ ยกกระบัตรเมืองตราด ศักดินา ๕๐๐

วัน ๔ ๆ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๐

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ ถึงแหลมสิงห์ปากน้ำเมืองจันทบุรี เรือพระที่นั่งเข้าทอดในปากน้ำ พระยาเทพสงคราม ปลัดและกรมการเมืองจันทบุรี หลวงราชไมตรี ปลัดเมืองขลุง หลวงสุนทรกองนอก บุตรพระแกลงแกล้วกล้าเมืองแกลง และจีนเจ้าภาษี จีนพ่อค้า ลงเรือมาเทียบที่เรือพระที่นั่ง เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ทูลเกล้าถวายของต่างๆ โปรดเกล้าฯ พระราชทานเสื้อตามสมควรแก่เกียรติยศ พระครูสังฆกิจบุรพา พาเจ้าคณะเมืองขลุงมาเฝ้าด้วย พระราชทานวัตถุเป็นมูลจตุปัจจัยห้าตำลึง ครั้นเรือพระที่นั่งรับน้ำจืดลงบรรทุกเสร็จแล้ว เวลาบ่ายโมงครึ่ง ถอนสมอ เรือพระที่นั่งใช้จักรออกจากเมืองจันทบุรี ข้ามอ่าวเมืองแกลงเข้าช่องเสม็ด เวลาย่ำค่ำ ถึงเกาะเสม็ด เรือพระที่นั่งทอดที่ปากช่องตรงแหลมหญ้า เวลา ๑๐ ทุ่ม ออกเรือพระที่นั่งจากช่องเสม็ดไปเมืองระยอง

วัน ๕ ฯ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๑

เวลาย่ำรุ่ง ถึงปากน้ำเมืองระยอง พระยาศรีสมุทรโภค ผู้ว่าราชการเมืองและกรมการเมืองระยอง มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาททูลเกล้าถวายสิ่งของ เวลาเช้าโมงครึ่ง ออกเรือพระที่นั่งจากปากน้ำเมืองระยองมาได้ ๔๕ นาที เครื่องจักรเรือพระที่นั่งเดินไม่สะดวก หยุดเรือพระที่นั่ง อินยิเนียแก้เครื่องจักรอยู่ชั่วโมงครึ่งจึงแล้ว เวลาเช้า ๓ โมง ๔๕ นาที ออกเรือพระที่นั่งใช้จักรต่อไป อ้อมออกนอกเกาะแสมสาร ผ่านไปหน้าเกาะคราม เวลาบ่ายโมงครึ่ง ถึงอ่าวสตือในเกาะครามด้านเหนือ เรือพระที่นั่งทอดในอ่าว เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินลงเรือพระที่นั่งกรรเชียงออกไปนอกอ่าว อ้อมเกาะไปหน้านอกด้านตะวันตก ประทับเสด็จขึ้นประพาสหาดกรวด เวลาย่ำค่ำ เสด็จกลับยังเรือพระที่นั่ง เวลา ๑๐ ทุ่ม ออกเรือพระที่นั่งจากอ่าวสตือเกาะครามเดินเลียบฝั่ง

วัน ๖ ฯ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๒

เวลาเช้าโมงเศษ ถึงแหลมร้อยลวดตรงอ่าวพัทยา ทอดเรือพระที่นั่ง แต่หาได้เสด็จพระราชดำเนินขึ้นประพาสไม่ พบเรือกลไฟเดบเคลีย

วัน ๗ ฯ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๓

เวลาย่ำรุ่งเศษ เสด็จพระราชดำเนินลงเรือพระที่นั่งกรรเชียงไปประทับท่าอ่างศิลา เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรสวน ซึ่ง

เป็นที่ประทับแต่ก่อน แล้วเสด็จประพาสตลาดอ่างศิลา เวลาเช้า ๒ โมงกับ ๔๕ นาที เสด็จกลับมาประทับเรืออุบลบุรพทิศ เวลาเช้า ๔ โมงครึ่ง ออกเรือพระที่นั่งจากหน้าอ่างศิลา เลื่อนไปหน้าเมืองชลบุรี ประมาณชั่วโมงเศษ ตรงเมืองชลบุรี ทอดเรือพระที่นั่งประทับแรม

วัน ๑ ฯ ๑๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๔

เวลาบ่าย ๒ โมง เสด็จพระราชดำเนินลงเรือพระที่นั่งกรรเชียง เรือกลไฟสำหรับบรรทุกน้ำ จูงเรือพระที่นั่งตรงเข้ายังฝั่ง ระยะทางชั่วโมงเศษ ถึงหน้าวัดเขาบางทราย ประทับเรือพระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยกระบวนนำตามไปประทับในพระอุโบสถ วัดเขาบางทราย พระราชทานพระกฐิน มีจำนวนพระสงฆ์จำพรรษา เจ้าอธิการ ๑ อันดับ ๑๑ รวม ๑๒ รูป เป็นคณะธรรมยุติกนิกาย เจ้าอธิการ ปุณณะกะ ครองกฐิน โปรดเกล้าฯ พระราชทานวัตถุเป็นมูลจตุปัจจัยแก่พระสงฆ์ที่ในพระอารามนั้น รูปละสองตำลึง แล้วทรงบริจาคพระราชทรัพย์ทรงพระราชอุทิศ พระราชทานเป็นเครื่องเกื้อหนุนช่วยทุนในการตีพิมพ์หนังสือแสดงพุทธวัจนะต่าง ๆ สำหรับแจกสัปปุรุษสองชั่ง แล้วโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินแจกนักเรียน และพระราชทานแจกสัปปุรุษ แล้วเสด็จพระราชดำเนินลงเรือพระที่นั่งกรรเชียงจากท่าวัดเขาบางทรายไปสะพาน ขึ้นตลาด ระยะทาง ๔๐ มินิต ถึงสะพานยาว เสด็จพระราชดำเนินประพาสตลาดเมืองชลบุรีจนเวลาจวนย่ำค่ำ เสด็จพระราชดำเนินกลับลงเรือพระที่นั่ง เรือกลไฟสำหรับบรรทุกน้ำ จูงออกจากสะพานยาวเวลาย่ำค่ำ มาถึงเรือพระที่นั่งทุ่มหนึ่ง

กับ ๒๐ นาที ครั้นเวลา ๓ ยาม ออกเรือพระที่นั่งจากเมืองชลบุรี ตั้งเข็มไปข้างใต้

วัน ๒ ๆ ๑ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้าโมงเศษ ถึงเกาะริ้น ทอดเรือพระที่นั่งหน้าเกาะด้านตะวันออก เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินขึ้นบนเกาะทรงพระราชดำเนินประพาสหาดทราย แล้วเสด็จหาดปะการัง อยู่ข้างหน้าเกาะอีกด้านหนึ่ง แล้วประทับอยู่จนย่ำค่ำ เสด็จพระราชดำเนินกลับมาประทับเรือพระที่นั่ง เวลาย่ำค่ำเศษ ออกเรือพระที่นั่งจากเกาะริ้นขึ้นมาข้างเหนือ เวลา ๔ ทุ่มเศษ ถึงเกาะสีชัง ทอดเรือพระที่นั่งประทับแรม

วัน ๓ ๆ ๒ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จพระราชดำเนินลงเรือพระที่นั่งกรรเชียงไปประทับที่ท่าช้าง หน้าวัดเกาะสีชัง เสด็จพระราชดำเนินจากเรือพระที่นั่งพร้อมด้วยกระบวนนำตามเสด็จพระราชดำเนินฝ่ายหน้าฝ่ายในประทับในพระอุโบสถ พระราชทานพระกฐิน มีจำนวนพระสงฆ์จำพรรษา เจ้าอธิการ ๑ อันดับ ๗ รวม ๘ รูป เจ้าอธิการจันทสรครองกฐิน โปรดพระราชทานวัตถุเป็นมูลกัปปิยภัณฑ์แด่พระสงฆ์ที่รับพระกฐิน ๘ รูป ๆ ละแปดบาท แล้วโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเงินแจกสัปปุรุษและชาวบ้านที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเงินแก่พระยาสมุทรบุรานุรักษ์ ช่วยในการเลี้ยงดูต่าง ๆ เป็นเงิน ๓ ชั่ง พระราชทานพระกฐินแล้ว เวลาย่ำค่ำ

เสด็จพระราชดำเนินกลับมาเรือพระที่นั่ง ประทับแรมเกาะสีชังอีกราตรีหนึ่ง

วัน ๔ ๆ ๓ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินลงเรือพระที่นั่งกรรเชียง เรือกลไฟสำหรับบรรทุกน้ำ จูงลงไปทางท้ายเกาะสีชัง ประทับเกาะท้ายค้างคาว เสด็จประพาสหาดทราย เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จกลับมาประทับเรือพระที่นั่ง ครั้นเวลา ๑๐ ทุ่ม ออกเรือพระที่นั่งจากเกาะสีชังตรงมาปากน้ำเจ้าพระยา

วัน ๕ ๆ ๔ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า ๒ โมงครึ่ง เรือพระที่นั่งถึงสมุทรปราการ ทอดเรือพระที่นั่งตรงพระสมุทรเจดีย์ เสด็จพระราชดำเนินลงเรือพระที่นั่งกรรเชียงไปประทับพระสมุทรเจดีย์ นมัสการพระสถูปและพระปฏิมาในพระวิหาร และทอดพระเนตรการต่าง ๆ แล้วเสด็จกลับลงเรือพระที่นั่งกรรเชียง เรือกลไฟสติมลันช์ จูงเข้าคลองที่เมืองสมุทรปราการชื่อคลองตาเค็ด ทอดพระเนตรหมู่บ้านตามลำคลอง ถึงบ้านตำบลหนึ่งมีการแต่งงานบ่าวสาว กำลังจะยกขันหมากขึ้นเรือนข้างฝ่ายหญิง โปรดให้หยุดเรือพระที่นั่ง มีพระราชประสงค์จะใคร่ทอดพระเนตรด้วยการเช่นนี้ยังไม่ได้ทอดพระเนตรมาแต่ก่อน ประทับเรือพระที่นั่งที่หน้าบ้าน เจ้าของบ้านลงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท รับสั่งถามถึงเงินทุนกองกันเท่าไร ได้ความว่าไม่มีเงินทุน เป็นคนขัดสน กำพร้าไร้บิดามารดาทั้งฝ่ายชายฝ่ายหญิง จึงโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเงิน

สองชั่งให้เป็นทุน ฝ่ายชายชั่งหนึ่ง ฝ่ายหญิงชั่งหนึ่ง โดยทรงพระมหากรุณาแก่อาณาประชาราษฎรผู้ขัดสน แล้วเสด็จพระราชดำเนินขึ้นประทับทอดพระเนตรยกขันหมากบนเรือน คนที่จะแต่งงานกันนี้ฝ่ายชายเป็นจีน ชื่อ จีนไช อายุ ๒๘ ปี ฝ่ายหญิงเป็นไทย ชื่อ เจิงอายุ ๒๕ ปี วิธีการแต่งงานเป็นอย่างไทยกับจีนเจือกัน ขันหมากนั้นมีเด็กจีนถืออ้อยมัดปลอกกระดาษแดง ๑ คู่ เด็กจีนถือขวดสุราตั้งในขันทองเหลืองคู่ ๑ จีนผู้ใหญ่ถือม้าล่อคู่ ๑ เด็กจีนถือขันมะพร้าวอ่อนคู่ ๑ เด็กไทยแต่งตัวสวมเกี้ยวและสร้อยอ่อน ถือโต๊ะรองเทียนขี้ผึ้งคู่ ๑ เด็กไทยถือผ้าขาวสำหรับบูชาผีเรือนพับ ๑ ผ้าม่วงจีน ๑ ผ้าตาไหมกับแพรแถบสิ่งละสามสำหรับไหว้ผู้ใหญ่ ผ้าเหล่านี้ผู้หญิงสาวถือ แล้วถึงเด็กไทยแต่งตัวเช่นว่า แล้วถือขันหมากคู่ ๑ มีโต๊ะรองขนมและผลไม้ต่าง ๆ ถือตามขึ้นไปด้วย รวม ๓๒ โต๊ะ ครั้นขันหมากขึ้นบนเรือนเสร็จแล้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับมาลงเรือพระที่นั่งเรือกลไฟจูงออกจากคลองมาประทับเรือพระที่นั่งอุบลบุรพทิศ เวลา ๕ โมงเช้า ออกเรือพระที่นั่งจากเมืองสมุทรปราการ เป็นเวลาน้ำลงเรือพระที่นั่งทวนน้ำ ถึงท่าราชวรดิษฐ์เวลาบ่าย ๓ โมง ประทับเรือพระที่นั่ง แล้วเสด็จพระราชดำเนินขึ้นประทับพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัยพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเป็นอันมาก รับสั่งกับผู้ที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทตามสมควรแก่เวลา กรมมหาดไทยนำพระอินทราธิบาล ซึ่งกลับมาจากราชการเมืองหลวงพระบาง เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทด้วย แล้วเสด็จขึ้นทรงพระราชยานมาประทับพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท แล้วเสด็จขึ้น

เวลาทุ่มเศษ เสด็จลงสมโภชเดือนพระเจ้าลูกเธอ พระราชทานนามว่า พระองค์เจ้าหญิงโกมลเสาวมาลย์

วัน ๖ฯ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำเศษ พระเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์ครึ่งยศ ทรงสร้อยจักรีบรมราชวงศ์ เสด็จออกประทับพระที่นั่งพุดตาน ภายใต้พระมหาเศวตฉัตร ในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เจ้าพนักงานประโคมแตรฝรั่งมโหระทึก ทหารเป่าแตรสรรเสริญพระบารมี ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว กรมวัง กรมมหาดไทยนำเจ้านายเมืองนครหลวงพระบางเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระยาศรีทูลเบิกนำพระบริรักษ์โยธีปลัดขวาเมืองพิไชย ผู้นำ ๑ เจ้ามหินทรเทพนิภาธร ๑ เจ้าศรีสุพรรณว่าที่ราชบุตร ๑ เจ้าปาน ๑ เจ้าศรีสนไชย ๑ เจ้าบวรพันธุ์ ๑ บุตรเจ้ามหินทรทั้งสามคน เจ้าสวมคำ บุตรเจ้าอุปราชคำบัว ๑ เจ้ายม บุตรเจ้าราชบุตรแก่น ๑ รวมเจ้านายเมืองหลวงพระบางเข้าเฝ้า ๗ คน จำนวนคนที่ลงมา เจ้านครหลวงพระบาง ๑ เจ้าศรีสุพรรณว่าที่ราชบุตร ๑ เจ้านายบุตรหลานชาย ๑๓ หญิง ๑๒ รวม ๒๗ ไพร่ชายหญิง ๕๐ รวม ๗๗ แล้วพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสปฏิสันถารมีเนื้อความดังต่อไป แล้วโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยามมหาสุราภรณ์ ม.ส.ม. ทรงสวมพระราชทาน แต่ไม่ได้พระราชทานดิโปลมา แล้วพระราชทานเครื่องยศอื่น ๆ แต่เจ้าพนักงานส่งให้

คือ มาลากำมะหยี่สีลูกหว้าเกี้ยวทองขอบทอง ๑ เสื้อทรง

ประพาสกำมะหยี่สีลูกหว้าขลิบทองคำ ๑ ดาบฝักสักหลาดแดงบั้งทอง ๑ หอกคอทองคู่ ๑ พานทองกลมเครื่องในพร้อม ๑ คนโททอง ๑ กระโถนทอง ๑ ประคำทองสาย ๑ ประคำโมราสาย ๑ เสื้อเข้มขาบปริวัติ ๑ เสื้อเข้มขาบดอกใหญ่ ๑ เสื้อญี่ปุ่นแพรจีนเจา ๑ ผ้าส่านวิลาศ ๑ แพรขาวหงอนไก่ ๑ แพรโล่ดอก ๑ ปูมเขมร ๑ ผ้าเกี้ยว ๑ ผ้าลายอย่าง ๑ อัตลัดดอกสะเทิน ๓ พับ อัตลัดดอกลาย ๒ พับ ผ้าขาว ๕๐ ศอกหลายพับ ผ้าลายกุศราชใหญ่เล็กหลายกุลี บั้สตูแดง ๓ พับ การที่พระราชทานเครื่องยศเจ้านครหลวงพระบางใหม่นี้ เพราะของเดิมสูญไป จึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานใหม่ และโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยารัตนบดินทร เบิกเงินพระราชทานเจ้านครหลวงพระบาง ๓๐ ชั่ง สำหรับซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคใช้สอยไปก่อน แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๗ ๖ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่าย ๒ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงรถพระที่นั่งพร้อมด้วยกระบวนนำตาม เสด็จพระราชดำเนินไปประทับวัดราชประดิษฐ์ที่ ๑ ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการแล้ว มหาดเล็กทูลรายงานพระสงฆ์จำพรรษา สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ๑ หม่อมเจ้าพระ ๑ ฐานานุกรม ๗ เปรียญ ๑ พระมหาดเล็ก ๑ อันดับเรียนคันถธุระ ๒ อันดับเล่าสวดมนต์ ๑๔ รวม ๒๗ รูป แล้วทรงถวายผ้าพระกฐิน พระสงฆ์กระทำอุปโลกนกรรม และมอบผ้าพระกฐิน ถวายสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ด้วย ญัตติทุติยกรรมจบแล้ว ทรงประเคนไตรบี่แก่หม่อมเจ้าพระ ฐานานุกรม เปรียญ

พระสงฆ์ครองผ้า เสร็จแล้วโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ถวายของแล้ว พระสงฆ์สวดถวายอนุโมทนา จบแล้ว เสด็จพระราชดำเนินจากวัดราชประดิษฐ์ไปประทับวัดบวรนิเวศที่ ๒ มีจำนวนพระสงฆ์จำพรรษา พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ๑ หม่อมเจ้าพระราชาคณะ ๑ ฐานานุกรม ๑๐ เปรียญ ๒ อันดับเรียนคันถธุระ ๗ อันดับเล่าสวดมนต์ ๑๕ รวมพระสงฆ์ ๓๘ รูป ทรงถวายกฐินแล้ว พระสงฆ์กระทำอุปโลกนกรรมและสวดญัตติทุติยกรรม ถวายพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ ถวายของ แล้วเสด็จพระราชดำเนินประทับพระราชทานพระกฐิน วัดบุญศิริมาตยารามที่ ๓ มีจำนวนพระสงฆ์จำพรรษา พระราชาคณะ ๑ หม่อมเจ้าพระ ๑ ฐานานุกรม ๑ เปรียญ ๑ พระมหาดเล็ก ๑ อันดับเรียนคันถธุระ ๖ อันดับเล่าสวดมนต์ ๙ รวมพระสงฆ์ ๒๒ รูป พระวินัยรักขิต ได้รับผ้าพระกฐิน โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากรถวายของ แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปประทับวัดมหาธาตุที่ ๔ ทรงจุดเทียนธูปเครื่องนมัสการทองน้อยในพระวิหารแล้ว เสด็จพระราชดำเนินประทับในพระอุโบสถ พระราชทานพระกฐิน จำนวนพระสงฆ์จำพรรษา พระราชาคณะ ๑ พระครู ๑ ฐานานุกรม ๖ เปรียญ ๘ พระพิธีธรรม ๔ อันดับเรียนคันถธุระ ๖๕ อันดับเรียนวิปัสสนาธุระ ๗๐ อันดับเล่าสวดมนต์ ๑๑๓ รวมพระสงฆ์ ๒๖๘ รูป พระญาณสมโพธิครองกฐิน แล้วกระทำอนุโมทนา โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าราช

วรวงศ์เธอ กรมขุนบดินทรไพศาลโสภณ ถวายของ เวลาบ่าย ๔ โมงครึ่ง เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ และพระเจ้าลูกเธอ ซึ่งเสด็จไปทรงเล่าเรียนประเทศยุโรป ๔ พระองค์ และข้าราชการซึ่งไปราชการเมืองยุโรป ได้กลับเข้ามาถึงกรุงสยามแล้ว พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้ากิติยากรณ์วรลักษณ์ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าประวิตรวัฒโนดม พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าจีระประวัติวรเดช หม่อมเจ้าเพิ่ม พระดรุณรักษา ขุนวิจิตรวรสาส์น นายสอาด เลฟเตแนนต์ กัปตัน เปลี่ยน มิสเตอวิลเลียม ครูพระเจ้าลูกเธอ นายชิด บุตรพระยาสมุทรบุรานุรักษ์ ซึ่งกลับมาจากยุโรป ได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทในวันมาถึงนั้นเอง

วัน ๑ ๗ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระราชยานลงยาราชาวดี พร้อมด้วยพนักงานนำตามเสด็จทุกตำแหน่ง เสด็จพระราชดำเนินไปประทับพระราชทานพระกฐินวัดพระเชตุพนเป็นที่ ๑ มีจำนวนพระสงฆ์จำพรรษา พระราชาคณะ ๔ พระครูฐานานุกรม ๒๔ เปรียญ ๕ พระพิธีธรรม ๔ พระอันดับเรียนคันถธุระ ๓๙ เรียนวิปัสสนาธุระ ๗๕ เล่าสวดมนต์ ๑๑๗ รวมพระสงฆ์ ๒๖๘ รูป ทรงจุดเทียนเครื่องทอง

ทิศ นมัสการพระพุทธปฏิมา และทรงจุดเทียนเครื่องทองน้อย เครื่อง ๕ นมัสการพระบรมอัฐิ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และทรงจุดเทียนเครื่องทองน้อย นมัสการพระอัฐิ พระเจ้าอัยกาเธอ กรมสมเด็จพระบ่รมานุชิตชิโนรส แล้วพระราชทานผ้าพระกฐิน พระสงฆ์อุปโลกน์สวดญัตติทุติยกรรม ถวายผ้าพระกฐินแก่พระพิมลธรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทอดผ้าไตรบี ๘ ไตร พระมงคลเทพมุนีกับพระครูฐานานุกรมในพระอัฐิ สดับปกรณ์พระอัฐิพระเจ้าอัยกาเธอ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส แล้วทรงประเคนไตรบี่แก่พระราชาคณะ พระครูฐานานุกรมเปรียญที่นอกจากสดับปกรณ์ มีเปรียญวัดสามจีนมาสมทบรับไตรบี่ ๑ รูป สามเณรเปรียญในวัดพระเชตุพนรับไตรบี่ ๑ รูป พระสงฆ์ครองผ้าแล้วกรานกฐินและอนุโมทนาเสร็จแล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวรศักดาพิศาล ถวายเครื่องบริขาร แล้วพระสงฆ์ถวายยถาสัพพีติโยและเกณิยานุโมทนาคาถากาลทานสุตคาถา ถวายอติเรกภวตุสัพพมังคลัง อนุโมทนาพระราชกุศลแล้ว เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยกระบวนหน้าหลัง ไปประทับพระราชทานพระกฐินวัดราชบุรณะที่ ๒ มีพระสงฆ์อยู่ในพระอาราม พระราชาคณะ ๒ ฐานานุกรม ๑๐ เปรียญ ๒ พระพิธีธรรม ๔ พระมหาดเล็ก ๓ พระอันดับเรียนคันถธุระ ๓๐ เรียนวิปัสสนาธุระ ๓๙ เล่าสวดมนต์ ๑๐๑ รวมพระสงฆ์ ๑๙๑ รูป พระธรรมไตรโลกาจารย์ครองผ้าพระกฐิน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานธูปเทียน ๘๐ เล่ม ให้พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าเกษมศรีศุภโยค ไปจุดบูชาพระอสีติมหาสาวกในพระวิหาร

ครั้นพระสงฆ์กรานกฐินอนุโมทนากฐินแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมขุนเจริญผลพูลสวัสดิ์ ถวายเครื่องบริขาร พระสงฆ์สวดอนุโมทนาพระราชกุศล จบแล้วเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนเช่นว่ามาแล้ว ไปประทับพระราชทานพระกฐินวัดราชบพิธ ที่ ๓ มีจำนวนพระสงฆ์อยู่ในอาวาสตลอดพรรษากาล หม่อมเจ้าพระราชาคณะ ๑ หม่อมเจ้าพระเปรียญ ๑ หม่อมเจ้าพระสามัญ ๑ ฐานานุกรม ๖ เปรียญ ๒ พระมหาดเล็ก ๓ พระอันดับเรียนคันถธุระ ๖ เล่าสวดมนต์ ๑๒ รวมพระสงฆ์ ๓๒ รูป หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ได้รับผ้ามหากฐิน มีหม่อมเจ้าสามเณรเปรียญ รับไตรบ๋องค์ ๑ สามเณรเปรียญรับไตรบ๋องค์ ๑ ครั้นพระสงค์ครองผ้าแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมงกุฎราชกุมาร ถวายของ พระสงฆ์สวดถวายอนุโมทนา แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปประทับวัดสุทัศน์เทพวรารามที่ ๔ เสด็จขึ้นบนพระวิหาร นมัสการพระศรีศากยมุนี แล้วเสด็จประทับพระราชทานพระกฐินในพระอุโบสถ มีจำนวนพระสงฆ์จำพรรษากาลถ้วนไตรมาส พระราชาคณะ ๑ ฐานานุกรม ๙ เปรียญ ๘ พระพิธีธรรม ๔ พระอันดับเรียนคันถธุระ ๔๖ เรียนวิปั๋สสนาธุระ ๔๕ เล่าสวดมนต์ ๙๗ รวม ๒๑๐ รูป พระธรรมวโรดมครองผ้าพระกฐิน มีสามเณรเปรียญรับไตรบี่รูป ๑ โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นศิริธัชสังกาศถวายบริขาร พระสงฆ์สวดอนุโมทนาแล้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับพระบรมมหาราชวัง เวลาย่ำค่ำเศษ ประทับพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เสด็จขึ้น

วัน ๒ ๆ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่าย ๒ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระราชยานไปประทับพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย เสด็จลงเรือพระที่นั่งเทวาธิวัตรพร้อมด้วยเรือกระบวนนำ คือเรือแซ กองมอญตีกรรเชียง เรือดั้ง เรือคู่ชักทหาร เรือพาย และเรือไชยสุพรรณหงส์ทรงผ้าไตรพระกฐิน เรือกราบกัญญา กรมอาสาหกเหล่านำกลองแขก เรือปลัดกรมพระตำรวจนำตามเวร เรือกรมมหาดไทยกรมพระกลาโหมประตูหน้า เรือกระบวนตามเสด็จพระราชดำเนิน เรือพระที่นั่งรองเพชรรัตนดาราราย และเรือกราบกัญญาผูกม่าน พระบรมวงศานุวงศ์ เรือกราบกัญญากรมพระตำรวจ กรมวัง กรมมหาดเล็ก และเรือข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเป็นอันมาก ประทับท่าฉนวนวัดอรุณราชวราราม พระราชทานพระกฐินเป็นวัดที่ ๑ มีพระสงฆ์จำพรรษา พระราชาคณะ ๒ ฐานานุกรม ๕ เปรียญ ๓ พระพิธีธรรม ๔ พระอันดับเรียนคันถธุระ ๒๐ เรียนวิปัสสนาธุระ ๒๐ เล่าสวดมนต์ ๔๓ รวมพระสงฆ์ ๙๗ รูป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนธูปเครื่องทองนิศ นมัสการพระพุทธปฏิมากร และเครื่องทองน้อยเครื่อง ๕ พระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า-นภาลัย แล้วพระราชทานพระกฐิน พระสากยมุติวงศ์ครองผ้าพระกฐิน โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์ถวายเครื่องบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาแล้ว เสด็จออกจากพระอุโบสถ ทรงจุดเทียนธูปเครื่องทองน้อย นมัสการพระพุทธรูป ฉลองพระองค์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แล้วเสด็จพระราช

ดำเนินลงเรือพระที่นั่งออกจากฉนวนวัดอรุณราชวราราม เลี้ยวเข้าคลองบางกอกใหญ่ ประทับวัดโมลีโลกยาราม พระราชทานพระกฐินเป็นที่ ๒ มีพระสงฆ์จำพรรษา พระราชาคณะ ๑ พระครู ๑ ฐานานุกรม ๔ เปรียญ ๑ พระอันดับเรียนคันถธุระ ๕ เรียนวิปัสสนาธุระ ๖ เล่าสวดมนต์ ๑๕ รวม ๓๓ รูป พระราชานุพัทธมุนีครองผ้าพระกฐิน โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ ถวายของเครื่องไทยธรรมแล้ว เสด็จพระราชดำเนินประทับวัดสังขจาย พระราชทานพระกฐินเป็นวัดที่ ๓ มีพระสงฆ์จำพรรษา พระราชาคณะ ๑ ฐานานุกรม ๓ พระอันดับเรียนคันถธุระ ๒ เรียนวิปัสสนาธุระ ๕ เล่าสวดมนต์ ๒๑ รวม ๓๒ รูป พระอริยศีลาจารย์ครองผ้าพระกฐิน โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพรหมวรานุรักษ์ถวายของ แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปประทับวัดราชสิทธาราม พระราชทานพระกฐินเป็นวัดที่ ๔ พระสงฆ์จำพรรษา พระราชาคณะ ๑ พระครู ๑ ฐานานุกรม ๔ เปรียญ ๑ พระพิธีธรรม ๔ พระมหาดเล็ก ๒ พระอันดับเรียนคันถธุระ ๑๔ เรียนวิปัสสนาธุระ ๒๖ เล่าสวดมนต์ ๓๕ รวม ๘๘ พระสังวรานุวงศ์เถระ ครองผ้าพระกฐิน โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ถวายของ แล้วเสด็จพระราชดำเนินจากพระอุโบสถ ประทับที่กุฏิไว้รูปสมเด็จพระสังฆราช ทรงจุดเทียนธูปเครื่องทองน้อย ทรงสักการะ แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปทรงจุดเทียนธูปนมัสการ พระศิราศนเจดีย์ และพระศิรีจุมพฏเจดีย์ แล้วเสด็จพระราชดำเนินลงเรือพระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนินกลับมาท่าราชวรดิษฐ์ เสด็จขึ้นเวลาย่ำค่ำเศษ

วัน ๓ ๆ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่าย ๒ โมง พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินลงเรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์ พร้อมด้วยกระบวนนำตามเหมือนเวลาวานนี้ เปลี่ยนแต่เรือพาลีล้างทวีป เรือสุครีพครองเมือง เป็นเรือคู่ชักออกจากท่าราชวรดิษฐ์ล่องน้ำไปเข้าคลองผดุงกรุงเกษม ประทับท่าฉนวนวัดเทพศิรินทราวาส พระราชทานพระกฐินเป็นที่ ๑ มีพระสงฆ์จำพรรษา พระราชาคณะ ๑ พระครู ๑ หม่อมเจ้าพระ ๑ ฐานานุกรม ๓ เปรียญ ๔ พระอันดับเรียนคันถธุระ ๑๕ เล่าสวดมนต์ ๒๐ รวม ๔๕ รูป พระอริยมุนี ได้รับผ้ามหากฐิน โปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงศ์ภูวนารถถวายของ แล้วเสด็จพระราชดำเนินประทับวัดโสมนัสวิหาร พระราชทานพระกฐินเป็นที่ ๒ พระสงฆ์จำพรรษา สมเด็จพระราชาคณะ ๑ พระราชาคณะ ๒ พระครูฐานานุกรม ๑๔ เปรียญ ๓ พระมหาดเล็ก ๒ พระอันดับเรียนคันถธุระ ๓๐ เล่าสวดมนต์ ๔๒ รวม ๙๔ รูป สมเด็จพระวันรัตปริยัติวิวัฒนวงศ์ ได้รับผ้ามหากฐิน มีหม่อมเจ้าสามเณรรับไตรปี ๑ สามเณรเปรียญรับไตรปี ๑ โปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าจันทรทัตจุธาธารถวายของ แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปประทับวัดพระนามบัญญัติ พระราชทานพระกฐินเป็นที่ ๓ พระสงฆ์จำพรรษา พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ๑ พระราชาคณะ ๑ พระครู ๑ พระครูฐานานุกรม ๙ เปรียญ ๒ พระอันดับเรียนคันถธุระ ๘ เล่าสวดมนต์ ๑๖ รวม ๓๘ รูป พระกิตติสารมุนีได้รับผ้าพระมหากฐิน มีสามเณรเปรียญรับไตรปี ๑ รูป กับแขกอินเดีย

ชื่อธรรมทาสโบรวะ ซึ่งแขกบาบูจันทรทาส ส่งเข้ามาศึกษาข้อปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ในสำนักพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณ-วโรรส ได้รับพระบรมราชานุญาตบวชเป็นสามเณรมาเฝ้า โปรดพระราชทานไตร ๑ ไตร โปรดเกล้าฯให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ถวายของ แล้วเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง เวลาย่ำค่ำแล้ว

วัน ๔ ๑๐ฯ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่าย ๒โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินลงเรือพระที่นั่งประจำทวีป พร้อมด้วยเรือกระบวนเหมือนวันก่อน เปลี่ยนแต่เรือศรีประภัศรไชยเป็นเรือผ้าไตรพระกฐิน เรือพระที่นั่งรองประพาสแสงจันทร์ เสด็จพระราชดำเนินไปเข้าคลองบางกอกใหญ่ ประทับวัดอินทาราม พระราชทานพระกฐินเป็นที่ ๑ พระสงฆ์จำพรรษา พระราชาคณะ ๑ ฐานานุกรม ๓ พระอันดับเรียนคันถธุระ ๕ เรียนวิปัสสนาธุระ ๑๒ เล่าสวดมนต์ ๖ รวม ๒๗ รูป พระวิเชียรธรรมคุณาธารครองผ้าพระกฐิน โปรดเกล้าฯให้พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าวรวรรณากร ถวายของ แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าไตรพระกฐิน ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ ไปทอดวัดนางนอง พระเจ้าน้องยาเธอกรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ไปทอดวัดหนัง แล้วเสด็จพระราชดำเนินจากวัดอินทาราม ไปประทับพระราชทานพระกฐิน วัดราชโอรส พระสงฆ์จำพรรษา พระราชาคณะ ๒ ฐานานุกรม ๕

พระอันดับเรียนคันถธุระ ๑๐ เรียนวิปัสสนาธุระ ๑๕ เล่าสวดมนต์ ๓๕ รวม ๖๗ รูป ทรงจุดเทียนธูปเครื่องทองน้อย เครื่อง ๕ นมัสการพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วพระราชทานพระกฐิน พระปรากรมมุนีครองผ้าพระกฐิน โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมขุนเจริญผลพูลสวัสดิ์ถวายของ แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปพระวิหารพระพุทธไสยาสน์ ทรงจุดเทียนธูปเครื่องทองน้อยนมัสการแล้ว เสด็จมาทรงจุดเทียนนมัสการที่ต้นพิกุลข้างพระอุโบสถ แล้วเสด็จกลับลงเรือพระที่นั่ง พร้อมด้วยกระบวนหน้าหลังทั้งปวงกลับมาประทับท่าราชวรดิษฐ์ เสด็จขึ้นจวนย่ำค่ำ

ในการพระกฐินครั้งนี้ พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการแต่งตัวเต็มยศ ในวัน ๑ฯ๑๒ ค่ำ และวัน ๒ฯ๑๒ ค่ำ สองวัน นอกนั้นแต่งตัวครึ่งยศ แต่กรมทหารและกรมตำรวจแต่งเต็มยศทุกวันตลอดการพระกฐิน รวมวันเสด็จพระราชดำเนินพระกฐินทางสถลมารคสองวัน ทางชลมารค ๓ วัน รวม ๕ วัน รวมพระอารามที่เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกฐิน คณะธรรมยุติกนิกาย ๗ พระอาราม คณะมหานิกาย ๑๐ พระอาราม รวม ๑๗ พระอาราม

วันนี้ เริ่มการพระราชกุศลที่หอนิเพธพิทยา ในการที่จะพระราชทานพระสุพรรณบัฏ ตั้งพระอัครชายาเธอ หม่อมเจ้าเสาวภาคย์นารีรัตน์เป็นพระองค์เจ้า และฉลองพระพุทธรูปรำพึง ประจำวันพระชนมพรรษาในพระอัครชายาเธอ และการทำบุญครบร้อยวัน ตั้งแต่วันที่พระอัครชายาเธอสิ้นพระชนม์มานั้นด้วย เจ้าพนักงานได้เชิญ

พระพุทธรูปที่จะฉลองและพระสุพรรณบัฏ ตั้งม้าหมู่ในหอนิเพธพิทยา เวลา ๒ ทุ่มเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกประทับที่นั้น พระสงฆ์ ๑๕ รูป มีกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เป็นประธาน สวดสาธยายพลสูตรสารานิยธรรมสูตร และมาติกา จบแล้วสดับปกรณ์ ผ้าไตรส่วนของหลวง ๑๐ ไตร ของเจ้าภาพ ๕ ไตร แล้วหม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ถวายเทศนาธรรมจักรกัปวัตนสูตร ฐานานุกรมวัดราชบพิธสวดจบแล้ว บรรพชิตญวนจึงสวดกงเต๊ก เสด็จขึ้น ๕ ทุ่ม

วัน ๕ ๆ ๑๑/๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกทรงประเคน พระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้ว พระยาศรีสุนทรโวหารอ่านคำประกาศ แล้วทรงติดแผ่นพระสุพรรณบัฏที่พระโกศ ประโคมแตรสังข์พิณพาทย์ กำหนดใช้พระนามว่า พระอัครชายาเธอพระองค์เจ้าเสาวภาคย์นารีรัตน์ แต่บัดนี้เป็นต้นไป แล้วพระสงฆ์อนุโมทนาสดับปกรณ์รายร้อย ของหลวง ๑๐๐ ของเจ้าภาพ ๑๐๐ และของพระบรมวงศานุวงศ์สดับปกรณ์ด้วยตามสมควร เสด็จขึ้นบ่ายโมง ๑ เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกมุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทอดพระเนตรบรรพชิตญวน จีน ทำพิธีกงเต๊กขึ้นสะพาน แล้วเสด็จหอนิเพธพิทยา มีสวดมนต์เหมือนเวลาวานนี้ สวดอนุตริยสูตร แล้วพระเทพโมลีถวายเทศนา ฐานานุกรมสวดอนัตตลักขณสูตร เสด็จขึ้น ๔ ทุ่มเศษ

วัน ๖ ๑๒ ๆ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกเธอ เสด็จออกปฏิบัติพระสงฆ์และสดับปกรณ์ที่หอนิเพธพิทยา เวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จออกมุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทอดพระเนตรบรรพชิตญวนขึ้นโต๊ะ ว่าน้ำวตามวิธีกงเต๊ก และทรงโปรยผลมะนาว เฟื้อง สลึง และฉลาก แล้วเสด็จหอนิเพธพิทยา สวดมนต์เหมือนวันก่อน สวดมัดกวิภังคสูตร แล้วพระศรีวิสุทธิวงศ์ถวายเทศนา ฐานานุกรมสวดอาทิตปริยายสูตร จบแล้ว เสด็จขึ้น ๒ ทุ่มเศษ

วัน ๗ ๑๓ ๆ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกเธอ เสด็จไปปฏิบัติพระสงฆ์และสดับปกรณ์ที่หอนิเพธพิทยา เป็นเสร็จการพระราชกุศลเท่านี้

วัน ๑ ๑๔ ๆ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วัน ๒ ๑๕ ๆ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วัน ๓ ๆ ๑ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วัน ๔ ๆ ๒ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วัน ๕ ๆ ๓ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วัน ๖ ๆ ๔ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วัน ๗ ๆ ๕ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วัน ๑ ๆ ๖ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วัน ๒ ๆ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๗

วัน ๓ ๆ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๘

วัน ๔ ๆ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๙

วัน ๕ ๆ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๐

ไม่มีอันใด

วัน ๖ ๆ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๑

วัน ๗ ๆ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๒

วัน ๑ ๆ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๓

วัน ๒ ๆ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๔

วัน ๓ ๆ ๑๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๕

๑
วัน ๔ ๆ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

๒
วัน ๕ ๆ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาจวนย่ำค่ำ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งพุดตานทองคำ ท้องพระโรงกลาง พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือน เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แล้วเจ้าพนักงานประโคมแตรฝรั่งมโหระทึก ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว กรมมหาดไทยนำเจ้ามหินทรเทพนิภาธร เจ้านครหลวงพระบาง และเจ้านายท้าวพระยาเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระยาศรีสิงหเทพ

กราบทูลนำ พระยาสุรศักดิ์มนตรี แม่ทัพ ๑ พระพลัษฎานุรักษ์ ปลัดทัพ ๑ กับข้าราชการกรมทหาร กัปตัน เลฟเตแนนต์ สัพเลฟเตแนนต์ เขด็จ รวม ๓๐ นาย กราบถวายบังคมลาขึ้นไปราชการเมืองนครหลวงพระบาง แล้วนำข้าหลวงที่จะเป็นกองแผนที่ มิสเตอร์ กอลิน ๑ ขุนสุนทรสาทิศลักษณ์ ๑ ช่างทำแผนที่ ๕ นาย รวม ๗ นาย กราบถวายบังคมลา แล้วนำหลวงสาตราธิกรณฤทธิ์ หลวงฤทธิพลไชย นายสันมหาดเล็ก กราบถวายบังคมลา กัปตัน เตน กุเบต์ เลฟเตแนนต์ นิกอลองคอมมิสชันเนอฝรั่งเศส ขึ้นไปราชการเมืองนครหลวงพระบางพร้อมด้วยกองทัพพระยาสุรศักดิ์มนตรี แล้วนำเจ้ามหินทรเทพนิภาธร เจ้านครหลวงพระบาง เจ้าศรีสุพรรณ ว่าที่เจ้าราชบุตร เจ้านาย พระยาลาวเมืองนครหลวงพระบาง เมืองหัวพันทั้ง ๖ กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง

พระยาพิพัฒนโกษานำพระไพรัชพากย์ภักดี หลวงคำณวนคัคณานต์ นายบันหารภูมิสถิตย์ ข้าหลวง ขุนปราบพลไชย ล่าม ๔ นาย กราบถวายบังคมลาไปด้วยกองทัพฝรั่งเศสทางเมืองตังเกี๋ย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานดาบให้พระยาสุรศักดิ์มนตรี และพระราชทานเสื้อผ้าเงินแก่ผู้ที่เป็นข้าหลวงและนายทัพนายกอง เจ้านายท้าวพระยาลาวทั่วกัน และโปรดเกล้าฯ พระราชทานรางวัลบำเหน็จความชอบแก่ข้าราชการที่ไปราชการทัพฝ่ายเหนือ ฝ่ายใต้ ครั้งก่อนนั้น กองฝ่ายใต้ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม แม่ทัพ เครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยาม ชั้นที่ ๑ มหาสุราภรณ์ พระอมรวิไสยสรเดช พระราชวรินทร์ จมื่นไชยาภรณ์ เครื่องราชอิสริยยศช้างเผือกสยาม ชั้นที่ ๓

นิภาภรณ์ หลวงพิทักษ์ยุทธภัณฑ์ หลวงมลโยธานุโยค ขุนกำแหงสงคราม เมืองอุทัยธานี ขุนเทพยากรณ์ พระชุมแสงสงคราม ขุนยกกระบัตรเมืองชุมแสง เครื่องราชอิสริยยศช้างเผือกสยาม ชั้นที่ ๔ ชื่อภูษณาภรณ์ หลวงนราธิกรฤทธิ์ นายพันดิปุดีแวดยุแตน นายพิมเลฟเตแนนต์ เลฟเตแนนต์ นายจร สัพเลฟเตแนนต์ นายหรัดพระวิเศษสุรฤทธิ์ เมืองบริคัณหนิคม พระชนชนะไชย หลวงวิสูตรโยธาบาล เครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยาม ชั้นที่ ๔ ภัทราภรณ์ ขุนสิทธิพรหมา เลฟเตแนนต์ นายอ่ำ สัพเลฟเตแนนต์ นายจร เลฟ-เตแนนต์ หม่อมราชวงศ์อรุณ เลฟเตแนนต์ นายพรต เลฟเตแนนต์ นายจิตร เครื่องราชอิสริยศมงกุฎสยาม ชั้นที่ ๕ วิจิตราภรณ์

กองทัพฝ่ายเหนือ พระยาสุรศักดิ์มนตรี เครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยาม ชั้นที่ ๒ จุลสุราภรณ์ พระพลัษฎานุรักษ์ เครื่องราชอิสริยยศช้างเผือกสยาม ชั้นที่ ๓ นิภาภรณ์

วัน ๖ ๓ฯ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาค่ำ เสด็จออกขุนนางในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท กรมมหาดไทย นำศุภอักษรพระเจ้าเชียงใหม่ว่า มีศุภอักษรขึ้นไปให้จัดกระดาษเพลาลงมาใช้การพระเมรุ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์นั้น จัดได้กระดาษ ๒๐,๐๐๐ เพลา ให้เจ้าแก้วบุตรพระเจ้านครเชียงใหม่คุมลงมา อีกฉบับหนึ่งว่า ได้ทำบุญเลี้ยงพระ ๑๐๘ รูป ถวายผ้าไตรทั่วกัน และมีการสมโภชเป็นการฉลองตราเครื่องราชอิสริยยศปฐมจุลจอมเกล้า แล้วขอถวายพระราชกุศล กับศุภอักษรเจ้านครลำพูนว่า ได้ท้าวพระยาคุมกระดาษ ๒๐,๐๐๐ เพลา

ลงมาส่งใช้ในการพระเมรุ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ตามศุภอักษรที่มีขึ้นไป

กรมท่านำใบบอกพระยาพิพิธพิไสยเมืองตราดว่า พระครูวิมลเมธาจารย์ วัดบุรินทรประดิษฐ์ ถึงมรณภาพ ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิงไปพระราชทานเพลิง โปรดเกล้าฯ ให้แจกเบี้ยหวัดงบ ๒ กรมพระตำรวจและกรมพระอาสาต่าง ๆ เวลาทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วัน ๗ ๕๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนาง พระวิจารณอาวุธ อ่านบอกหลวงจัตุรงค์วิไชย ข้าหลวงกรมพระกลาโหม พระยาศิริไอสวรรย์ ข้าหลวงกรมพระคลังมหาสมบัติ พระยาอมรินทรฦๅไชย ผู้ว่าราชการเมืองราชบุรีว่า โปรดเกล้าฯ ให้ชำระความ นายอากรสุราฟ้องพวกจีนอั้งยี่บ้านดอนกระเบื้อง บ้านห้วยลึก บ้านหนองหูช้าง บ้านเขาหลาว บ้านบางเคม ว่าต้มสุราเถื่อน และพวกจีนบ้านเขาหลาว ปล้นโรงจำหน่ายน้ำสุรานายอากร ยิงพวกนายอากรตายนั้น ได้แต่งข้าหลวงกรมการถือหมายไปเรียกจีนผู้น้อง จีนพวกนั้นขัดหมายไม่มา จึงได้แต่งให้พระแสนท้องฟ้า ปลัดกรมการคุมไพร่ขึ้นไปสืบจับ พวกจีนกลับยิงปืนต่อสู้ ครั้นกรมการจะยิงปืนสู้รบโดยแข็งแรง ก็ไม่รู้ว่าจีนในโรงจะมีมากน้อยเท่าใด ขอพระราชทานทหารสำหรับจับน้ำสุราช่วย (โปรดเกล้าฯ ให้ทหารช่วยข้าหลวงกรมการ)

โปรดเกล้าฯ ให้แจกเบี้ยหวัดงบ ๓ แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๑ ๕๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำ เสด็จออกขุนนาง กรมพระกลาโหมนำบอก พระ

วิชิตชาญณรงค์ เมืองปราณบุรี ว่าด้วยมีผู้ร้ายประมาณ ๖ คน ปล้นเรือนราษฎร เจ้าของเรือนยิง ลำบากอยู่คนหนึ่ง กรมการถาม รับเป็นสัตย์ ซัดเพื่อนอีก ๕ คน แล้วผู้ร้ายขาดใจตาย สืบจับได้ตัวอ้ายผู้ร้ายต้องซัด ๔ คนมาถาม รับเป็นสัตย์ ยังหนีอยู่อีกคนหนึ่ง ยังสืบต่อไป

กรมท่านำใบบอก จมื่นไชยาภรณ์ ข้าหลวงเมืองนนทบุรี ส่งแผงเกณฑ์ในการพระเมรุฉบับ ๑ โปรดเกล้า ฯ ให้แจกเบี้ยหวัด แล้วเสด็จขึ้น เวลาทุ่มเศษ

วัน ๒ ฯ ๖ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนาง กรมมหาดไทยนำใบบอก พระยาสุรเดช ปลัดข้าหลวงรักษาเมืองหนองคาย ถวายพระราชกุศลทำการเฉลิมพระชนมพรรษาที่เมืองหนองคาย

กรมพระกลาโหมนำใบบอก พระยาวิชิตภักดี เมืองไชยา ๕ ฉบับ ๆ หนึ่งว่า ข้าวซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้บรรทุกออกไปจำหน่ายให้ราษฎรเลี้ยงกันนั้น ราษฎรพากันมาซื้อและเอาของมาแลกสิ้นแล้ว ให้กรมการคุมเข้ามาส่ง อีกฉบับ ๑ ว่า มีตราให้พระสัจจาภิรมย์ออกไปทำทางโทรเลขนั้น เกณฑ์ไพร่ ๔๐๐ ตัดเสาทำทางแล้วเสร็จ แต่ยังไม่ได้เสามาไว้ ตามที่ราษฎรป่วยไข้มาก ขอพระราชทานงดไว้ก่อน อีกฉบับ ๑ ว่า ข้าวในเมืองไชยาไม่มีที่ซื้อ ราษฎรอดอยาก ได้ให้กรมการเข้ามาขอพระราชทานจัดซื้อไปจำหน่ายให้ราษฎร อีกฉบับ ๑ ว่า มีตราเกณฑ์เครื่องพระเมรุสมเด็จพระเจ้าลูกเธอนั้น ให้กรมการคุมเข้ามาส่งตามรายเกณฑ์ อีกฉบับ ๑ ว่า มีตรากรมเกษตราธิการ ให้เดินประเมินเก็บ

เงินค่านา จำนวนปีวอก ฉศก ได้แต่งให้หลวงราชานุกิจ ผู้ช่วยเดินนา มีกรมการกำกับ เก็บได้เงิน ๑๐๐ ชั่ง พระยาวิชิตภักดีส่งเข้ามาแล้ว ภายหลังหลวงราชานุกิจเก็บเงินได้อีก แล้วลงเรือพาบุตรภรรยาหนีไป ได้เอาตัวคนที่ทำด้วยกันจำตรวนไว้สอบบัญชีไว้ โปรดเกล้าฯ ให้แจกเบี้ยหวัดต่อไป แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๓ ๗ ฯ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนาง กรมพระกลาโหมนำบอกพระสุรินทรามาตย์ มีตราโปรดให้ไปสืบชำระข้อความที่พระอินทรวิไชย ตนกูมหมัดผิดใจกับพระยาสตูล พร้อมกับพระยาฤทธิสงครามเมืองไทร พระยาสุรพลพิพิธนั้นได้ไปถึงเมืองไทรบุรี พระยาไทร พระยาสุพล แจ้งความว่า พระยาอภัยนุราชชาติรายาภักดี เมืองสตูล ป่วยเป็นไข้พิษ แต่ ณ วัน ๔ ๕ ฯ ๑๑ ค่ำ จนวัน ๖ ฯ ๕ ๑๑ ค่ำ เวลา ๗ ทุ่ม ถึงอนิจกรรม พระสุรินทรามาตย์จะไปสืบราชการเมืองสตูล ได้ความประการใดจะบอกมา โปรดเกล้าฯ ให้แจกเบี้ยหวัด แล้วเสด็จขึ้น

เวลาทุ่ม ๑ กับ ๕๐ นาที สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าตรีเพ็ชรรุตมธำรง ซึ่งประชวรพระโรคทางพระเสมหะพิการ และกองซางมาช้านาน ได้เสด็จไปอยู่ที่วังพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณนั้น สิ้นพระชนม์ พระชันษาตามจันทรมาส ๕ ปี ๑๐ เดือน ๒ วัน ตามสุริยคติกาล ๕ ปี ๙ เดือน ๑๔ วัน เป็นพระโอรสที่ ๓๙ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นพระราชโอรสที่ ๓ ของพระนางเจ้าพระราชเทวี

วัน ๔ ฯ ๘ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า เจ้าพนักงานเตรียมการที่จะได้สรงน้ำพระศพ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าตรีเพ็ชรรุตมธำรง เสร็จ เวลาเช้า ๕ โมงเศษ โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จไปสรงน้ำพระศพ พระบรมวงศานุวงศ์พร้อมกันสรงน้ำพระศพ แล้วเจ้าพนักงานทรงเครื่องพระศพ เชิญลงลองใน แล้วเชิญขึ้นตั้งแว่นฟ้า พระราชทานพระโกศมณฑปน้อยประกับนอก แวดล้อมด้วยเครื่องสูงตามเกียรติยศ แล้วสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ทรงทอดผ้าไตร ๖๐ ผ้าขาวพับ ๑๐๐ พระสงฆ์สดับปกรณ์ตามธรรมเนียม มีพระสงฆ์สวดพระอภิธรรม แตรสังข์กลองชนะประโคมทั้งกลางวันกลางคืน กว่าจะได้พระราชทานเพลิง

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประพาสพระราชอุทยานสราญรมย์ จนเวลาค่ำ

วัน ๕ ฯ ๙ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้ไม่มีอะไร ไม่ได้เสด็จออก

วัน ๖ ฯ ๑๐ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้ไม่ได้เสด็จออก เว้น

วัน ๗ ฯ ๑๑ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนา อ่านบอกพระกำพุชภักดี เมืองศรีโสภณ ว่านายส้มถือหนังสือหม่อมราชวงศ์สนั่น

หมายหลวงเทพธานี นายกอง ว่าให้ส่งตัวอำแดงสุกลูกหนี้เงิน ๕/-/ พระกำพุช ให้นายส้มส่งสารกรมธรรม์มาตรวจก่อน นายส้มไม่ยอม จะเอาตัวอำแดงสุกไปให้หม่อมราชวงศ์สนั่นชำระเอง แล้วบังอาจฉุด ตัวอำแดงสุกต่อหน้าพระกำพุชและกรมการ จึ่งให้เอาตัวนายส้ม จำตรวนไว้ ครั้นเวลาค่ำ หม่อมราชวงศ์สนั่นกับนายด้วง นายเบี้ยง นายฤๅย คุมพวก ๑๐ คน ถือศัสตราวุธมาล้อมตะราง จะให้ไขกุญแจเอา คนโทษ หลวงจ่าเมืองว่าเป็นกลางคืน หม่อมราชวงศ์สนั่นเข้าพ้น ประตูแล้วหนีไป ครั้นรุ่งเช้า ได้มีหมายถึงหลวงเทพธานีให้ส่งพวก หม่อมราชวงศ์สนั่น หลวงเทพธานีไม่ส่ง ฉบับ ๑ ใบบอกพระยาอุไทย มนตรี เมืองปราจีนบุรี ว่าขุนนครบาล กรมการ ขอที่เขตพระอุโบสถ วัดเลียบ กว้าง ๖ วา ๒ ศอก ยาว ๙ วา ๒ ศอก เป็นที่วิสุงคามสีมา

พระวิจารณอาวุธอ่านบอกพระยาศิริธรรมบริรักษ์ ปลัด พระ ภักดีธำรงฤทธิ์ เมืองนครศรีธรรมราชว่า จัดได้ต้นไม้ทอง ๖ ต้น เงิน ๖ ต้น หนักต้นละบาท เครื่องราชบรรณาการจำนวนปีกุน นพศก ๒๐ เทียนพนม ๑๐๐๐ เล่ม ผ้าขาว ๕๐ ศอก ๒๐ พับ เสื่อลวด ๑๕ ลวด ให้ กรมการคุมเข้ามาส่ง ฉบับ ๑ พระยาพิพัฒน์โกษา อ่านบอกพระยา วิชยาธิบดีเมืองจันทบุรี ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่า ขอพระราชทานที่เขต พระอุโบสถวัดบ้านคานรูด เมืองจันทบุรี ยาว ๙ วา กว้าง ๗ วา เป็น ที่วิสุงคามสีมา อีกฉบับ ๑ ว่า พระครูรัตนสังขกิจบุรพา ขอพระราช ทานที่เขตพระอุโบสถวัดอารัญอาราม เมืองขลุง โดยยาว ๑๒ วา กว้าง ๘ วา เป็นที่วิสุงคามสีมา

โปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตร หลวงวิจารณ์คาวี เป็น

หลวงภักดีรณชิต กรมมหาดไทยฝ่ายพระราชวังบวร นา ๔๐๐ หลวงพินิจอักษร เสมียนตรา เป็นหลวงอนุรักษภักดี มหาดไทยฝ่ายพระราชวังบวร นา ๔๐๐ ขุนชำนาญพหล เป็นหลวงนราโยธี เจ้ากรมเรือกระโห้ ฝ่ายพระราชวังบวร นา ๔๐๐ ขุนพินิจภักดี เป็นหลวงรวดเร็วจักร ปลัดกรมเรือดั้งขวา ฝ่ายพระราชวังบวร นา ๓๐๐ ขุนพินิจบันจงเป็นขุนชำนาญภูสิตร ปลัดกรมช่างสนะ ฝ่ายพระราชวังบวร นา ๓๐๐ หมื่นวัฒนกิจ เป็นขุนชำนาญพหล ปลัดกรมเรือกระโห้ ฝ่ายพระราชวังบวร นา ๒๐๐ อุปฮาดเมืองโพนพิไสย เป็นพระพิไสยสุรเดชเจ้าเมืองโพนพิไสย หลวงมหาดไทยกรมการ เป็นพระปราจิณบุรีปลัดเมืองปราจีนบุรี นา ๖๐๐ หลวงนากรมการ เป็นหลวงภักดีราชกิจยกกระบัตรเมืองปราจีนบุรี นา ๕๐๐ หลวงวังกรมการ เป็นหลวงอุไทยทิศพิทักษ์ ผู้ช่วยเมืองปราจีนบุรี นา ๕๐๐ โปรดให้แจกเบี้ยหวัดแล้วเสด็จขึ้น เวลา ๒ ทุ่มเศษ

วัน ๑ ๑๒ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า พระสงฆ์ราชาคณะ ฐานานุกรม ๑๕ รูป รับพระราชทานฉันที่หอธรรมสังเวช ในวันคล้ายกับวันประสูติ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ เวลาทุ่มเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับหอธรรมสังเวช ทรงจุดเทียนนมัสการ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร พระราชาคณะ ฐานานุกรมที่รับพระราชทานฉันสวดพระพุทธมนต์แล้ว พระเทพโมลี ถวายเทศนากัณฑ์หลวงกัณฑ์ ๑ หม่อมเจ้าพระสถาพรพิริยพรต ถวายเทศนากัณฑ์ ๑ เวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๒ ๆ๑๓ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนาง กรมมหาดไทยนำใบบอกพระยากำแพงเพชร ส่งเงินแทนส่วยไม้ขอนสักเมืองกำแพงเพชร ๑๗/๙ ได้จ่ายให้หม่อมเทวาธิราชเงิน ๘/๗ รวม ๒ ราย ๕/๑๗ ฉบับ ๑ กับใบบอกพระยาพิสุทธิธรรมธาดา ขอพระราชทานที่เขตพระอุโบสถวัดพานอิฐ กว้าง ๕ วา ยาว ๗ วา เป็นที่เขตวิสุงคามสีมา

วันนี้ พระสัจจาข้าหลวงที่ไปทำการโทรเลข กลับเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท โปรดเกล้า ฯ ให้แจกเบี้ยหวัดมหาดเล็กทั้ง ๔ เวร แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๓ ๆ๑๔ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่าย ๕ โมง พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับพระที่นั่งจักรีองค์ตะวันออก กรมหลวงเทวะวงศ์ ฯ เจ้าพนักงานกรมท่า กรมวัง นำมิสเตอร์ เยกป ตีไชลด์ ราชทูตอเมริกัน เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายอักษรสาส์น ท่านเปรสิเดน เมืองอเมริกา ตอบพระราชสาส์นที่ถอนกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ ราชทูต กลับเข้ามารับราชการ ณ กรุงเทพ ฯ

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนาง พระยานรินทรราชเสนา อ่านบอกพระยาวิชิตภักดี เมืองไชยา ส่งน้ำรักกองส่วยฝ่ายพระราชวังบวรน้ำรัก ๖๗ หม้อ เป็นรัก ๓๔๕ ทะนาน แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้แจกเบี้ยหวัดพระบรมวงศานุวงศ์ แล้วเสด็จขึ้น

๑๕
วัน ๔ ฯ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

ไม่ได้เสด็จออก เวลาค่ำ เสด็จประพาสสวนสราญรมย์ จน เวลา ๕ ทุ่มเศษ

วัน ๕ฯ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑

เวลาย่ำค่ำ เสด็จออกขุนนาง กรมมหาดไทย อ่านบอกพระโบราณบุรานุรักษ์ พระพิทักษเทพธานี ว่าด้วยผู้ร้ายฆ่าลูกค้าเรือตาย เอาเรือไป ยังสืบเสาะติดตามอยู่

พระวิจารณอาวุธ อ่านบอกพระยาประสิทธิสงคราม เมืองกาญจนบุรีว่า ได้เกณฑ์ไพร่ ๑๐๐ คนขึ้นไปตัดเสาพระเมรุ ไพร่นายป่วยเป็นไข้จับ ๗๙ คน ถึงแก่กรรม ๑๑ คน ยังคงป่วย ๖๘ คน

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตร ๖ นาย หลวงไกรนารายณ์ เป็นพระยาพิไชยสงคราม เจ้ากรมอาสารองขวา นา ๕๐๐๐ จมื่นประธานมณเฑียร เป็นพระยาวิชิตณรงค์ เจ้ากรมเขนทองซ้าย นา ๕๐๐๐ สมิงพัดตะบะ ปลัดกรม เป็นพระยาเกียรติ เจ้ากรมดั้งทองซ้าย นา ๑๖๐๐ สมิงจอมปราสาท เป็นสมิงพัดตะบะ ปลัดกรมดั้งทองขวา นา ๘๐๐ ขุนธนศักดิ์ ฝ่ายพระราชวังบวร เป็นหลวงสุรรณชิต กรมพระกลาโหม ฝ่ายพระราชวังบวร นา ๔๐๐ ขุนพิพากษามรกฎ เป็นหลวงไกรธามาตย์ ปลัดทูลฉลอง กรมพระกลาโหมฝ่ายเหนือ ฝ่ายพระราชวังบวร นา ๔๐๐ แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๖ ฯ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
   ๒

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนาง กรมมหาดไทยนำบอกพระพิเรนทรเทพ ข้าหลวงเมืองนครราชสีมา ๔ ฉบับ ๆ หนึ่ง ว่าด้วยมีตราขึ้นไปว่า จะให้ข้าหลวงกรมโทรเลขไปตรวจสายโทรเลขนั้น ได้เกณฑ์ช้าง ๒ ช้าง โคต่าง ๑๐ คน ๒๐ ลงมารับทางเมืองกบินทร์บุรี แล้วคนที่คุมช้างกลับขึ้นไปแจ้งความว่า ข้าหลวงป่วยกลับกรุงเทพฯ แล้ว อีกฉบับ ๑ ถวายพระราชกุศลทำบุญวันเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระนางเจ้า บรมราชเทวี ฉบับ ๑ ว่า ฝนตกประปรายมาตลอดเดือน ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ปีกุน นพศก ราษฎรพากันทดน้ำลำห้วยขึ้นมาทำนา ๕ ส่วน ยังไม่ได้ทำ ๔ ส่วน ข้าวในนาไม่งาม ฉบับ ๑ ว่า ช้างเกวียนโคต่างเมืองชนบท เมืองขอนแก่น เมืองหนองคาย ซึ่งมาส่งกองทัพกรมหมื่นประจักษ์กลับขึ้นไป พระพิเรนทรเทพขอแรงบรรทุกเครื่องโทรเลขขึ้นไปตามระยะบ้านเมือง ช้างเกวียนเมืองชนบท เมืองขอนแก่นหลบหนีไป มีผู้ร้ายปล้นฆ่าคนเมืองขอนแก่นตาย ๒ ป่วย ๒ เอาช้างไปได้ ๓ ช้าง โค ๑๓ โค ช้างเมืองหนองคาย ๕ ช้าง สืบผู้ร้ายยังหาได้ไม่ (โปรดเกล้า ฯ ให้มีตราไปให้สืบชำระให้ได้ เพราะมารับราชการทัพ)

กรมพระกลาโหมนำใบบอกพระยาอมรินทรฦๅไชย เมืองราชบุรีว่า มีผู้ร้ายปล้นเรือนหลวงสงครามคชฤทธิ์ไปราย ๑ สืบได้ความว่า อ้ายอ่อน อ้ายอ้น อ้ายเปลี่ยน เป็นคนจน แต่มีเงินเล่นโปผิดประหลาด จึงให้ไปจับตัวมาชำระ รับเป็นสัตย์ ส่งของกลางได้เงิน $\frac{\overset{๑๒}{๙/๑}}{/}$ กับเครื่อง

เงินทองอีก เจ้าของทรัพย์จำของได้ ภายหลังอำแดงขำ นายผึ่งมาฟ้องอีกว่า มีผู้ร้ายปล้นเก็บเอาทรัพย์ไป จึ่งชำระถาม อ้าย ๔ คนรับซัดเพื่อนอีก ๗ คน ได้ตัวแล้ว ๓ คน ยังสืบจับต่อไป

กรมมหาดไทยนำพระพิไสยสรเดช เจ้าเมืองโพนพิไสย กราบถวายบังคมลาไปรักษาบ้านเมือง พระราชทานเสื้อผ้า ถาดหมาก คนโทกะไหล่เป็นเครื่องยศ แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๗ ฯ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๓

เวลาทุ่มเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับหอธรรมสังเวช บำเพ็ญพระราชกุศล ในการบรรจบ ๑๐๐ วัน นับแต่วันสิ้นพระชนม์สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพาหุรัดมณีมัยมา พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ ๑๕ รูป สวดจบแล้วทรงทอดผ้าไตร ของหลวง ๑๐ ของเจ้าภาพ ๕ แล้วทรงทอดจีวรเสื้อกางเกงที่สมมติว่าไตรญวน ผ้าบ้างแพรบ้าง แล้วบรรพชิตฝ่ายญวนที่มาทำพิธีกงเต๊ก สดับปกรณ์ มียศเป็นพระครู และปลัด รองปลัดได้เครื่องแพร ที่เป็นอนุจรได้เครื่องผ้า แล้วสวดกงเต๊กตามธรรมเนียม

แล้วกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส นำพระสงฆ์มาแต่ลังกาเข้าเฝ้า ๓ รูป คือ พระสุมะนะติสเถระ พรรษา ๒๕ อยู่วัดประมะธัมมเจติยาราม ในบ้านชื่อรัตนมาลาปรมะธัมมะเจติยคาม นอกเมืองโกลัมพ์บรู คณะอุบาฬีวงศ์ ถวายพระบรมธาตุบรรจุพระเจดีย์ชุบทองคำ ๑ พระธัมมะธะระ พรรษา ๑๓ ชาวเมืองสงขลา ออกไปเมืองลังกาถวายรูปจำลองพระเขี้ยวแก้วทำด้วยแก้ว กับเจดีย์สำหรับบรรจุ ๑ รูป โพธิ์ ๑ รูป

มณฑปทรงพระเขี้ยวแก้ว ๑ พระธัมมานันท พรรษา ๓ วัดปรมานันท วิหารกาล ถวายพระบรมธาตุบรรจุพระเจดีย์ทองคำ ตั้งบนหลังช้างไม้ดำ ๑ พระเจ้าอยู่หัวดำรัสพระราชปฏิสันถารโดยควร แล้วทรงถวายไตรองค์ละไตร แล้วกลับไป

กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ถวายเทศนาธรรมจักรกัปวัตนสูตร มีฐานานุกรมสวดธรรมจักรกัปวัตนสูตร ๔ รูป มีเทศน์สวดตามธรรมเนียม จบแล้วเสด็จขึ้น

ค่ำวันนี้ มีดอกไม้เพลิงเป็นการฉลองพระพุทธรูปประจำวันพระชนมพรรษา สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพาหุรัดมณีมัย

วัน ๑ ๆ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๔

เวลาเช้า เลี้ยงพระที่สวดมนต์เมื่อคืนนี้ที่หอธรรมสังเวช มีการสดับปกรณ์และเทศนาตามธรรมเนียม

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกประทับมุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท บรรพชิตฝ่ายญวนทำพิธีกงเต๊กข้ามสะพาน โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เสด็จข้ามสะพาน ทรงโปรยเงินตามธรรมเนียมญวน แล้วเสด็จไปทอดพระเนตรโรงกระจาดญวน การที่มีพิธีกงเต๊กทิ้งกระจาดและข้ามสะพานนี้ เพื่อจะให้เป็นการเอิกเกริกในงานนี้

เวลา ๒ ทุ่ม เสด็จออกหอธรรมสังเวช มีการสวดมนต์เหมือนเวลาวานนี้ และมีสวดกงเต๊กและเทศนา พระธรรมไตรโลกเทศนาอนันตลักขณะ เวลายามเศษเสด็จขึ้น มีดอกไม้เพลิงด้วย มีสวดมนต์

หล่อพระที่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์

วัน ๒ ฯ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๕

เวลาเช้า เลี้ยงพระที่หอธรรมสังเวช และสดับปกรณ์ มีเทศนาเหมือนกับวันวานนี้

เวลาเช้า เสด็จออกหล่อพระพุทธรูปมีอาการยืนอุ้มบาตร ของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าตรีเพ็ชรรุตมธำรง เลี้ยงพระด้วย

เวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จออกประทับมุขเด็จ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท บรรพชิตฝ่ายญวนทำพิธีสวดทิ้งกระจาดตามธรรมเนียมจนเวลาทุ่มเศษ ทรงโปรยผลกัลปพฤกษ์ ผลฉลาก ซึ่งจะทิ้งกระจาดบรรพชิตฝ่ายญวนเผาเครื่องกระดาษ แล้วเสด็จขึ้น เสด็จออกประทับหอธรรมสังเวช ทรงจุดเทียนนมัสการ พระสงฆ์สวดมนต์ ๑๕ รูป แล้วมีเทศนากัณฑ์ ๑ พระโพธิวงศาจารย์ ถวายเทศนาอหิตปริยายสูตร มีฐานานุกรม ๔ รูป สวดเวลา ๔ ทุ่มเศษ

วัน ๓ ฯ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๖

เวลาเช้า พระสงฆ์ที่สวดมนต์เมื่อคืนนี้รับพระราชทานฉัน และมีเทศนาสดับปกรณ์ตามเช่นวันก่อน

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนาง กรมพระกลาโหมนำใบบอกพระสุรินทรามาตย์ หลวงอำนาจสุรเสนี ข้าหลวง ว่าไปถึงเมืองสตูลตรวจราชการทราบว่า ตั้งแต่พระยาอภัยนุราชชาติรายาภักดี เมืองสตูล ถึงอนิจกรรมแล้ว พระบักษาวาสวารินทร์ พระวิไสยสิทธิ

สงคราม ญาติพี่น้องปรองดองกันปรึกษาจัดการไปเรียบร้อย ไม่มีเหตุการณ์อันใด ที่ตำบล มริเกด ลูง } โจรผู้ร้ายก็เรียบร้อย พระอินทรวิไชยตนกูมหมัด แจ้งความว่า พระยาสตูลเคยให้เงินเดือน ๆ ละ ๕๐ จะขอให้คงได้ พระปักษาวาสวารนินทร์ ก็รับจะให้ราชการเรียบร้อยดี พระสุรินทรามาตย์จึงไปเมืองภูเก็ตต่อไป

โปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตรข้าราชการ ๓ นาย พระพินิจโลหการ เป็นพระยารัตนสมบัติ จางวางช่างทอง นา ๑๐๐๐ หลวงนราธิกรณ์ฤทธิ์ เป็นพระอนุรักษโยธา เจ้ากรมทวนทอง นา ๑๖๐๐ นายพุ่ม สารวัด เป็นขุนนัฏกานุรักษ์ ผู้กำกับกองทหารกระบี่ นา ๕๐๐ แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๔ ฯ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๗

ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

วัน ๕ ฯ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๘

วันนี้ เสด็จออกขุนนาง เวลาค่ำ มีการสวดมนต์ที่ตำหนักกรมสมเด็จพระสุดารัตนราชประยูร ในการเฉลิมพระชันษา พระสงฆ์ ๗๐ รูป พระเจ้าอยู่หัวเสด็จลง พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการประชุมพร้อมกันที่นั่น

มีสวดมนต์หล่อพระที่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ เวลาเช้า เลี้ยงขนมเบื้องที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

วัน ๖ ฯ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๙

เวลาเช้า เสด็จออกทรงเลี้ยงพระสงฆ์ที่สวดพระพุทธมนต์ แล้วทรงเททองหล่อพระพุทธรูป ซึ่งทรงพระราชอุทิศ พระราชทานส่วนพระราชกุศลแก่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าวิจิตรจิรประภา และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ และพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคย์นารีรัตน์ แล้วเสด็จขึ้น ไม่ได้ออกขุนนาง

วัน ๗ ฯ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๐

เวลาย่ำค่ำ เสด็จออกขุนนาง กรมมหาดไทยอ่านบอกพระเจริญราชเดช เมืองมหาสารคาม ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งส่งเงินแทนผลเร่วส่วยจำนวนปีจอ อัฐศก เมืองมหาสารคาม ๖๐—/—/ เมืองโกสุมพิไสย ๓—/—/ รวม ๖๓—/—/ คิดแทนเร่วหนัก —/๒๕๒—/ กับว่าราษฎรทำนาได้ข้าวน้อย เก็บข้าวค่านาขึ้นฉางไว้ ข้าวเปลือก ๒๐๐๐ ถัง ข้าวสาร ๑๐๐๐ ถัง กับบวชพระภิกษุ ๓๐ ทอดกฐิน ๑๐ พระอาราม ขอถวายพระราชกุศล อีกฉบับ ๑ ว่า ตำแหน่งราชวงศ์ขาดว่างอยู่ ขอพระราชทานราชบุตรเป็นราชวงศ์ พระศรีวรราช เป็นราชบุตร รับราชการ (กรมมหาดไทยนำราชบุตร ท้าวพระศรีวรราช เฝ้าถวายผ้าพื้น)

กรมมหาดไทยนำพระปราจิณบุรี ปลัด หลวงภักดีราชกิจ ยกกระบัตร หลวงอุไทยทิศพิทักษ์ ผู้ช่วยเมืองปราจีนบุรี กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง พระราชทานเสื่อผ้า ถาดหมาก คนโทกะไหล่เป็นเครื่องยศ หลวงภักดีราชกิจ ยกกระบัตร เสื่อผ้า ถาดหมาก

คนโทเงินเป็นเครื่องยศ หลวงอุไทยทิศพิทักษ์ เสื้อผ้า

แล้วโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยยศ ทุติยจุลจอมเกล้า พานทองคำ คนโททอง กระโถนทอง แก่พระยาเกษตรรักษา (นิน) เป็นเกียรติยศ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟีศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๑ ฯ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๑

วันนี้ ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง พระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระราชเทวี ประชวรพระครรภ์

วัน ๒ ฯ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๒

ไม่เสด็จออกเหมือนกัน

วัน ๓ ฯ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๓

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระนางเจ้า พระราชเทวี ประสูติ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพระราชบุตรี สิ้นพระชนม์ก่อนเวลาประสูติ เวลาค่ำ เชิญพระศพลงหีบเล็ก ขึ้นวอช่อฟ้าเล็ก ออกประตูริมวัดพระเชตุพน มีเครื่องสูงกลองชนะแห่ไปวัดราชบพิธ เชิญลงฝังที่ซุ้มพระเจดีย์

เจ้าจอมมารดาอ่อนก็ตกโลหิตครรภ์ ๓ เดือน ตกในวันนี้เหมือนกัน

วัน ๔ ฯ ๑ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๔

ไม่ได้เสด็จออก

วัน ๕ ๑ฯ ๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

ไม่ได้เสด็จออก

วัน ๖ ๒ฯ ๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

ไม่เสด็จออก

วัน ๗ ๓ฯ ๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนาง กรมมหาดไทยอ่านบอกพระยาพิสุทธิธรรมธาดา เมืองลพบุรี ว่าเร่งได้เงินแทนทองคำส่วยค้างเก่า ได้เงิน ๑๐ ๖/๒/ แทนทองคำ ๑๕/๓/ คิด ๑๔ หนัก ให้นายกองคุมลงมาส่ง กับใบบอกพระเทพสงคราม ปลัดเมืองวิเชียรบุรี ถวายพระราชกุศลเผาศพ พระยาประเสริฐสงคราม เจ้าเมือง ฉบับ ๑ กับใบบอกเพี้ยเมืองจัน ท้าวเพี้ย เมืองกาฬสินธุ์ ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่า ท้าวเพี้ยกินรี ผู้ว่าที่พระธิเบศรวงศา เมืองกุสินนราย ส่งเงินแทนผลเร่วส่วย จำนวนปีวอก ฉศก ปีระกา สัปตศก ปีจอ ฉศก จำนวนละ ๒ ๘/๒/ รวม ๗ ๕/๒/ คิดแทนเร่วหนัก /๒๙/๕ ท้าวกินรีคุมลงมาส่ง อีกฉบับ ๑ ว่า ท้าวกินรีว่าที่พระธิเบศรวงศามาช้านานแล้ว ขอรับพระราชทานเป็นที่พระธิเบศรวงศา รับราชการต่อไป

กรมมหาดไทยนำพระเทพสงคราม ปลัดเมืองวิเชียร เฝ้าถวายขี้ผึ้งหาบ ๑ หลวงประชาบาล เมืองบาดาล เฝ้าถวายยาเพชรบูรณ์ ๒๐ ห่อ ท้าวกินรี เมืองกุสินนราย ถวายขี้ผึ้ง /๕๐ วันนั้น พระยา

ธรรมสารนิติ กราบถวายบังคมลาทำพิธีตรียัมปวาย แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ

วัน ๑๕ ๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร อ่านประกาศกระแสพระราชดำริ ที่ทรงพระราชดำริว่า เจ้าฟ้าอิศราพงศ์ เป็นพระโอรสกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ เป็นพระเจ้าลูกเธอในปฐมรัชกาล ส่วนพระองค์เจ้าดารา ซึ่งเป็นพระมารดา เจ้าฟ้าอิศราพงศ์ ก็เป็นแต่พระโอรสกรมพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาท นับเป็นพระเจ้าหลานเธอปฐมรัชกาล เจ้าฟ้าอิศราพงศ์ ก็เป็นพระโอรสของพระเจ้าหลานเธอ หาใช่พระเจ้าหลานเธอทั้งฝ่ายพระบิดา พระมารดา ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ทรงพระกรุณาโปรดยกขึ้นเป็นเจ้าฟ้า ครั้งนี้ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องนางเธอ กรมขุนขัติยกัลยา ซึ่งสิ้นพระชนม์แล้ว และพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ พระมารดาเป็นพระนัดดาในรัชกาลที่ ๓ และพระเจ้าน้องยาเธอ ๒ พระองค์นี้ เป็นพระราชธิดา พระราชโอรส พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ ฝ่ายพระมารดาพระเจ้าน้อง {นาง / ยา} เธอนี้ ก็ร่วมพระชนกกับกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ นับเป็นพระเจ้าน้อง {นาง / ยา} เธออันสนิท และกรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ก็ประกอบด้วยพระสติปัญญา อุตสาหะซื่อตรง สมควรจะยกย่องพระเกียรติยศให้เต็มตาม

แบบมาแต่ก่อน จึงโปรดเกล้า ฯ ให้สถาปนาพระเจ้าน้อง นาง/ยา } เธอ ๒ พระองค์นี้ ขึ้นเป็นพระเจ้าน้อง นาง/ยา } เธอ เจ้าฟ้า ใช้คำนำหน้าพระนามว่า พระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนขัตติยกัลยา พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ทรงศักดินา ๓๐๐๐๐ ตามตำแหน่งพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามีกรม

ครั้นอ่านประกาศจบแล้ว พราหมณ์เป่าสังข์ พระเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการให้หาพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรา-นุวัดติวงศ์ เข้าไปหน้าพระที่นั่ง ทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์ทักขิณาวัฏ และทรงเจิมพระราชทานแล้ว พระมหาราชครูพิธี ถวายน้ำสังข์เจ้าฟ้ากรมขุน

แล้วพระราชทานสัญญาบัตร พระยาบำเรอภักดิ์ เป็นพระยาวิเศษสัจธาดา พนักงานรำหางว่าวถือน้ำ กรมพระกลาโหม นา ๑๖๐๐ นายประภาศมณเฑียร เป็นพระพฤฒาธิบดี พนักงานรับหางว่าวถือน้ำประจำปี กรมมหาดไทย ถือศักดินา ๑๖๐๐ จ่าแผลงฤทธิรอนราญ เป็นจมื่นประธารมณเฑียร ปลัดกรมพระตำรวจสนมซ้าย นา ๘๐๐ จมื่นวิไชยยุทธเดชาคนี เป็นจมื่นสมุหพิมาน ปลัดกรมพระตำรวจสนมขวา คงถือศักดินา ๑๐๐๐ นายชม มหาดเล็กเวรศักดิ์ บุตรพระยามหาเทพ เป็นจ่าแผลงฤทธิรอนราญ กรมพระตำรวจใหญ่ซ้าย นา ๖๐๐ นายช่วย มหาดเล็กเวรศักดิ์ บุตรพระศรีทิพโภชน์ เป็นนายรองสุจินดา มหาดเล็กเวรสิทธิ์ นา ๓๐๐ พระรักษาเทพ เจ้ากรมพระ

ตำรวจฝ่ายพระราชวังบวร เป็นพระยาสุริยบดินทร์ สุรินทรฦๅไชย ผู้ว่าราชการเมืองชัยนาทบุรี นา ๓๐๐๐ แล้วเสด็จขึ้นข้างใน

วัน ๒ ๕ฯ๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้ เป็นวันดิถีตามสุริยคติกาล คล้ายกับวันประสูติ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพาหุรัดมณีมัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการเลี้ยงพระสงฆ์ที่หอธรรมสังเวช เป็นส่วนของหลวง ๑๐ ของข้างใน ๕ มีสดับปกรณ์รายร้อยด้วย

เวลาค่ำ ๒ ทุ่ม เสด็จออกหอธรรมสังเวช พระสงฆ์ที่ฉันเมื่อเช้านี้สวดพระพุทธมนต์ และมีเทศนากัณฑ์ของหลวงกัณฑ์ ๑ พระอมรโมลี ถวายเทศนา เจ้าภาพกัณฑ์ ๑ พระเมธาธรรมรศ แต่พอจะขึ้นธรรมาสน์ ก็เสด็จขึ้น

วัน ๓ ๖ฯ๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกขุนนาง กรมมหาดไทยอ่านบอก........ แล้วพระราชทานสัญญาบัตร พระดรุณรักษา ปลัดจางวาง เป็นพระยาบำเรอภักดิ์ กรมพระตำรวจวังขวา นา ๑๐๐๐ นายต้อ บุตรหลวงภูเบนทรสิงหนาท เป็นขุนจิตรจอมราช ปลัดกรมสนมกลางขวา นา ๖๐๐ พระเทพสงคราม ปลัดเมืองวิเชียรบุรี เป็นพระยาประเสริฐสงครามคามเขต ประเทศราไชย อภัยพิริยพาห ผู้ว่าการเมืองวิเชียรบุรี นา ๕๐๐๐ หลวงประสิทธินพคุณ กรมการ เป็นพระนรินทรภักดีศรีสุรสงคราม ผู้ว่าราชการเมืองไชยบาดาล ขึ้นเมืองวิเชียรบุรี นา ๑๐๐๐ แล้วเสด็จขึ้นข้างใน

วัน ๔ ๗ ๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้ เริ่มการพระราชพิธีตรียัมปวาย เวลาเช้า ๒ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ ส่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าลูกเธอ ทรงช้าง ทรงวอ ทรงรถ เสด็จไปทอดพระเนตรโล้ชิงช้า บนพลับพลาวัดสุทัศนเทพวราราม เจ้าพนักงานเดินขบวนแห่ พระยาธรรมสารนิติ ซึ่งสมมติว่า เป็นคนทรงพระอิศวร มาแต่ทางริมกำแพง ข้ามสะพานช้างเข้าซุ้ม ยืนให้หมู่มาลีวันโล้ชิงช้า ๓ กระดานแล้ว สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จกลับมาประทับพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท เดินขบวนแห่พระยาธรรมสารนิติมาตามถนน ผ่านหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท พระยาธรรมสารนิติลงเดินเข้ามาถวายบังคมหน้าพระที่นั่ง พระราชทานผลกัลปพฤกษ์ ๒๐๐ แล้วแห่ไปทางวัดพระเชตุพน ไปวัดราษฎร์บุรณะ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น ตั้งแต่วันนี้ไปจนวันแรมค่ำ ๑ พราหมณ์ทำพิธีตรียัมปวาย ๑๐ วัน

เวลาทุ่ม เสด็จออกขุนนาง กรมมหาดไทยอ่านบอก..............

พระยาพิพัฒน์โกษานำพระยาภาสกรวงศ์ เอกอัครราชทูต ๑ พระอมรวิไสยสรเดช อุปทูต ๑ เดอแนน พระวรเดชศักดาวุธ และกัปตันหลวงฤทธิณรงค์รอญ ๒ คนนี้เป็นมิลิตเตรี อัตเตเช ขุนวรการโกศล นายกวด หุ้มแพร มหาดเล็ก ๒ คนนี้ อัตเตเช นายผึ้ง มหาดเล็ก ไปรเวต สิเกรตารี ทูต ๑ นายสุด นายเล็ก มหาดเล็ก ล่าม ๒ คน กราบถวายบังคมลาไปราชการเมืองญี่ปุ่น พระเจ้าอยู่หัวพระราชทานน้ำสังข์และทรงเจิมพระราชทานพระยาภาสกรวงศ์ เอกอัครราชทูต

และพระราชทานเครื่องราชอิสริยยศ มงกุฎสยามชั้นที่ ๓ มัณฑนาภรณ์ แต่พระวรเดชศักดาวุธ แล้วเสด็จขึ้น

ซึ่งพระยาภาสกรวงศ์ออกไปเมืองญี่ปุ่นครั้งนี้ เป็นผู้เชิญพระราชสาส์น และเครื่องราชอิสริยยศอันมีเกียรติยศรุ่งเรืองยิ่ง มหาจักรีบรมราชวงศ์ ออกไปยังสมเด็จพระเจ้ามุตสุหิโต เมกาโด บรมราชาธิราชประเทศญี่ปุ่น และเป็นผู้มีอำนาจที่จะได้แลกเปลี่ยนหนังสือแรติพิเคชั่นแห่งหนังสือประกาศทางพระราชไมตรี ซึ่งกรมหลวงเทวะวงศ์-วโรปการ เป็นผู้แทนฝ่ายพระเจ้าอยู่หัวของเรา และผู้มียศชื่อตัวชื่อชุสัมมิเซียวโซ ชื่อตระกูล ชื่อเอาคี ผู้รองเสนาบดีว่าการต่างประเทศเป็นผู้แทนคอเวอนเมนต์ญี่ปุ่น ได้ทำและลงชื่อที่กรุงโตเกียว วัน ๒ ๑๑ ๙ ค่ำ ปีกุน นพศก ๒๐ ศักราชโหรสยาม ๑๒๔๙ ตรงกับวันที่ ๒๖ เดือนที่ ๙ ศักราชเมซี ปีที่ ๒๐ ตรงกับวันที่ ๒๖ เสบเตมเบอ คริสต์ศักราช ๑๘๘๗

วัน ๕ ๘ ๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาค่ำวันนี้ เป็นวันตั้งน้ำวงด้ายพระราชพิธีโสกันต์ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ เจ้าพนักงานตั้งการพระราชพิธีเต็มตามตำราโสกันต์ เขาไกรลาส แต่เขาไกรลาสนั้นโปรดเกล้าฯ ให้ใช้เขาไกรลาสศิลาใน ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้ทำขึ้นใหม่ในพระราชอุทยานริมพระวิมานรัตยานั้น แทนเขาไกรลาสซึ่งเคยทำขึ้นหน้าพระที่นั่งจักรีในการพระราชพิธีเช่นนี้

การบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทมุขตะวันออก ตั้งพระแท่น

มณฑล ตั้งเครื่องมงคลตามพระราชพิธีมุขตะวันตก ตั้งแท่นพระสงฆ์สวดภาณวาร และตู้เทียนชัย เขาไกรลาสศิลาในพระอุทยานนั้น ก็ประดับ ตกแต่ง บนยอดเขาตั้งบุษบกใหญ่ทรงรูปพระอิศวร มีเครื่องสูงล้อมบุษบก ๑๒ องค์ และมีบุษบกเล็ก ๔ ทิศ หน้าเขาไกรลาสด้านเหนือมีที่สรงติดอยู่กับเขาไกรลาส มีรูปช้าง ม้า โค ราชสีห์ ยืนพ่นน้ำที่จะสรงไหลตรงมาลงที่สรง ในบริเวณเขานั้นมีรูปช้างต่าง ๆ ม้าต่าง ๆ โค กระบือ ราชสีห์ คชสีห์ นก ชะนี ประดับทั่วไปทั้งบริเวณเขา และต้นไม้ประดับดอกไม้จีน ลูกแก้ว อย่างเขาไกรลาสที่เคยทำนั้นเป็นที่สนุกสนาน ตามระยะทางที่จะแห่ และรอบพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท รายด้วยราชวัติฉัตรเบญจรงค์ตลอด

เวลาย่ำค่ำแล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จทรงจุดเทียนบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส พระองค์เจ้าพระ พระราชาคณะผู้ใหญ่ ๒๐ องค์ ราชาคณะรามัญ ๔ องค์ สวดพระพุทธมนต์ ตั้งน้ำวงด้ายในการพระราชพิธีโสกันต์ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์

ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ได้เสด็จออกนั้น เพราะพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระราชเทวี ไม่ทรงสบายในการที่ประสูติสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เมื่อเร็ว ๆ นี้

วัน ๖ ๗๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า ๓ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระสงฆ์ที่สวดมนต์เมื่อคืนนี้ ๒๔ รูป กับพระ

ราชาคณะอีก ๓๖ รูป พร้อมกันในพระที่นั่งนั้น พระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ ทรงศีลแล้ว ทรงถวายเทียนชนวนแก่กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ๆ เสด็จไปทรงจุดเทียนชัย พระสงฆ์อีก ๕๙ รูป สวดคาถาจุดเทียนชัย ครั้นจุดเทียนชัยแล้ว พระสงฆ์ถวายพรพระแล้วทรงประเคน พระสงฆ์รับพระราชทานฉัน ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอที่จะโสกันต์เสด็จทรงประเคนผ้าไตรสลับแพร พัดรอง ย่ามโหมดเทศ แก่กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ และพระสงฆ์ทั้ง ๖๐ รูป แล้วพระสงฆ์ถวายอนุโมทนาอติเรก ถวายพระพรลา พระราชาคณะ ๔ รูป ขึ้นสวดภาณวาร มีพระราชาคณะผู้ใหญ่นั่งปรกรูป ๑ ผลัดเปลี่ยนกันสวดไปกว่าจะสิ้นพระราชพิธีสรง พอพระสงฆ์ขึ้นเตียงสวด พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น

อนึ่ง ในการพระราชพิธีโสกันต์นี้ พราหมณ์ตั้งพิธีพราหมณ์ที่หอเวชวิทยาคม ตามธรรมเนียมพราหมณ์วิธี

เวลาบ่าย เจ้าพนักงานเตรียมการที่จะแห่ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เสด็จมาทรงฟังพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงประทับเกยหน้าฉนวนพระที่นั่งนงคราญสโมสร โปรดให้เรียกขบวนแห่เข้าไปในพระบรมมหาราชวัง ขบวนที่เข้าไปข้างในนั้น ก็เหมือนกันกับที่เคยมา ทรงส่งพระกรสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทรงยานมาศ เดินขบวนพร้อมด้วยเครื่องแห่ทั้งปวง ออกประตูราชสำราญ บรรจบขบวนที่อยู่นอกประตูแห่มาตามรัถยาราชวัติฉัตรเบญจรงค์ ถนนที่แห่มานั้น ก็ปูเสื่อตลอด

ตามระยะราชวัติ มีปี่พาทย์รายทาง และกรมอาสาต่าง ๆ ถือศัสตราวุธ นั่งกลาบาตทุกระยะ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทางพระที่นั่งจักรี เสด็จทรงพระราชยานมาประทับที่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ คอยรับขบวน ขบวนแห่เดินมาเข้าประตูพิมานไชยศรี ขบวนทหารเดินไปหยุดหน้าหอพระสมุดวชิรญาณ ซึ่งแต่ก่อนเป็นทิมดาบตำรวจนั้น คู่แห่เทวดาเดินเข้าไปในชลาหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท แต่นำริ้วและกลองแขก คู่แห่เด็กเดินผ่านหน้าพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ จนสิ้นขบวนเครื่องสูง มยุรฉัตร ครั้นพระยานมาศมาถึงเทียบเกยหน้าพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ ทรงพระกรสมเด็จพระเจ้าลูกเธอขึ้นจากพระยานมาศ ขบวนหลังเดินสิ้นขบวนแล้ว เสด็จขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทรงฟังสวดในพระฉาก พระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนนมัสการ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ถวายศีลแล้ว แล้วพระสงฆ์ทั้ง ๖๐ รูป สวดพระพุทธมนต์สัตปริตร เวลาย่ำค่ำเศษ สวดมนต์จบ แห่กลับตามทางเดิม พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นทางพระที่นั่งจักรี เสด็จพระราชดำเนินไปรับพระกรทางเกยหน้าท้องฉนวน แล้วเสด็จขึ้น สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ทรงแต่งพระองค์ทรงเกี้ยวยอดตามธรรมเนียม ขบวนแห่มีทหารปืนเล็กและผู้นำริ้วกลองแขก คู่แห่เทวดา คู่แห่เด็กศีรษะจุก แขกชวา มลายู จีน กลองชนะ แตรสังข์นอกใน เครื่องสูงหน้าหลัง คู่เคียงอินทร์พรหม และอื่น ๆ ตามแบบ คู่เคียงนั้นคือ พระยาอิศรานุภาพ พระยาพิไชยบุรินทรา คู่ ๑ พระยามณเฑียรบาล พระยาเกษตรรักษา คู่ ๒ พระยานรานุกิจมนตรี พระยาศิริไอสวรรย์ คู่ ๓ พระยาราชโยธา พระยาเสนาภูเบศร คู่ ๔ พระยาไพบูลย์สมบัติ

พระยาบำเรอบริรักษ์ คู่ ๕ พระยาอัษฎาเรืองเดช พระบริรักษ์ราชา คู่ ๖ พระยาสุรินทรราชเสนี พระยาสุเรนทรราชเสนา นำริ้ว

การมหรสพชั้นใน ที่เป็นผู้ชาย คือโมงครุ่ม กุลาตีไม้ ระเบ็ง ที่เป็นผู้หญิง คือรำต้นไม้ทอง เงิน รับขบวน ๒ คู่ เขี้ยวกาง ๑ คู่ เขี้ยวกางยืนประตู ๑ คู่

การเล่นชั้นนอกคือ กระอั้วแทงควาย สิงโต ญวนหก ไม้ลอย ไม้ต่ำสูง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องดำ ไม่ได้ทรงเครื่องทรงพระมหามงกุฎเหมือนทุกครั้ง พระบรมวงศานุวงศ์ทรงฉลองพระองค์เยียรบับผ้าทรงเขียนทอง ข้าราชการฝ่ายทหาร และกรมที่มีเสื้อยศ แต่งเต็มยศของกรมนั้น ๆ ข้าราชการพลเรือนและที่ไม่มีเสื้อยศสำหรับกรม นุ่งถมปักลายเสื้อเยียรบับเข้มขาบ

วัน ๗ ๆ ๑๐ ๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า เลี้ยงพระที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ๒๐ รูป เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ มีการแห่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ มาทรงฟังพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ เวลาเกือบทุ่ม แห่กลับเหมือนวานนี้

วัน ๑ ๆ ๑๑ ๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้เช้า เลี้ยงพระ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ แห่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ และแห่กลับเหมือนวันก่อน

วัน ๒ ฯ ๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้าก่อนโมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งดุสิดาภิรมย์ ส่งพระกรสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ทรงพระยานมาศแห่แต่เกยพระที่นั่งดุสิดาภิรมย์ มาเกยพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จมารับพระกรที่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ แล้วเสด็จขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการทรงศีล สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทรงเครื่อง ถอดแล้วเสด็จออกมาประทับมุขตะวันออก เจ้าพนักงานแบ่งพระเกศาเป็นปัญจสีขร คือ ๕ ปอย แบ่งกลางปอย ๑ อีก ๔ ปอย ๔ มุม การที่แบ่ง ๕ ปอยนี้ เป็นการพิเศษ คือใช้แต่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเท่านั้น การแบ่ง ๔ ปอยนี้ ในเวลาปัจจุบันนี้ กรมภูษามาลาไม่มีใครจำได้เลย ต้องรับพระราชทานวิธี แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแบ่งพระเกศาแล้วคอยเวลาพระฤกษ์ ครั้นถึงเวลาพระฤกษ์เช้า ๑ โมง ๔๙นาที เป็นปฐมฤกษ์ พระเจ้าอยู่หัวทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์ลงเหนือพระเกศาสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ แล้วทรงเจริญพระเกศา ๒ ปอย โปรดให้กรมขุนบดินทรไพศาลโสภณ กรมขุนเจริญผลพูลสวัสดิ์ สมเด็จกรมพระจักรพงศ์ เจริญพระเกศาสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ องค์ละปอย ขณะนั้น พระสงฆ์สวดชัยมงคล เจ้าพนักงานประโคมพิณพาทย์มโหรี ครั้นทรงเครื่องเสร็จแล้ว เสด็จไปสรงน้ำที่ออกจากปากสัตว์ทั้ง ๔ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชทานน้ำพระพุทธมนต์ และโปรดให้สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชเทวี พระราชทานน้ำพระพุทธมนต์ และพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดีที่ถวายน้ำพระพุทธมนต์ ฝ่ายหน้าคือ กรมขุนบดินทร กรมขุนเจริญ สมเด็จกรมพระจักรพรรดิพงศ์ สมเด็จ

กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ กรมหลวงพิชิตปรีชากร เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ เจ้าพระยาสุรวงศ์ เจ้าพระยารัตนบดินทร เจ้าพระยาพลเทพ ฝ่ายในคือ พระองค์เจ้าแม้นเขียน พระองค์เจ้ากินรี พระองค์เจ้าบุตรี พระองค์เจ้าโสมาวดี พระองค์เจ้าประภัศร พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลยลักษณ์ พระองค์เจ้าจันทราสรัทวาร พระองค์เจ้าเยาวมาลย์นฤมล พระเจ้าบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดวงประภา เจ้าคุณเป้า เจ้าคุณคลี่ ครั้นสรงแล้วเสด็จขึ้นมาทรงประเคน พระสงฆ์รับพระราชทานฉัน สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทรงเครื่องผ้าทรงจีบ ทรงสไบตาดบั๊ก ออกมามุขตะวันออก พระสงฆ์ฉันแล้ว พระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดี ข้าราชการ ประชุมพร้อมกัน โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระสุพรรณบัฏ เฉลิมพระนามตามประเพณีเจ้าฟ้า ครั้นจบแล้วเจ้าพนักงานประโคม พระสงฆ์สวดชัยมงคล ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระสุพรรณบัฏซึ่งจารึกพระนามว่า (สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ สุขุมขัตติยกัลยาวดี) และพระราชทานเครื่องราชอิสริยยศมหาจักรีบรมราชวงศ์อย่างขัตติยกัลยาวดี และพระราชทานพานหมากเสวยลงยาเครื่องในพร้อม ๑ พานหีบหมากเสวยลงยา ๑ บ้วนพระโอษฐ์ลงยา ๑ พระเต้าน้ำลงยา ๑ กาน้ำเสวยลงยา ๑ ขันน้ำฝาครอบลงยา ๑ เป็นเครื่องยศ แล้วโปรดให้ทรงถวายของพระ แล้วสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ดับเทียนชัยแล้ว เสด็จขึ้นทรงเครื่องสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ทรงเครื่องต้น ทรงพระมงกุฎแห่กลับ เวลาเช้า ๕ โมงเศษ เมื่อแห่กลับขบวนเปลี่ยนเครื่องแดงตามธรรมเนียม

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ แห่มาสมโภชตามทางเดิม ขบวนแต่งเครื่องแดง สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ทรงพระชฎากฐิน ๕ ยอด สมโภชบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทตรงกลาง เวียนเทียนครบ ๕ รอบ แล้วพระเจ้าอยู่หัวทรงน้ำพระมหาสังข์และทรงเจิม และพระราชทานพระธำมรงค์เพชร ๔ วง เงิน ๒๐ ชั่ง โปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าฝ่ายใน ท่านเสนาบดีที่ถวายน้ำพระพุทธมนต์นั้น ถวายทรงเจิมยกแต่กรมหมื่นประจักษ์ เดิมเจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ถวายทรงเจิม แล้วแห่กลับตามทางเดิม

วันนี้ เวลา ๔ ทุ่มเศษ พระเจ้าบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปทุเมศ ซึ่งเป็นพระโอรสในกรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์ ซึ่งเสด็จลงมาอยู่ในพระบรมมหาราชวัง และทรงประชวรพระโรคชรามาช้านาน สิ้นพระชนม์ พระชันษา ๗๗ ปี

วัน ๓ ๆ๑๓๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า ๕ โมงเศษ โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานเข้าไปสรงน้ำพระศพพระองค์เจ้าปทุเมศ ทรงเครื่องตามโบราณวิธี แล้วเชิญลงลุ้งหุ้มผ้าขาวขึ้นเสลี่ยงห้าว มีเครื่องสูงกลองชนะ แห่ออกประตูพิศาลทักษิณ ประตูวิจิตรบรรจง ขึ้นเสลี่ยงแปลง พระราชทานโดยลายยาประกับนอก แห่ไปส่งไว้วังกรมหมื่นราชศักดิสโมสร

เวลาย่ำค่ำ แห่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ มาสมโภชที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเหมือนเวลาวานนี้ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทรงชฎาเดินหนผู้ที่ถวายทรงเจิมก็เหมือนเวลาวานนี้ เปลี่ยนบ้าง สมเด็จพระนางเจ้าบรมราชเทวี ไม่ได้เสด็จ และยกกรมหมื่นนเรศ กรมหลวงพิชิต

เจ้าฟ้ากรมขุนนริศร เป็นกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม กรมหมื่นศิริธัชสังกาศ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ พระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเงินสมโภช ๒๐ ชั่ง สมโภชแล้วแห่กลับ

วัน ๔ ๑๔ ๆ ๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำ แห่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอมาสมโภชที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เวลาสมโภชแล้วพระราชทานเงิน ๒๐ ชั่ง ผู้ถวายทรงเจิมวันนี้ เหมือนเวลาวานนี้ เปลี่ยนบ้างคือ ยกกรมหมื่นศิริธัช เติมกรมหมื่นนเรศ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศร สมโภชแล้วแห่กลับ

วัน ๕ ๑๕ ๆ ๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกทางประตูพรหมโสภา ทรงพระราชยานเสด็จออกไปทอดพระเนตรพระเมรุ จนเวลาค่ำ ทอดพระเนตรทั่วแล้ว เสด็จมาประทับพลับพลาริมพระเมรุ พระราชทานเสื้อ แม่กองนายด้าน ผู้ทำการพระเมรุ แล้วเสด็จกลับมาประทับวังกรมสมเด็จทอดพระเนตรแว่นฟ้า แล้วเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง ประทับที่หน้าพระที่นั่งจักรี กรมหลวงเทวะวงศ์ฯ ถวายเครื่องวัดโกบืออย่างใหม่ใช้หมุน เป็นของคิดใหม่ ทอดพระเนตรอยู่ครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๖ ๆ ๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาวันนี้ ไม่ได้ออกขุนนาง เริ่มการเฉลิมพระชนมพรรษาพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระราชเทวี เวลาค่ำ มีการสวดมนต์ที่พระที่นั่งสุทธาศรีอภิรมย์ที่พระนางเสด็จอยู่ เป็นสวดไทย ๕ รามัญ ๕ ตั้งพระแท่นมณฑล เวลาทุ่มเศษ โปรดให้นิมนต์พระเข้าไปถวายผ้า

ไตร พัดรอง พระธรรมไตรโลก ๑ พระครูปริตรไทย ๔ พระสุเมธาจารย์ ๑ พระปริตรรามัญ ๔ ครองผ้าแล้วสวดพระพุทธมนต์ เวลาค่ำวันนี้ พระบรมวงศานุวงศ์เข้าไปพร้อมกัน จนเวลา ๔ ทุ่ม เสด็จกลับออกมา

วันนี้พราหมณ์แห่พระอิศวรตามธรรมเนียม

วัน ๗ ฯ ๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๒

เวลาเช้า ๓ โมง โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ที่สวดมนต์เมื่อคืนนี้ เข้าไปรับพระราชทานฉัน ทรงถวายบริขารต่าง ๆ เป็นอันมาก พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาอติเรก ถวายพระพรลา พระบรมวงศานุวงศ์เข้าไปพร้อมกัน โปรดให้รับพระราชทานอาหารในโน้น

เวลาย่ำค่ำ โปรดให้พระมหาราชครูพิธี พราหมณ์พิธีทั้งหลาย เข้าไปถวายข้าวตอก ข้าวเม่า ในการพระราชพิธีตรียัมปวาย โปรดพระราชทานเงินทั่วกัน

เวลาทุ่มเศษ โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ที่จะสวดนวัคทายุสมธรรม ๕ รูป เข้าไปสวดสะเดาะคั่น กับโหรบูชาเทวดาในพระที่นั่งสุทธาศรีอภิรมย์ พระบรมวงศานุวงศ์เข้าไปพร้อมกัน เวลา ๕ ทุ่มเศษ สวดจบ

หมายเหตุ (ในสมุดไดอารี ตั้งแต่วัน ๑ ฯ ๒ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช
๓
๑๒๔๙ จนถึงวัน ๒ ฯ ๔ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙ ต้น
๑๕
ฉบับไม่ได้จดไว้)

(*หมดฉบับเพียงนี้*)

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ศิริณสาร 62ถนนปั้น(วัดแขก) สีลม พระนคร โทร. 31558 นายกระมล ศิริณสาร ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2508

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ศีรณสาร 62ถนนปั้น(วัดแขก) สีลม พระนคร โทร. 31558 นายกระมล ศีรณสาร ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2508